

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

89 TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin Szende)**

**HÁBORÚ, SZELLEM ÉS SZERELEM – A 19. SZÁZAD ARCAI
KRIEG, GEIST UND LIEBE – GESICHTER DES 19. JAHRHUNDERTS**

- Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt 1809-ben 91
András Krisch: Ödenburg während der französischen Besetzung 1809
- Boronkai Szabolcs: A “szabadkőműves iga” és a “gyengék vigasza”. Német nyelvű egyházi irodalom a 19. század végi Sopronban 113
Szabolcs Boronkai: “Freimaurer-Joch” und “Trost der Schwachen”. Deutschsprachige Kirchenliteratur im 19. Jahrhundert in Ödenburg
- Katona Csaba: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója) 126
Csaba Katona: Fräulein Etelka Schlachta aus Ödenburg im Bad Balatonfüred
- Langer Róbert: 150 éve született Zettl Gusztáv 146
Róbert Langer: Gustav Zettl wurde vor 150 Jahren geboren

SOPRONI ARCOK

ÖDENBURGER GESICHTE

- Gömöri János: Bóna István (1930–2001) és Sopron környéki kutatásai 162
János Gömöri: István Bóna (1930-2001) und seine Grabungen in der Umgebung von Ödenburg

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

KULTURELLES LEBEN IN ÖDENBURG

- Askercz Éva: Ifj. Storno Ferenc kiállítása (Lábasház, 2001. november – december) 165
Éva Askercz: Die Ausstellung über das Leben von Franz Storno jun.
- Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület 2001. évi tevékenysége 171
Mihály Kubinszky: Die Tätigkeit des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines im Jahre 2001.

SOPRONI KÖNYVESPOLC

BÜCHERSCHAU

Csiszár Attila: Garta. Egy kisalföldi építőközpont és céhes hagyományai. Kapuvár, 2001. ism. Kücsán József <i>József Kücsán: Attila Csiszár: Garta. Ein Bauzentrum in der Kleinen Tiefebene und seine Zunfttraditionen. Kapuvár, 2001.</i>	174
Acta Papensia. A Pápai Református Gyűjtemény Közleményei 1. (2001.) 1—2., 3—4. ism. Dominkovits Péter <i>Péter Dominkovits: Acta Papensia. Mitteilungen der Pápaer Reformierten Sammlung 1. (2001.) 1—2., 3—4.</i>	175
Ifj. Sarkady Sándor – Szabó Péter: Soproniak a Don-kanyarban. Sopron, 2001. ism. Dávidházy István <i>István Dávidházy: Sándor Sarkady jun. – Péter Szabó: Ödenburger in der Don-knie. Sopron, 2001.</i>	178
Sarkady Sándor (szerk.) Aranykönyv I–II., Sopron, 1999 és 2001. ism. Tóth Imre <i>Imre Tóth: Sándor Sarkady: Goldenes Buch 2000, Goldenes Buch 2002. Sopron, 1999 und 2001.</i>	179
Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája a 2000. évre <i>Márta Mastalír-Zádor: Die Bibliographie von Ödenburg für das Jahr 2000.</i>	180
KÖZLEMÉNY	
MITTEILUNG	
A Városszépítő Egyesület közleménye <i>Mitteilung des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines</i>	199

90Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatónk:

Autoliv Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Hiller István, Kücsán József, Németh Ildikó,

Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva, Varga Imréné titkár, Vass Balázs technikai szerkesztő

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, † Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs,
Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Kubinszky Mihály, Metzl János,
Molnár László, Pápai László, Sarkady Sándor

Postacím: 9401 Sopron, Fő tér 1. (Pf. 82.)

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.) 1 300 Ft-ért.

Budapesten számonként megvásárolható a Kis Magiszter Könyvesboltban (Magyar u. 40.)

Előfizetési díj 2002-re egy évre 1 200 Ft, egyes szám ára 300 Ft.

Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.

HU ISSN 0133 – 0748

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai

---

91 Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai

**2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András:
Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben**

Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Magyarország és a napóleoni háborúk

Magyarország és a napóleoni háborúk

A Habsburg Birodalom 1793 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal hadban állt Franciaországgal.¹⁽¹⁾ Ezek a háborúk Ausztria sorozatos vereségét hozták. 1809-ben a nemzetközi politikai helyzet változásával a Habsburg Birodalom számára kiváló lehetőség kínálkozott egy újabb háborúra. 1808 júniusában a megszállt Spanyolországban felkelés tört ki. A spanyoloknak sikerült egy 14.000 fős francia hadsereget bekeríteni, és megadásra kényszeríteni.²⁽²⁾ Ettől a pillanattól kezdve az Osztrák Császárság készült a háborúra.

A hadüzenetre 1809. április 10-én került sor.³⁽³⁾ Az osztrák-magyar csapatok főparancsnoka, Károly főherceg, két fronton indította el a háborút. A főparancsnok a Dunai Hadsereggel, mint főerővel Bajorország irányába támadott. A kezdeti sikerek után április 22-én Eggmühlnél csatát veszített és megkezdte a visszavonulást Bécs felé. A másik támadási irány Itáliában volt, ahol János főherceg a Déli Hadsereg parancsnokaként április 28-ig sorozatos győzelmeket aratott, de április 29-én az eggmühli csatavesztés hírére leállította a támadást.⁴⁽⁴⁾ A hátráló osztrák-magyar főerők Morvamező felé vonultak vissza, így a franciák rövid harcok után május 13-án elfoglalták Bécset. A francia csapatok másnap elérték a magyar határt, itt azonban megálltak. Ekkor intézte Napóleon Schönbrunnból híres kiáltványát a magyar nemességhez, amelyben felszólította őket, hogy szakadjanak le az Osztrák Császárságról és kiáltásuk ki a teljes függetlenséget.⁵⁽⁵⁾ Napóleon május 29-ig, tehát 2 hetet várt a válaszra, ami azonban soha nem érkezett meg. Eközben délen János főherceg úgy döntött, hogy hadseregét kettéosztja. Mivel a francia Itáliai Hadsereg megakadályozta, hogy Bécs felé vonuljon vissza, a VIII. (Chasteller) hadtest Tirol felé tört előre, míg a IX. (Gyulay) hadtest megkezdte a visszavonulást a Győrnél összpontosuló nemesi felkelőkhöz.

Sopron megszállásának közvetlen katonai előzményéhez tartozik, hogy a május 21–22-én lezajlott asperni csatában a császári csapatok győzelmet arattak a Dunán átkelő franciák felett. Az ütközetet követően a francia csapatok átmenetileg visszavonultak ⁹²Bécsbe. A csatának „csak” annyi eredménye volt, hogy a Győrnél gyülekező nemesi csapatok egyelőre megmenekültek a francia támadástól. A franciák már május 24-én visszatértek a gyenge császári erőkkel védett magyar határra.⁶⁽⁶⁾ Az osztrák IX. hadtest május 28-án megkezdte a visszavonulását Grazból. Egyértelmű volt, hogy ez a hadtest vagy a Győrnél gyülekező nemesi hadakhoz csatlakozik, vagy a Morvamezőnél gyülekező császári főerőkhöz. Mivel a francia-olasz Itáliai Hadsereg ekkor még nem fejezte be ausztriai felvonulását, a Lauriston-hadtestcsoport, amelyet a Németországi Hadsereg német és francia katonáiból hoztak létre, azt a feladatot kapta, hogy akadályozza meg az osztrák IX. hadtest visszavonulását és nyomuljon előre Wiener Neustadt irányából Sopron felé, majd innen kelet, illetve délkelet felé szétbontakozva tisztítsa meg Magyarországot a Rábáig, és készítse elő az Itáliai Hadsereg június 5-re tervezett támadását.⁷⁽⁷⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Sopron a 18–19. század fordulóján

Sopron a 18–19. század fordulóján

Sopronnak az 1804-es összeírás szerint 10.776 nem nemes lakosa volt. Ha ezt a számot összehasonlítjuk a II. József-féle népszámlálás (1787) adataival, akkor megállapíthatjuk, hogy a nemtelen lakosság tekintetében ez 752 fős csökkenést jelentett. Ez a tendencia egyáltalán nem volt a kor magyarországi városaiban kirívó, aminek oka a városi társadalom zártságában keresendő.⁸⁽⁸⁾ A város területén 1804-ben 810 házat találunk, ami az adott lakosságszámhoz viszonyítva nagyon alacsony. Figyelembe kell viszont vennünk, hogy a házak több mint felében három, vagy annál is több lakás volt, ami az erős városias jelleget bizonyítja. A város lakóinak az ingatlanok, így a házak után is adót kellett fizetniük. Ennek alapján az egy főre jutó legtöbb házadót a főnemesség és a nemesség fizette (összesen, nagyobb számánál fogva a polgárság többet fizetett). A nemesi adófizetőket, a befizetett házadó alapján a saját vagyonból élők rétege, majd a közszolgálati ágakban dolgozók követték, mindezek együtt alkották a vagyonos polgári réteget. A sorban őket a kereskedők, iparosok, közlekedési foglalkozást űzők (fuvarosok) követték, legvégül pedig a gazdálkodó népesség. Ha az összes befizetett adót vesszük figyelembe, akkor megállapíthatjuk, hogy 1784/85-ben a város legnagyobb adófizetője gróf tolnay Festetics György volt, aki 361,67 Ft adót fizetett, a város összes adózója pedig 24.928,13 forintot.⁹⁽⁹⁾ A későbbiekben látjuk majd, hogy a francia megszállás költségei mellett ezek az összegek mennyire eltörpülnek, bár azt meg kell jegyezni, hogy a 24–25 évvel későbbi forint már erősen inflálódott. Szót kell ejteni az iparosokról is, akik már a 15–16. századtól céhekbe tömörültek. Ez a társadalmi réteg szám szerint 646 főből állt, és 1784/85-ben összesen 10.567,53 forint adót fizetett. A város gazdasági erejét elsősorban a szőlő, illetve a bor adta, emellett a szántóművelés csak másodrangú volt. A polgárság a 18. század végén 1536 kat. holdon ⁹³művelt szőlőt.¹⁰⁽¹⁰⁾ Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a szabad királyi város földesúri jogokat is gyakorolt nyolc környező község felett.¹¹⁽¹¹⁾ Ezekből a falvakból a városnak jelentős jövedelmei származtak, gondoljunk csak a földesúri haszonvételekre, pl.: a robotra, a különféle adókra és a bérleményekből (elsősorban kocsmák és bormérések bérbe adása) származó jövedelmekre.

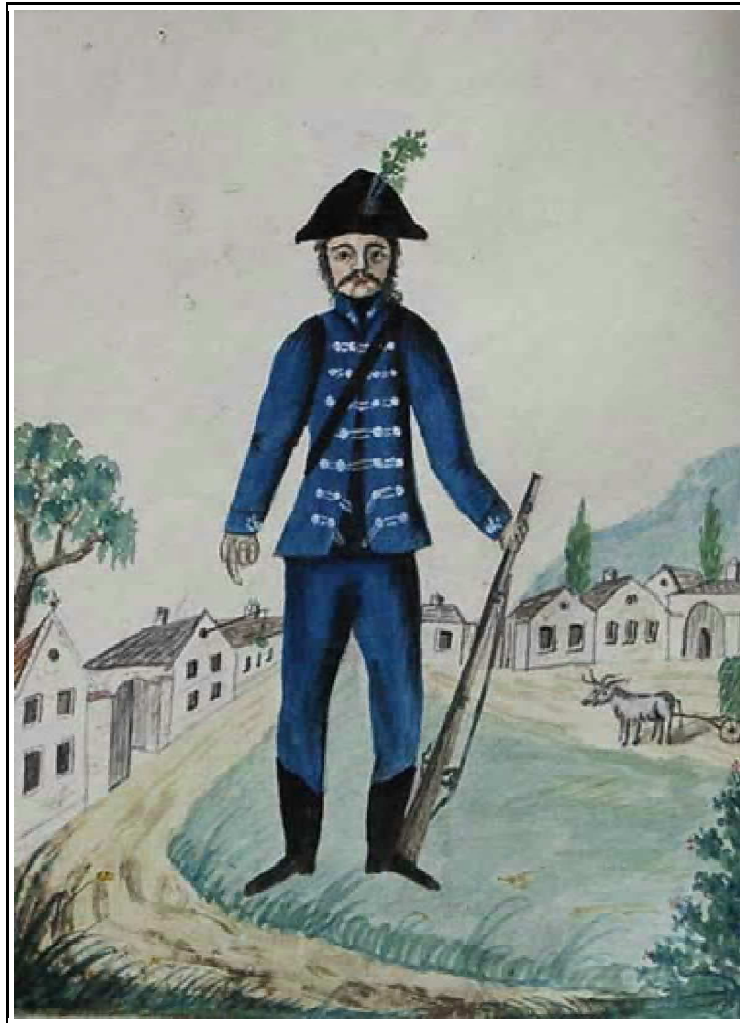
A francia megszállást megelőző időszakról összességében elmondható, hogy a város egyik fénykorát élte: gyarapodott a polgárság vagyona, virágzott az ipar és a kereskedelem, a város jelentős állatvásárokat tartott, újjáépültek a régi lakóházak, itt töltötte el élete nagy részét Dorffmeister István festőművész, a várost elismerése jeléül meglátogatta Mária Terézia és II. József is. Ezt a fejlődést akasztotta meg az 1808-as tűzvész, és mielőtt a város magához térhetett volna, ráhárultak a francia megszállás terhei.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / A városi polgárőrség szervezése

A városi polgárőrség szervezése

1809. május 10-től a francia csapatok közeledésének hírére a városi tanács szinte állandóan ülésezett, hogy azonnal intézkedni tudjon. Május 11-én a reguláris hadsereg elhagyta a várost.¹²⁽¹²⁾ Ekkorra Sopronban – mint birodalom szerte –, megalakult a polgárőrség. Feladata a rend fenntartása, rendeletek végrehajtása, illetve a város védelme volt. Városunkban a szervezőmunka már április végén megindult, ebben nagy érdemeket szerzett Karl von Hillinger nyugalmazott tábornok. Munkáját jól végezhette, mert a bevonuló franciák első intézkedései közé tartozott, hogy Hillingert árulás vádjával letartóztatták és Strassburgba vitték, ahonnan csak a schönbrunni béke megkötése után térhetett haza.¹³⁽¹³⁾

A városi polgárőrség feladata volt a városfalak és kapuk őrzése, a hadipénztár és a posta védelme, illetve a harmincadhely biztosítása. A polgárőrség 8 századból, mintegy 1.800 főből szerveződött. Minden századnak tagja volt egy százados, egy fő- és két alhadnagy, két őrmester és tizenkét tizedes. A századokba való besorolásnál figyelembe vették a foglalkozást és a társadalmi állást is. A város mindenkit besorozott, akit fegyverbíráásra alkalmasnak talált. Az első századot a még 1790-ben megalakult Lövészegylet (Scharffschützen-Compagnie) alkotta, élén Poncz (Pancz) Nepomuki János korábbi postamester állt kapitányi, vagy őrnagyi rangban. Minden század maga választhatta ki egyenruháját: a lövészeké sötét volt, hajtókájuk pedig zöld. A második századnak a vagyonosabb polgárok voltak a tagjai. Egyenruhájuk sötét volt, piros hajtókával. A harmadik és negyedik századot szegényebb iparosok alkották. Nekik egyenruhájuk sem volt. Az ötödik és hatodik századba a gazdapolgárokat sorozták. (A 94. gazdapolgárok elsősorban szőlőműveléssel foglalkozó kisbirtokos réteg, amely polgárjoggal is rendelkezett.) Az ő egyenruhájukat az övvel leszorított sötét dalmány és a háromszögletű kalap alkotta, oldalfegyvert viseltek. A hetedik és nyolcadik század a „Hauerek”-é (kapások) volt, hasonló egyenruhában, mint a gazdapolgárok, de fegyver nélkül. A polgárőrséghez tartozott még egy svadronnyi lovas polgárőrség is. Ennek csak a város legelőkelőbb ifjai lehettek tagjai. Kék egyenruhában feszítettek, élükön egy főhadnagy állt. A városi polgárőrség főparancsnoka ezredesi rangban Artner Sámuel tanácsstag, helyettese az őrnagyi rangú Hofer Péter volt. A milíciának tagja volt még egy könyvelő, aki a pénzügyeket intézte.

Egy gazdapolgár polgárőri egyenruhában
(Soproni Levéltár, Geiger krónika)

95A polgárőrség díszszemléjét és zászlószentelését sürgette az idő, hiszen a franciák május 12-én a Soprontól 70 kilométerre levő Bécsben voltak. A szemlére ünnepélyes keretek között, május 28-án került sor, az Angeron, a Schlipper- (Balfi-) kapu előtt. Az ünnepség alkalmából egy sátrat is felállítottak, ami előtt a csapatok elvonultak. A sátorban foglalt helyett a város vezetése, Hillinger tábornok és Berghofer Mihály városi plébános, aki a zászlószentelés egyházi részét végezte. A csapatok a sátor előtt sorakoztak fel századonként, díszsortüzet adtak, majd letették az esküt. A zászlóanyai tisztséget a gyalogosoknál gróf Széchényi Ferenc felesége, gr. Festetics Julianna vállalta, a lovasoknál Esterházy Miklós herceg felesége, Lichtenstein Mária volt a zászlóanya.¹⁴⁽¹⁴⁾ A zászlószentelés után Sopron polgárainak csupán egy éjszakát kellett aludniuk ahhoz, hogy 1809. május 29-én több ezer francia katona jelenjen meg a város kapui előtt.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / A francia katonaság Sopronban

A francia katonaság Sopronban

A május 29-i megszállást megelőzően a francia felderítő csapatok már többször megjelentek a város kapui előtt. Május 18-án délután 2-kor 27 fős lovas járőr közelítette meg a Bécsi-kaput, és arról érdeklődtek, hogy van-e a városban katonaság. Mialatt a városi vezetők és a lovasok között folytak a tárgyalások, a franciákkal szemben nem túl barátságos tömeg gyűlt össze a kapu közelében. Bauhofer Ábrahám cipészmeister ki is adta a jelszót: „*Erschlagen wir die Kerls!*” (Üssük agyon a fickókat!). A tömeg ezt meg is tette volna, de Handler Jakab, a polgárőrség kapitánya lefogatta és lecsukatta a fő hangadókat, akik bebörtönzéséhez másnap a városi tanács is hozzájárult. Az ilyen, vagy hasonló rendbontások elkerülése érdekében a város vezetése falragaszokon hívta fel a polgárságot arra, hogy az ellenséges csapatok megjelenése esetén őrizze meg nyugalma és maradjon a házaiban, ellenkező esetben büntetésre kell számítaniuk. Másnap ismét négy lovas felderítő járt a város külterületén. Május 20-án öt francia katona Sopronba hozta Napóleon híres kiáltványát azzal az utasítással, hogy azt ragasztásuk ki a városban. A városi tanács átvette ugyan a kiáltványt, de a kiragasztását megtagadta, és azt elküldte József nádorhoz.¹⁵⁽¹⁵⁾

Nagyobb francia egység – már nem felderítőként –, május 29-én érkezett a falakhoz. A Lauriston-hadtestcsoporthoz egy része jelent meg a város kapui előtt. Bevonulásuk nem volt zökkenőmentes, sőt Morenich Gáspár polgármester be sem akarta engedni őket a városba, mivel a császári-királyi parancs szerint a kapuknak zárva kellett maradni. Azonkívül azt is indokként hozta fel, hogy az 1808-as tűzvész miatt a város elszegényedett, és ekkora létszámú sereget nem tud élelmezni. Amikor azonban a franciák a város felgyújtásával fenyegetőztek, a kapuk megnyíltak.¹⁶⁽¹⁶⁾ A sereg bevonulása több mint két és fél óráig tartott. Az elsőnek bevonuló francia katonák töltött fegyverekkel, szuronyt szegezve kutatták át a várost, osztrák és magyar katonákat keresve.

⁹⁶Házi Jenő szerint ez a katonaság június 5-ig maradt a városban,¹⁷⁽¹⁷⁾ bár ennek ellentmond az a tény, hogy maguk a franciák a bevonulás előtt kijelentették, hogy rögtön tovább vonulnak Győr felé. Ha figyelembe vesszük Eugene Beauharnais, Itália alkirálya, Napóleon fogadott fia, június 4-i városba érkezését, akkor nem zárhatjuk ki, hogy az első napon bevonultak egy része valóban visszamaradt, bevárva az itáliai alkirályt. Lauringer Ernő szerint a május 29-én érkezett csapatok másnap délben elvonultak, és május 30-án este Lauriston tábornok vezetésével érkezett meg a főszereg.¹⁸⁽¹⁸⁾ Ugyanezt írja Bünker is: „...*amikor a nagy hadsereg megérkezett, ezek már elmentek*” (mármint a május 29-én érkezettek).¹⁹⁽¹⁹⁾ Lauriston tábornokon kívül érkezett egy hesseni tábornok is. Bünker 30.000 katonáról ír, akik között gyalogosok, lovasok, tüzérek és gránátosok voltak. Ez már nem csak francia katonaság volt, hanem megjelentek a szövetséges hadakat adó bajorok, olaszok és elzásziak is. Veress D. Csaba a bevonulást így foglalta össze: a délután folyamán a városba érkező lovasság még aznap tovább vonult Győr és Kőszeg felé.²⁰⁽²⁰⁾ A lovassággal Sopronba érkezett Lauriston tábornok. A gyalogság (3.000 fő) a késő esti órákban érkezett a városba. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy Veress D. Csaba szerint a gyalogságot a Schlipper-kapu melletti Hitzbügel földeken szállásolták el. Ez a barakktábor, amelyről a későbbiekben még szó lesz, csak júliusban készül majd el. Az igazsághoz a Fiedler-féle kis krónika feljegyzése áll talán a legközelebb: „...*az állandó jövés-menés miatt nehéz számukat megbecsülni*”.²¹⁽²¹⁾

Összefoglalva elmondható, hogy az első napokban, május 29-én és 30-án több lépcsőben, mintegy 4-5.000 fős katonaság került a városba és környékére, akiket a polgárság házaiban, illetve akiknek nem jutott hely, azokat az utcán szállásolták el. Május 29-én, vagy 30-án a városba érkezett Lauriston tábornok is.

Ezek a csapatok viszont az Itáliai Hadseregnek csak az előőrsét képezték. A fősereggel június 4-én érkezett meg az itáliai alkirály. A több lépcsőben érkező főserég megközelítően 22.000 főt tett ki,²²⁽²²⁾ és ugyancsak több lépcsőben, június 7-ig el is vonultak Győr, illetve Kőszeg felé. Az átvonulókat szállással, élelemmel, a lovakat abrakkal kellett ellátni. Tehát a legnagyobb létszámú katonaság június elején tartózkodott a városban. Június hónap során az újabb jelentős bevonulás 8-án történt, amikor mintegy 1.800 katona került Sopronba. Ők valószínűleg nagyon hamar Győr irányába vonultak tovább. A győri csata után csak sebesültek és betegek érkeztek a város kórházaiba.

Jelentős haderő ismét a wagrami csatát megelőző időszakban, de már nyugat felé, Bécs irányába vonult át a városon. A július 5–6-án lezajlott wagrami csatához Napóleon a Nyugat-Magyarországon állomásozó erők nagy részét kivonta. A csata előtt vonult át Sopronon a Császári Gárda lengyel könnyűlovasezredének 600 katonája, ők csak egy-két napot töltöttek a városban, helyükre viszont a Broussière hadosztály Dessaix dandárjának 9., 84. és ⁹⁷92. sorgyalozzeredei vonultak.²³⁽²³⁾ Ezek az ezredek sem maradhattak sokáig Sopronban, mert július 11-re a városi helyőrség Billet ezredes parancsnoksága alatt már csak 350 főből állt.

A következő nagyobb bevonulás dátuma július 23-a. Ez a hadmozdulat része volt a znaimi fegyverszüneti egyezménynek, amely szerint a francia hadsereg ismét visszafoglalhatta Magyarország nyugati területeit, miután itt a császári hadsereg, a császár tudta nélkül aláírt előzetes fegyverszünetet megszegve, támadásba indult.²⁴⁽²⁴⁾ Veress D. Csaba szerint július 23-án a 112. sorgyalozzred 3 zászlóalja vonult be a városba²⁵⁽²⁵⁾ (ez a gyalozzred része volt a Pachtod hadosztálynak), Házi Jenő szerint viszont a Durutte hadosztály 8.000 katonája érkezett a városhoz.²⁶⁽²⁶⁾ A két forrás mind a létszámot, mind a hadosztályt tekintve ellentmond egymásnak. A nagyobb létszámú hadsereg és a Durutte hadosztály²⁷⁽²⁷⁾ megjelenése mégis valószínűbb (ezt erősíti meg Lauringer Ernő is), mert júliusra készült el a város mellett az a hatalmas barakktábor, amely megközelítőleg 6.000 fő elszállásolását tette lehetővé. A hadosztály fennmaradó részét – 714 tiszt és hivatalnok, illetve 813 főnyi legénység –, a városban helyezték el.²⁸⁽²⁸⁾ A nagy számú francia hivatalnok jelenléte a megszállás teljes időszakára jellemző volt, amiből arra lehet következtetni, hogy a város a középfokú katonai adminisztráció egyik központja lehetett.

Július 24-e és augusztus 17-e között a 2., 4., 6., 23., 62., és a 102. ezredek katonái fordultak meg a Sopronban.²⁹⁽²⁹⁾ (Az ezredek sorszámai ugyancsak a Durutte hadosztály jelenlétét erősítik meg.) Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a viszonylag békésebb időszak beköszöntével Sopronban és a barakktáborban állomásoztatták a franciák az egész Durutte hadosztályt. Azt természetesen fenn kell tartanunk, hogy az ezredeknel kisebb egységek, zászlóaljok mozgatása nem zárható ki, vagyis a hadosztály létszámában kisebb ingadozások már ebben az időszakban is előfordulhattak.

Szeptember 12-én érkezett a városba a VI. hadtest parancsnoka, Paul Grenier altábornagy, Durutte tábornok hadtestparancsnoka. Szeptember 18-án ismét Sopronban tartózkodott Eugene Beauharnais alkirály is. Ebben az időszakban a 23., 62. és 102. gyalozzeredeknek összesen 3–3 zászlóalja állomásozott a városban és a környékén, vagyis csökkent a megszálló erők létszáma. Október 30-ra csak a 102. sorgyalozzred maradt a városban. Ez az ezred november 10-én elvonult Szombathelyre,³⁰⁽³⁰⁾ így a városban ekkor már csak egy 100 fős lovasosztag maradt vissza, a katonai kórház biztosítására. Ők Decouys kapitány parancsnoksága alatt november 18-án vonultak el – az utolsó francia katona is elhagyta a Sopront.³¹⁽³¹⁾ Ezzel a város történetének egyik leghosszabb katonai megszállása végetért.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András:

Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Beszállásolások

98 Beszállásolások³²⁽³²⁾

A megszállás ideje alatt a városba érkező francia katonaságnak szállást kellett biztosítani, mivel ekkor még a nagyobb városokban is csak ritkán épültek laktanyák. Ugyan Sopronban ekkor már állt egy laktanya, de ezt a franciák katonai kórháznak rendezték be.³³⁽³³⁾

A május 29-én a városba érkező francia csapatokat éjszakára csak a lakosság házaiba tudták elszállásolni, hiszen a város melletti barakktábor csak július folyamán készült el. Az első héten naponta 3.200 katona beszállásolására került sor, ez a szám június 4-ig jelentősen nem változott. Ez azt jelentette, hogy házanként átlagosan 3-4 katonát helyeztek el, természetesen a gazdagabb polgárok házaiba ennél többet, esetenként 10-12 főt is kvártélyoztak be.³⁴⁽³⁴⁾

A június 4-én megjelent főszereg még nagyobb terhet jelentett a városnak és polgárainak, hiszen ezekben a napokban már átlagosan 4.500 katonát kvártélyoztak be. Előfordult, hogy egy házban 60-an is laktak! Akiknek a házakban nem jutott hely, azok az utcákon, vagy a környező földeken vertek tábort és gyújtottak tüzet – a város legnagyobb riadalmára.³⁵⁽³⁵⁾

A főtisztek természetesen mindig különleges elbánásban részesültek. Eugene Beauharnais soproni tartózkodásai idején a Széchényi-palotában³⁶⁽³⁶⁾ lakott, ez az épület volt június 4–7. között az Itáliai Hadsereg magyarországi főhadiszállása. Lauriston és Durutte tábornokokat is a Széchényi-palotában szállásolták el. Lauristonnal érkezett a városba egy hesseni tábornok, őt a Jankovich-házba³⁷⁽³⁷⁾ kvártélyozták be. A vezérkari tisztek gróf Nicky Lajos házában³⁸⁽³⁸⁾ laktak. Kizárólag tiszteknek volt fenntartva a Gasthaus zur Rosen is.³⁹⁽³⁹⁾

Június 8. és 15. között a folyamatos átvonulások mellett körülbelül 1.800 fő bekvártélyozására került sor, ők gyalogos és lovas katonák voltak, illetve hivatalnokok és teherhordók. Június 16. és július 3. között az előző időszakhoz képest mintegy 500 fővel csökkent a beszállásoltak száma. Ekkor viszont átvonult a városon a korábban már említett lengyel gárda 600 katonája is.⁴⁰⁽⁴⁰⁾ Mint arról már fentebb szó volt, július 23-án mintegy 8.000 francia jelent meg a város kapuinál, közülük azonban csak 1.558-an kerültek a városba. A Durutte és Valentin tábornokok⁴¹⁽⁴¹⁾ vezetésével bevonulók között voltak tüzérségi vezérkari tisztek, rohamcsapatok intendánsai, hadsereg-felügyelők, ⁹⁹egészségügyi személyzet, postahivatalnokok, élelmezési biztosok és teherhordók.⁴²⁽⁴²⁾

A város november elején összeíratta azon polgárokat, akikhez franciákat szállásoltak be. Ez a lista 498 nevet tartalmaz.⁴³⁽⁴³⁾ Egy másik városi összeírás szerint július 24. és augusztus 17. között a városban a 2., 4., 6., 23., 62. és a 102. ezredek katonáinak, illetve civileknek nyújtottak szállást.⁴⁴⁽⁴⁴⁾ Hangsúlyozni szeretném, hogy az itt bemutatott számok csak a polgárság lakóházaire vonatkoznak, nem tartalmazzák az iskolákba, egyházi épületekbe és műhelyekbe beszállásoltakat.

A város túlszűfoltóságát a francia katonai hatóságok is belátták. Ezért Billet ezredes, a város térparancsnoka már július 4-én a városi tanács tudomására hozta, hogy csak olyan katonáknak lehet szállást adni, akik a francia hatóságoktól kapott igazolvánnyal rendelkeznek. A jogtalanul a városban tartózkodókat ki kellett utasítani.⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Az elszállásolt katonákat a szállásadó 24 órán belül köteles volt a városnál bejelenteni, amennyiben ezt nem tette meg, akkor pénzbírsággént 50 forintot róttak ki rá.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ A város a maga eszközeivel megpróbálta enyhíteni a terheket. A városi tanács augusztus 15-én a Sopronban tartózkodó Durutte tábornoktól kérte, hogy azokat a katonákat, akiknek a jelenléte a városban nem feltétlenül

szükséges, távolítsák el. Ezen túl, a lovasságot helyezték ki a falvakba, mert ott könnyebb ellátni őket.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ A franciák a válaszukban azonnali intézkedést ígértek, de a forrásokban erre utaló nyomot nem találtunk.

Összességében elmondható, hogy a beszállásolások ügyében a városi tanács és a francia hatóságok közötti együttműködés általában jó volt. A városi tanács hozta létre a beszállásolási bizottságot, amely közvetlenül volt felelős a minél zökkenés-mentesebb lebonyolításért; ha kellett, akkor levelezés útján tisztázták egymás között a vitás kérdéseket.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ A franciák, illetve a város formanyomtatványokat bocsátottak ki, amelyek tartalmazták a szállás címét és azt, hogy hány éjszakára szól az utalvány. Ehhez tartozott egy ellátási jegy is, amelyre az étkezés járt. Ily módon sok félreértést és erőszakoskodást meg lehetett előzni. Ha a beszállásolt katonának panasa volt az ágyra vagy az ellátásra, panaszával a városparancsnokságra mehetett, de ha kifogása alaptalan volt, még enyhe büntetésre is számíthatott. A franciák számára azért volt előnyös ez a rendszer, mert könnyebben kiszűrték a városban jogtalanul tartózkodókat.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / A francia barakktábor

A francia barakktábor

Mivel a városi házak nem nyújtottak a katonáknak elég szállást, megkezdték a Szent Mihály- és a Balfi-kapuk között elterülő Hitzbügel-földeken, egészen a Pihenő-keresztig 100egy hatalmas, 82 holdon elterülő barakktábor építését.⁴⁹⁽⁴⁹⁾ Ennek a város nem örült, hiszen úgy látszott, hogy a franciák hosszú távra akarnak berendezkedni. De azt is jelentette, hogy a várostól minden fajta segítséget elvárnak a tábor felépítéséhez.

A francia hadsereg számára Sopron kitűnő földrajzi fekvése és stratégiai helyzete indokolta a tábor helyének kiválasztását. A városhoz nem egészen 100 km-re terült el Győr, a legkeletibb magyarországi francia hódítás. Közel volt Pozsony, illetve a pozsonyi hídfő, amely súlyos harcok színtere volt a győri csata után is, és nem utolsó sorban Bécstől alig 70 km-re feküdt. A tábor megépítéséről június végén vagy július elején születhetett döntés, bár nem tudni, hogy ez milyen szinten történt. Tschurl Pál krónikájában arról ír, hogy a július 23-án bevonuló 7.000 fős hadsereg egy részét, (vagyis a Durutte hadosztályt) már itt helyezték el.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ Ezért az építkezés július közepén vagy végén indulhatott meg. Ezt támasztja alá az is, hogy a július 12. és augusztus 12. közötti városi kiadásokban szerepel a franciák által a tábor számára igényelt fa és egyéb nyersanyag, azzal a megjegyzéssel, hogy még augusztus 15-én is voltak a városnak ezzel kapcsolatos kiadásai. Ebből az időszakból, mégpedig július 24-ről, származik a barakktábor építésével kapcsolatos első számla.⁵¹⁽⁵¹⁾

A tábor méreteire jellemző, hogy 1 tábornoki, 7 parancsnoki, 58 tiszti, 6 altiszti, 355 legénységi, 65 konyha és 28 markotányos barakkból állt, összesen tehát 520 építményből, ezek száma azonban novemberre elérte az 544-et. A táborhoz tartozott még egy pékség és egy mészárszék is. A barakkok felépítéséhez, mai mértékegységre átszámítva, 1008 tonna fát használtak fel a környező erdőkből és gyümölcsösökből, tetejüket náddal fedték. A tábor befogadó-képessége 6.000 fő körül mozgott.⁵²⁽⁵²⁾ Mint azt már a fenti fejezetekben láthattuk, a tábor szolgált a Durutte hadosztály állomáshelyéül. A tábort tervszerűen építették, egész utcákat alakítottak ki. A lakosság csodájára járt a mesterien megépített barakkvárosnak. November 6-án reggel 9-kor a kiürített barakktábort elárverezték.⁵³⁽⁵³⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András:

Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / A katonaság ellátása élelmiszerrel

A katonaság ellátása élelmiszerrel

A város és a lakosság legnagyobb terhe a beszállás mellett a katonaság élelmezése volt. A félreértések és panaszok elkerülése a francia hatóságoknak is érdekében állott, ezért ezt a kérdést Lauriston tábornok már június 2-án rendeletében szabályozta, amelyben meghatározza a magánházakban beszállásolt katonák fejadagját. Eszerint: minden francia katonának reggelire 1 pohár pálinkát vagy fél meszely⁵⁴⁽⁵⁴⁾ bort kellett adni, ebédre levest, fél font⁵⁵⁽⁵⁵⁾ marhahúst és főzeléket, vagy helyette tészta egy meszely borral, vacsorára levest és főzeléket vagy utóbbi helyett fél font marhahúst és egy meszely bort, egész napra pedig másfél font kenyeret. Bojnód tábornok szeptember 5-én újra megerősítette Lauriston június 2-i fejadag-rendeletét. Amennyiben a katona ¹⁰¹az előírt adagnál többet követelt, a „vendéglátónak” jogában állt azt megtagadni.⁵⁶⁽⁵⁶⁾

A városi kimutatásokban is jelentkeznek ezek a fejadagok, mégpedig egy főre 1 Ft 48 krajcárt számoltak a közlegényeknek. Tisztek számára jobb volt az ellátás, itt az összeg 4 Ft 40 krajcárt tett ki, vezérkari tisztek esetén 6 forintot, tábornokok esetén 8 forintot.⁵⁷⁽⁵⁷⁾

Az ilyen fejadag-szabályozások bevezetését és különösen annak megerősítését az alábbi eset nyilvánosságra kerülése is indokolta. Gróf Pejachevich Károly házába⁵⁸⁽⁵⁸⁾ kvártélyoztak be egy Bonche nevezetű francia fizetómestert. A derék francia szeptember 1-i vacsorája, amelyet este 6-kor tálaltak neki, a következőkből állt: leves, marhahús kétféle szósszal, főzelék feltéttel, rántott csirke salátával, gyümölcs, sajt, bor, aszú és kávé. Mindezek elfogyasztása után még egy rántottát is követelt magának. Mivel a szakácsnőnek nem volt tojása, nem tudott a kérésnek eleget tenni. Erre a fizetómester kipenderítette a konyhából a szakácsnőt és megfenyegette, hogy agyonüti őt. Ezért a levél írója, a gróf meghatalmazottja, azt kérte a várostól, hogy máshová szállásolják el a franciát, mert nem lehet abban senki sem biztos, hogy ez az eset még egyszer nem ismétlődik meg.⁵⁹⁽⁵⁹⁾

A barakktáborban lakó katonák ellátását a megszálló hatóságok oldották meg. Ez úgy történt, hogy a francia táborban felállított raktárakba a városnak kellett élelmet és egyéb cikket szállítani, ennek a felosztását és felhasználását a franciák végezték el. Fabricius Endre szerint a városnak és a vármegyének naponta 16 ökröt, 130 akó bort kellett beszolgáltatni, ezen felül lisztet, zsírt, lencsét, babot és sót kellett adnia.⁶⁰⁽⁶⁰⁾ A városi kimutatások szerint csak július 24-én 6.000 adag húst és gyümölcsöt kellett leszállítani.⁶¹⁽⁶¹⁾ Ezekre a nagymennyiségű élelmiszer-beszolgáltatásokra a város nem készülhetett fel, ellátási zavarok álltak elő. Minderre utal a soproni mészárosoknak a városi tanácshoz írott július 12-i levele.⁶²⁽⁶²⁾ A folyamodásukban a hentesek azt írták, hogy július 13-a lesz az az utolsó nap, amikor a lakosság számára húst tudnak kimérni, mert a városban nincs már vágóállat. Ezért kérték a várost, hogy adjon számláikra pénzt, és cserébe megígérték, hogy a húst beszerzik és előre meghatározott áron fogják kimérni. A hadműveleti területet a marhakereskedők igyekeztek messze elkerülni, ami a franciák fogyasztása mellett szintén a hiány oka volt. A magas árak miatt amúgy is csak drágán lehetett volna állatokat vásárolni, ezért volt szükség arra az ígéretre, hogy az állatok húsát a mészárosok szabott áron mérik ki.

Ugyancsak gondot okozott már június 9-e körül a lakosság kenyérrel történő ellátása. Ennek oka, hasonlóan a húshiányhoz az, hogy a franciáktól való félelmükben a kereskedők nem hoztak gabonát, és emiatt a készletek szinte teljesen kimerültek. A ¹⁰²pékek ezért azt a megoldást javasolták, hogy a városi tanács vegye el a lakosság készleteit, és a várostól ne engedjenek gabonát kivinni.⁶³⁽⁶³⁾ Persze a gabona

legnagyobb részét épp a franciák vitték ki a városból, ezt pedig bajos lett volna megakadályozni.

A város eddigi történetében is különleges szerepet játszott a bor, nem történt ez most sem másként. A szőlő és a bor jelentette a soproniak számára a megélhetést, a bor adta azt a gazdasági alapot, amelyre támaszkodva a város védeni tudta kiváltságait. Most ismét beigazolódott az a régi tapasztalat, amely szerint a borospincék nyugalmanak nem tesz jót a katonai megszállás. A franciák nagyon szerethették a soproni bort, mert mint azt fent láthattuk, már a június 2-i fejadag szabályozásban az alapellátás részévé tették. Nem elégedtek meg azonban ennyivel és ha alkalmuk volt, a városi kocsmákban is igyekeztek e nemes nedűből minél többet elfogyasztani. A soproni térparancsnok először június 29-én tiltotta meg, hogy a vendéglősök este 9 óra után a legénységnek, 11 óra után a tiszteknek és a polgároknak italt mérjenek ki.⁶⁴⁽⁶⁴⁾ A rendelkezés betartására a városi tanácsnak is ügyelnie kellett. Billet ezredes augusztusban megrovó levelet írt a magisztrátusnak, mivel a francia járőrök naponta fogtak le katonákat, akik a tiltás ellenére a kocsmákban tartózkodtak, minthogy a vendéglősök tovább is kiszolgálták őket. Így történt ez augusztus 13-án is, amikor a levél szerint, katonák este fél tizenegy után is karddal a kezükben duhajkodtak. A városi polgárőrség viszont rendfenntartó feladatát az ezredes megaláztatására végezte.⁶⁵⁽⁶⁵⁾

A város saját pincéiből a franciák borigényét képtelen volt kielégíteni, ezért elsősorban a polgárságtól, másodsorban a környékbeli falvakból, így például Peresztegről, Nagycenkről kellett a megfelelő mennyiségű bort összegyűjteni. Ilyen esetekben a város átvételi elismervényt adott ki, majd a bort továbbította a franciákhoz. A nyugtákat a városi tanács naponta összerendezte, ezekből ma is több ezer példány található a levéltárban. A nyugtákból megállapítható, hogy egyes jobb módú gazdáknak szinte naponta kellett bort leadniuk. Az egyházi borok sem menekültek meg. Június 5-én a bencések pincéjéből 69 akó bort vett át a város, és azt két nappal később tovább is adta a franciáknak.⁶⁶⁽⁶⁶⁾ A város a magisztrátus egyik tagját, név szerint Andreas Fabriciust bízta meg a bor átvételével, a nyilvántartás vezetésével és az elismervények kiállításával.⁶⁷⁽⁶⁷⁾ A város kimutatásai szerint a franciák által június 5. és november 11. között elfogyasztott bor mennyisége, amit a városnak kellett leszállítani, 1.543 akót tett ki,⁶⁸⁽⁶⁸⁾ ami átszámítva:108.797 liter.⁶⁹⁽⁶⁹⁾ Érdeemes hangsúlyozni: ez az 1543 akó csak a város által szállított bor volt. Ezen kívül a vármegye is szállított még bort, továbbá a katonák a kocsmákban is fogyasztottak, valamint megitták a napi fejadagként megállapított **103** mennyiséget is. Természetesen a város és a vármegye által szállított bort nem csak a helyben fogyasztásra igényelték a franciák.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Rekvirálások

Rekvirálások

Ahhoz, hogy a nagy létszámú hadsereget el tudják látni, a megszállt területeken rekvirálásra volt szükség. Természetesen ebből Sopron sem maradt ki. A franciák az ittlétük alatt a legkülönbözőbb élelmiszerek és nyersanyagok szállítását követelték meg a várostól. A rekvirálások háromféle képpen zajlottak le: a legrosszabb eset az volt, ha a francia hatóságok egyszerűen bekérték a kívánt termékeket, és arról semmilyen elismervényt nem adtak át – az ilyen azonban csak ritkán fordult elő. A másik verzió szerint – és ez volt a leggyakoribb – átvételi elismervényt adtak, de ezt többnyire nem fizették ki. A harmadik eset pedig az volt, amikor az átvett nyersanyagot vagy terméket kifizették. Sopron városában és a vármegyében nem csak a soproni francia hatóságok jogosultak rekvirálásra, hanem érkezett ilyen utasítás Győrből és Pozsonyból is, bár a vármegyében egyedül gróf Daru intendáns tábornoknak volt ehhez joga, de ez alól

kivételt képeztek a sürgős esetek, amelyek a hadseregnél vagy a hadikórházaknál merültek fel. Nehéz különbséget tenni, hogy a szállító a megye, vagy a város volt-e. Gondot okoz az is, hogy a leszállított mennyiségek után nem minden esetben írták oda a mértékegységet, vagy csak adagokat mértek.

A Fiedler-féle kis krónika szerint a május 29. és november 20. közötti időszak 1.480.633,- forintjába került a városnak, amely összeg a polgárság gazdasági romlását okozta.⁷⁰⁽⁷⁰⁾ A krónika által említett mintegy másfélmillió forint nagyon közel áll a valósághoz, mert ha a városi kimutatásokban szereplő tételeket összesítjük, akkor 1.480.637,- forintot kapunk, vagyis az eltérés nem több mint 4,- forint.⁷¹⁽⁷¹⁾ Ebben az összegben már benne van a város költségvetését terhelő minden tétel: katonaság élelmezése a polgárházakban és a barakktáborban, tábori pékség üzemeltetési költségei, takarmány a lovaknak, kórházak felszerelése és üzemeltetése, sebesültek-betegek ellátása, irodai eszközök a franciák számára, barakktábor építési költségei, a franciák által okozott mezei és erdei károk, katonák szállítási költségei, és ugyancsak itt szerepelnek a város vezetésének ajándékai a francia parancsnokok számára. Ebből az összegből viszont le kell vonnunk a franciák által kifizetett számlákat (ilyen tételeket a szeptember 11 – november 20-a közötti kimutatásban találunk), amelyek összege 225.988,- forintra rúg. Így a ki nem fizetett, vagyis tényleges rekvirálás 1.254.649,- Ft volt.⁷²⁽⁷²⁾ Hangsúlyozni kell: a fenti összegek a város francia megszállásának a költségei, amelyek valószínűleg nem teljesen egyedül a várost terheltek, hanem egészen biztosan – és erre utalások is vannak –, a vármegyei raktárakból is történtek szállítások.⁷³⁽⁷³⁾ Nem minden esetben határolódik el élesen tehát, hogy ki a szállító: a megye vagy a város. Ezt erősíti meg az 1808/09-es városi Kammer Amts Rechnung (Kamarási Hivatal 104számadása) is, amely szerint ebben a költségvetési évben (1808 november 1.–1809. október 31.) Sopron összes kiadása 587.614,- forintot tett ki, tehát messze elmaradt a megszállás költségeitől. Meg kell jegyezni azt is, hogy ennek az évnek, illetve a következő éveknek a kiadásai jelentősen az átlag felettié voltak, tehát a megszállás még évekig súlyos anyagi terhet jelentett a városnak.⁷⁴⁽⁷⁴⁾ Nem zárható ki az sem, hogy a város a terhek egy részét hitelből fedezte, ezt a tételt pedig a Kammer Amts Rechnungokban nem tüntették fel.

A franciák rekvirálásairól összességében elmondható, hogy az nagyon alapos és előkészített volt. Mielőtt kivetették a hadiadót (Sopron vármegyére 1.957.647,- frankot, amit részben pénzben, részben természetben kellett kifizetni⁷⁵⁽⁷⁵⁾), vagy csapataik számára valamilyen nyersanyagot, terméket a várostól vagy a megyétől el akartak venni, akkor ezt mindig alapos felmérés előzte meg. Bekérték a város, vagy a megye költségvetését, illetve a városi kereskedők, iparosok készletkimutatásait. Miután ezeket a megkapták, teljes pontossággal tudták a rekvirálásokat végrehajtani és a város panaszait, ellenvetéseit visszautasítani. A várost terhelő kiadások miatt a városi tanács augusztus közepén, József nádor közvetítésével levelet küldött a királynak, amelyben arra kérték, hogy a megszállás alól minél előbb szabadítsa fel a várost.⁷⁶⁽⁷⁶⁾ Nem tudjuk, hogy erre a levélre Ferenc király egyáltalán válaszolt-e.

Miután a királytól hiába várt segítséget Sopron, a városi tanács az ellenséges megszálló csapatok legfőbb parancsnokához fordult. Szeptember 19-én született meg az a levél, amelyet egyenesen Napóleonnak címeztek. Ennek fogalmazványa nem más, mint egy panaszáradat a franciák császárához. Ebben a tanácsosok összefoglalták Sopron gondjait. Elpanaszolták, hogy az 1808-as tűzvészben 350 ház pusztult el, és ezt a sokat szenvedett várost május 29-e óta megszállva tartják a francia csapatok. Ez idő alatt több egység is átvonult a városon. A városban 500 beteg és 200 sebesült számára három hadikórházat hoztak létre. Hárommillió forint hadiadó fizetésére kötelezték a polgárokat. A francia csapatok 8 lovat, 6 tehenet és posztót rekviráltak úgy, hogy ezek benne sincsenek a hadiadóban. Ezért azt kérték a császártól, hogy legalább a kórházak fenntartási költségeit számítsák be a hadiadóba, mert a város polgárai már teljesen elgyötörtek.⁷⁷⁽⁷⁷⁾

Ez a levél azt a feltételezést erősíti meg, hogy a másfélmillió rekvirálás csupán a hivatalos részt képezte. Mellette nem hivatalos rekvirálások is előfordulhattak, ezt bizonyítja az is, hogy La Forgue kapitány november 13-án – a város tiltakozása ellenére –, Sopron hét ágyúja közül egyet Bécsújhelyre vitetett.⁷⁸⁽⁷⁸⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Az árak Sopronban a megszállás alatt

105Az árak Sopronban a megszállás alatt

Háborúk idején, így a napóleoni háborúk alatt is, az élelmiszerek árai mindig jelentősen megemelkedtek. Az általunk tárgyalt 1809-es háború pedig az ország területén folyt. Fokozta a drágulást a megszállás következtében fellépő élelmiszerhiány, amelynek oka az itt állomásozó francia katonák ellátásának kötelezettsége és a rekvirálások voltak.

Az árak Sopronban már májusban emelkedni kezdtek. Júliusban és augusztusban egy mérő búza ára a szokásos 7–8 forintról 27 forintra emelkedett, a rozs 4-ről 20 forintra, egy mérő kenyérgabona 19 forintba, egy mérő zab pedig 12 forintba került. Egy font kávé ára 5 Ft volt 1809 nyarán. Az áremelkedések azonban nem álltak meg 1809-ben, hanem folytatódtak 1812-ig, amikor is egy mérő búza ára 56 Ft lett, egy mérő kenyérgabona 45 Ft, egy font kávéé pedig 37 Ft.⁷⁹⁽⁷⁹⁾ Összehasonlításképpen: Sopronban egy napszámos 3,50 forintot keresett naponta.⁸⁰⁽⁸⁰⁾ A nagyfokú áremelkedés arra kényszerítette a városi magisztrátust, hogy a só árát június 21-én hatóságilag állapítsa meg. Eszerint a durva só fontonkénti ára 6 krajcárban, a finom sóé 7 krajcárban lett megállapítva.⁸¹⁽⁸¹⁾

Az áremelkedések a város lakosságát súlyosan érintették, mert sokan még az előző évi tűzvészt sem heverték ki, most pedig a mindennapi élelmiszereket egyre drágábban kellett megfizetniük. Ehhez jött még az 1810-es év rossz szőlőtermése. Széles rétegek tehát elszegényedtek, egy vékonyabb réteg viszont még gazdagodni is tudott. Itt elsősorban a város egyes iparosairól és kereskedőiről van szó. Mivel a francia hadsereggel kevés iparos érkezett, ezért a francia hatóságok a helyi iparosokkal végeztették el a szükséges munkát, amit meg is fizettek. A franciák ugyanis nagy mennyiségben vásároltak össze mindenféle, de elsősorban sötétkék és barna szövetet az egyenruhákhoz és bőrt a tölténytáskákhoz, így a kereskedők, a szabók és a bőrcserzők egészen biztosan jól jártak anyagilag. A baj csak az volt, hogy a papírpénz (bankócedula), amivel fizettek, néhány éven belül elértéktelenedett.

A megszállás tehát az árak szempontjából újabb terhet jelentett Sopron lakossága számára, amely ebben a tekintetben semmiben sem különbözött az ország megszállt területeinek lakosságától.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Hadikórházak a városban

Hadikórházak a városban

Sopron nyugat-magyarországi városként – elérhető, de viszonylag biztos távolságban a hadszínterektől –, kiváló helyszínt nyújtott ahhoz, hogy a franciák jelentős egészségügyi hálózatot hozzanak létre. Az akkori világ legmodernebb tömeghadserege e nélkül nem működhetett volna ilyen hatékonyan. A győri csata után jelentős sebesült-szállítmányok érkeztek a városba, de kerülhettek ide sebesültek a kisebb csatározásokból is. Legalább ilyen fontosak voltak a helyi kórházak a különféle lázas betegségekkel kezelt katonák számára.

Természetesen a sebesülteket mindig a legközelebbi kórházakba menekítették, de ezek túlszűfolttsága esetén, illetve ha a sebesültek szállítható [106](#) állapotba kerültek, akkor a csata helyétől távolabbi kórházakba, így akár Sopronba is továbbvihették őket. Ugyanakkor a francia egészségügyi hatóságoknak nem csak sebesült, hanem beteg, esetleg rühes katonákról is gondoskodnia kellett, akik számára külön kórházakat hoztak létre. A kórházak felállítása újabb terhet jelentett a városnak, mert az itt ápolat sebesülteket és betegeket is a városnak kellett élelmeznie, a személyzetet még fizetnie is.

A hatalmas hadsereg hatalmas egészségügyi szervezetet kívánt. Ennek megszervezése az újonnan megszállt területeken komoly erőfeszítést jelentett. A városfalakon belül és kívül is több kórházat tartottak fenn a franciák, pontosabban tartattak fenn a várossal. A legnagyobb ezek közül a laktanyában üzemelő hadikórház volt, melynek keretein belül működött a Zay-féle [82\(82\)](#) házban felállított kórház. Sebesültekkel és betegekkel volt tele a polgári kórház is. [83\(83\)](#) Rühkórház működött a Festetics majorban, [84\(84\)](#) továbbá az Esterházy magtárban és a katolikus gimnázium [85\(85\)](#) épületében. A Pócsi-kapun kívül egy épületben, [86\(86\)](#) illetve Bánfalván is volt egy kórház. A gyógyulókat a lábadozó kórházban kezelték. Az itt említett létesítmények közül csak a polgári kórház üzemelt a megszállás kezdetén, a többi a megszállás alatt hozták létre.

A franciák minden hónapra elkészítették a pontos kimutatást a kórházak gazdasági hivatalának az Itáliai Hadsereg Sopronban kezelt katonáinak számáról, külön a tisztokról illetve a közlegényekről, továbbá a kezelés okáról (sebesülés, betegség, nemi betegség, rüh). Az első 11 katona június 5-én érkezett meg a városi hadikórházba. Közülük 2 sebesült, 9 lázas beteg volt. A következő napon már 57 katonát kezeltek, számuk június 17–18-ra elérte a 200-at is. [87\(87\)](#) A június 14-i győri csatát követő 4-5-ik napon érkeztek a városba az első nagyobb sebesült-szállítmányok. Június 19-én 349-en (115 lázas beteg és 234 sebesült), 20-án viszont már 620-an voltak a soproni kórházakban. Ez azt is jelentette, hogy minden ágy megtelt, mert a kórházak francia igazgatója értesítette a várost, hogy kevés a sebész és az utolsó sebesült-szállítmányt csak a városban tudta elhelyezni. Ennek értelmében a kórházak június közepi befogadó képességét 600–700 fő körülire tehetjük, ami a későbbiekben sem változott jelentősen. Ezt támasztja alá az a Napóleonnak írt panaszlevél is, amelyben 500 beteg és 200 sebesült egyidejű kezeléséről volt szó. [88\(88\)](#)

Június 20–21-e után lassú, majd egyre gyorsabb csökkenés következett be, úgyhogy június 30-ra már csak 118 katonát kellett ápolni. Jellemző, hogy csak 22-én 431 sebesültet hoztak Sopronba, míg ugyanezen a napon 491-en hagyták el a kórházakat. A nagy mozgás miatt valószínű, hogy a már szállítható vagy könnyebb sebesülteket [107](#) hozták a városba, akiket néhány napos kezelés után vagy kiengedtek, vagy továbbszállítottak más kórházakba, elsősorban Bécsbe és Bécsújhelyre. Ezt erősíti meg a kőszegi és sárvári tanács június 18-i levele, amelyben értesítették Sopront, 200 francia sebesült elhelyezéséről, ellátásáról és továbbszállításáról Bécsbe. Kérték továbbá, hogy Sopron a közbeeső helyeket hasonló módon értesítse. [89\(89\)](#) Júniusban a kórházban átlagosan 236 főt kezeltek, és a halálesetek száma 17 volt, közöttük egyetlen tisztet sem jegyeztek fel. A halottakat a kórházi temetőben négyesével temették el. [90\(90\)](#) Ebben a hónapban sok sebesültet helyhiány miatt magánházaknál helyeztek el, ezt történt például Kis János evangélikus szuperintendensnél, illetve Gottfried Lindner városi biztosnál is. Július közepéig az ápoltak száma tovább csökkent, a mélypontot 22-én érte el: 15 beteg és 17 sebesült. Ezután viszont elsősorban a betegek számának növekedése miatt emelkedés következett be, így 31-én már 164 beteget, 59 sebesültet és 19 rühes katonát ápoltak. A július 12–19 közötti harcokkal kapcsolatban viszont a sebesültek száma nőtt meg. Ebben a hónapban 40 katona halt meg és július 19-én egy tiszt – ő volt a soproni hadikórházak egyetlen tiszt állományú halottja a teljes megszállás alatt. Átlagosan 93 katonát ápoltak ebben a hónapban. [91\(91\)](#)

Augusztusban tovább folytatódott az ápoltak számának emelkedése. A hónap közepén elérte, majd át is lépte a 400 főt. Az ápoltak 90%-át viszont lázas betegséggel és rühvel kezelték, és csupán 10% volt a sebesült. Augusztusban 29 haláleset történt a kórházakban, és átlagosan 377 beteget és sebesültet ápoltak.[92\(92\)](#)

Szeptemberben a lázas betegek számának emelkedése miatt tovább nőtt az ápoltak száma, 500 és 600 között ingadozott, az átlag 513 volt. A magasabb számoknak megfelelően nőtt a halálozások száma is, mégpedig 45-re.[93\(93\)](#)

Októberben is megmaradt a körülbelüli 90% lázas beteg, 10% sebesült arány, bár az ápoltak száma némileg csökkent, átlagosan 489 főre. A halálozások száma 71 volt.[94\(94\)](#)

Novemberben az elvonulások miatt az ápoltak száma is csökkent, az átlag 134 volt, 16 haláleset történt. Ebben a hónapban szinte mindenkit valamilyen lázas betegséggel ápoltak.[95\(95\)](#)

Összesen 52.343 éjszakát töltöttek el a betegek és sebesültek a kórházakban, ami azt jelenti, hogy a megszállás egy napja alatt átlagosan 315 katonát ápoltak.

A kórházak felszerelése és a sebesültek, betegek ellátása nehéz feladatot jelentett. Elég, ha arra gondolunk, hogy az itt kezelt katonák számára egészen más élelmiszereket is szállítani kellett. Itt elsősorban sok gyümölcsről van szó, azon belül is elsősorban a szilvát kedvelték a franciák. Szeptember 1-től például naponta több mint 30 font (kb. 15 kg) szilvát kellett a városnak szállítania a kaszárnyában felállított kórházba. Ez az egész hónapban 960 fontot tett ki. A francia ápoltak nagy mennyiségű [108](#)tojást is fogyasztottak, csak szeptemberben 18.381 darabot.[96\(96\)](#) Ugyancsak a város feladata volt a lepedők, matracok, ingek, ágynemű, pokrócok, szalmazsákok szállítása és ezek folyamatos tisztítása. A soproni kórházakba azonban nem csak Sopron és Sopron megye, hanem Vas megye is szállított ingeket, matracokat, lepedőket és egyéb eszközöket.[97\(97\)](#)

A kórházakban nem csak helyi ápolószemélyzet dolgozott, hanem francia is, akiknek a bérét a város fizette. A kisegítő személyzet és a kötszerkészítők mind helyiek voltak. A francia katonáorvosok mellett dolgoztak soproni sebészek, még pedig név szerint: (néhányuk francia keresztnévet kapott) Joseph Sikos, George Fitz, François Siess, Alexis Wisiackh. A helyi gyógyszerészek közül ketten dolgoztak a francia hadikórházakban: Jean d' Hell és François Silles.[98\(98\)](#)

A soproni hadikórházak méretük és felszereltségük miatt igen jelentős intézmények voltak, és így a legnagyobb sebesült-szállítmányokat is fogadni tudták. Ilyenek elsősorban Pápáról és Sárvárról érkeztek a győri csata után. A későbbiekben pedig a betegek ápolása miatt volt nagy jelentősége a soproni kórházaknak.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Károk, panaszok, kárpótlás

Károk, panaszok, kárpótlás

A megszállás alatt a városban és környékén tartózkodó nagy számú katonaság jelentős kárt okozott a mezőkön, erdőkben, gyümölcsösökben, szőlőkben és a házakban. Bár a francia előljárók ügyeltek arra, hogy csapataik minél kisebb kárt okozzanak, bizonyos méretű károkozás mégis bekövetkezett, hiszen több

tízezer katona fordult meg a városban. A Fiedler-féle kis krónika szerint már a megszállás elején megígérte Billet ezredes, hogy katonái semmiféle kárt nem fognak okozni és kerülnek az erőszakoskodást is. Ebből azonban nem sok valósult meg. Ahogy a krónika írja, elsősorban nem a városban okoztak kárt, hanem a városfalakon kívül. Kitépték a gyümölcsfákat, majd elégették őket. Az érett gyümölcsöt leszedték és eladták. A földeken lévő gabonát akkor is levágták, ha az éretlen volt, és a lovaikkal feletették. Nagy kárt okoztak a szőlőskertekben is, néhányan a húshoz az éretlen szőlőt köretként megfőzték.⁹⁹⁽⁹⁹⁾

A káresetek súlyossága és gyakorisága arra kényszerítette az ezredest, hogy augusztus 9-én börtönbüntetés terhe mellett ismételtelen megtiltsa a francia katonáknak és katonai személyeknek, hogy a földeken bármilyen kárt okozzanak. A kapuknál álló őröknek parancsba adta, hogy a városba belépő katonákat vizsgálják át, és akinél lopott gyümölcsöt találnak, azt azonnal tartóztassák le. Ezeket a rendelkezéseket a lakosság megnyugtatóására 200 példányban városszerte kiragasztották.¹⁰⁰⁽¹⁰⁰⁾ Az ígérek ellenére a korabeli források arról tanúskodnak, hogy a francia megszállók jelentős károkat okoztak. Ezt bizonyítják az elkéseredett szőlősgazdák Durutte tábornokhoz írt segítségét kérő levelei is. Az egyik ilyen levélből kiderült, hogy a barakktáborban lakó 40–50 francia katona a szüret előtt nem sokkal a szőlőket rongálta, és amikor a tulajdonosok, ¹⁰⁹illetve a császár ezt megpróbálta megakadályozni, akkor megfenyegették és meg is ütötték őket.¹⁰¹⁽¹⁰¹⁾ De említeni lehet még azt a szőlősgazdát is, név szerint Jacob Schöncköt, akinek 12 szőlőkaróját kitépték és több vödör szőlőjét leszedték, ezenkívül pedig a gyümölcsfáiban is kárt tettek.¹⁰²⁽¹⁰²⁾ Anton Amon városi kertész megoldásként azt javasolta a városnak, hogy kérjenek a károkozásért kárpótlást, és a kár összegét vonják le a hadiadóból.¹⁰³⁽¹⁰³⁾

Billet térparancsnok rendelete a lakosság megnyugtatóására
(SL. · IV.A.1026. · N.R.A. · fasc. · 10 · m. 103/b.)

¹¹⁰A már többször említett barakktáborhoz nem csak a város erdeiből vágta ki fát, hanem a gyümölcsösökből is, a tulajdonosoknak jelentős károkat okozva. Ignatz Ditsch városi erdőmester jelentése szerint a Sopron környéki tölgyfaerdőkből 3.500 fát vágta ki a megszállás alatt.¹⁰⁴⁽¹⁰⁴⁾

Egy szeptember 11-i kimutatás szerint, addig az időszakig a mezei és erdei károk összege 52.234,37 forintot tett ki.¹⁰⁵⁽¹⁰⁵⁾ A szeptember 11. és november 20-a közötti erdei, mezei és szőlőkben keletkezett károk pedig 38.300 forintra rúgtak.¹⁰⁶⁽¹⁰⁶⁾ A kárt szenvedett tulajdonosok egy része egyébként feljelentést is tett, aminek azonban semmilyen következménye nem lett.

Kár nem csak ingó vagy ingatlan vagyonban, hanem emberéletben is esett. 1809. június 1-én vasárnap, a Halász utcában történt a megszállás legsúlyosabb balesete. Itt lakott a Schuh család 29 éves Johann nevű fia, aki miután hazament a templomból, bement abba a szobába, ahová két francia katona volt beszállásolva. Az orvosi jegyzőkönyv szerint az egyikük óvatlanságból pisztolyával gyomron lőtte Johannt, úgyhogy a golyó teljesen szétszakította a beleket és azonnal meghalt. Így a kiérkező orvos, a már említett Alexius Wisiackh, már csak a halál beálltát tudta megállapítani.¹⁰⁷⁽¹⁰⁷⁾ Az eset után a közlegényt halálra ítélték. Ezután a tábornok (talán Lauriston) magához hívatta az apát és megkérdezte tőle, hogy elégedett-e a büntetéssel? Az apa azt válaszolta, hogy ettől a fia még nem fog feltámadni. Végül is a katonának megkegyelmeztek és a fiatal Schuht katonai pompával temették el. A tettes büntetése az lett, hogy az első sorban állva kellett a temetési menetet végignéznie.¹⁰⁸⁽¹⁰⁸⁾

A városi magisztrátushoz rengeteg panasz érkezett a beszállásokkal kapcsolatban is. A levelek írói mentességet kértek a beszállások alól. Kérték a már beszállásolt katonák elköltöztetését, vagy valamilyen kárpótlást az általuk okozott károkért. Idézzünk néhány ügyet:

Érdekes esetet ismerhetünk meg az egyik városi polgár (neve olvashatatlan) július 24-én kelt leveléből. Ebben arról írt, hogy egy francia zenészt szállásoltak be hozzá a feleségével. A beszállásolási utalvány alapján csak egy éjszakát maradhattak volna, de a feleség megbetegedett. A szállásadó erre azt kérte a várostól, hogy távolítsák el őket és vigyék őket a városi kórházba, mert fertőzés veszélye áll fenn, amely, mint írja, az egész várost fenyegeti.¹⁰⁹⁽¹⁰⁹⁾

Október 5-i levelében özvegy Katharina Subercka arról írt, hogy hozzá már a megszállás első napjától tisztek és közkatonák voltak beszállásolva. Az egyik nap annyira tele volt a háza, hogy nem aludhatott otthon. Az állandó beszállások anyagilag oly mértékben tönkretették, hogy a Széchenyi grófnál elhelyezett 1000 Ft tőkéje teljesen elfogyott, és már 400 Ft kölcsönt kellett felvennie. Mivel a házain kívül semmilyen vagyontárggyal nem rendelkezett, kérte a város támogatását.¹¹⁰⁽¹¹⁰⁾

111 Mathias Gahnler szeptember 14-én a magisztrátushoz írt leveléből az derült ki, hogy nem mindegyik francia viselkedett úriemberként. A panaszos szintén valamilyen támogatást, illetve kártérítést várt a várostól, mivel most is négy katona lakik nála, és az eddig beszállásoltak többször meglopták, vagy megpróbálták meglopni. Az egyik katona az ágyon levő szövetet eltépte és megpróbálta egy részét ellopni, ez azonban nem sikerült neki. Elloptak viszont tőle egy párnát, egy kendőt, egy férfiinget és négy rőf szövetet.¹¹¹⁽¹¹¹⁾

Szintén kárpótlást kért Joseph Leyer november 14-én, mivel mind a lakásában, mind a Fövényvermen (Sandgrube) levő házrészében folyamatosan katonák voltak bekvartélyozva. Ráadásul az 1808-as tűzvészben még a háza is leégett.¹¹²⁽¹¹²⁾ A sort még sokáig lehetne folytatni, hiszen a megszállás közvetve vagy közvetlenül mindenkit érintett, és így mindenki megpróbálta a költségeit valahogyan csökkenteni. A városnak azonban nem volt arra lehetősége, hogy ezeket az igényeket figyelembe vegye.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Történetek a megszállás idejéből

Történetek a megszállás idejéből

A megszállás idejéből fennmaradt néhány történet, amelyeknek valóság alapját ma már nehéz bizonyítani,

főhősük mindenesetre mindig a soproni polgár. A történetek képet adnak ennek a nehéz időszaknak az emberéről.

Az első történet még a megszállás előtti időkből, pontosan 1809. május 17-ről származik, amikor néhány francia jelent meg a kapuknál felderítő céllal. Az egyik francia tiszt és a város részéről Ponz (Pancz) János, a polgárőrség kapitánya, Artner Sámuel polgárőrségbeli ezredes és Torkos Sámuel szolgabíró között francia nyelven társalgás indult meg. A francia tiszt szomjas volt, ezért bort hozatott. A soproniak is vele tartottak, Artner a francia császár egészségére ültette a poharat, a francia a magyar nemzet egészségére ívott. Mindezek ellenére haraggal váltak el egymástól, mert Artner a francia tisztet gyanakvóan szemlélte.[113\(113\)](#)

A következő történet már a győri csata utáni időkben játszódik, és főszereplője hatalmas hőstettet vitt végbe. A csata után a franciák hiába várták megfogyatkozott csapataik számára Itáliából az utánpótlást. Már több táviratot és futárt elküldtek Itáliába, de válasz nem érkezett. Ekkor a várostól egy olyan embert követeltek, aki jól bánik a lóval, bátor, a hadi dolgokban járatos, és ezt a feladatot képes végrehajtani. A választás Pancz Ignácra, (Pancz János polgárőrségbeli kapitány fiára) esett. Hősünk korábban az osztrák–magyar hadseregben szolgált, de sebesülés miatt örmesterként leszerelték, és szintén tagja volt a városi milíciának. Az ifjabb Pancz vállalta is a feladatot, átvette a táviratot, majd Bécsújhelyre lovagolt, ahol lovát hátrahagyva két francia tiszttel postakocsin folytatta útját. Már megtettek egy nagyobb távot, amikor Pancz észrevette, hogy a közelben osztrák katonaság tartózkodik. Azzal az ürüggyel, hogy a szükség győtri, megállította a kocsit. Dolga végeztével elővette két pisztolyát és lelőtte a két franciát. A teljesen megrettent postakocsis gyorsan kifogott neki egy lovat, amellyel az osztrák csapatokhoz lovagolt, mindent elmesélt nekik, és átadta a táviratot. Hőstette eredményeként 10.000 hadifoglyot és két pénztárat fogtak el az osztrákok. Pancz ezután persze nem térhetett haza, hanem a reguláris hadseregben [112](#)szolgált tovább, háromszor is megsebesült, majd nyugdíj nélkül főhadnagyként szerelt le. A császár-király viszont arany szolgálati jelvényrel tüntette ki. Néhány év múlva, mint a helyi kocsisársaság vezetője halt meg.[114\(114\)](#)

A következő történet már nem ilyen harcias, de szintén a megszállás idejéből származik. A poncichterhez beszállásolt francia katona természetesen babfőzeléket kapott ebédre. Mivel az étel ízlett neki, elismerően azt mondta: „*C'est bon.*” (Finom), mire a sértődött soproni (mivel See-Bohnnak hallotta) a helyi német tájszólásban ezt felelte: „*Te san net See-Bohn, sondern Dudles-Bohn*”, vagyis a bab nem a fertő-parti rossz babból van, hanem a jobb Dudles-dülőiből való.[115\(115\)](#)

Hogy a franciák szerették a bort, az már kiderült, és ez a történet is ezt erősíti meg. Még az első napokban három részeg katona elfogott egy, a földeken dolgozó embert. A franciák a „vin” szóval bort követeltek tőle, ő azonban azt hitte, hogy a katonák Wient, vagyis Bécset emlegetik. Eltelt vagy negyed óra mire a szomszédok kiszabadították, majd az őrség fogta le a részeg katonákat.[116\(116\)](#)

Borral kapcsolatos a következő történet is és egyben a legismertebb a városban. Amikor a francia katonák a poncichtertől bort vásároltak, akkor frankkal fizettek, viszont a poncichter csak a jobb pénzt, a kék színű frankot fogadta el, és ezért azt mondta: „Kékfrankot!”. Ezóta hívják a bort kékfrankosnak.[117\(117\)](#)

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Krisch András: Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben / Befejezés

Befejezés

Az 1809. október 14-én megkötött schönbrunni béke szerint a franciák vállalták, hogy kivonulnak az országból és elhagyják Sopront is. A béke súlyos feltételeket rótt a Habsburg Birodalomra. Mint vesztes félnek, le kellett mondania 150 ezer négyzetkilométernyi területről és 3,5 millió lakosról. Elvesztette Krajnát, Triesztet, Karintia déli részét, Horvátország egy részét, Salzburgot, az Inn-kerületet, a birodalom lengyel területeit és Kelet-Galícia egy részét.¹¹⁸⁽¹¹⁸⁾ A franciák kivonulása egészen november 20-ig tartott. Az utolsó katonai egységek 1809. november 18-án hagyták el Sopront. A kivonuló francia csapatok egy anyagilag tönkretett várost, és egy meggyötört megyét hagytak maguk mögött.

Mint azt már tudjuk, a megszállók és Sopron városa között az együttműködés viszonylag jó volt. A város mégis fellélegezhetett. Szép lassan ismét megindulhatott a normális élet, a város lakosságának már nem kellett attól rettegni, hogy a franciák mit rekvirálnak, vagy kit szállásolnak be. A megszállás időszakát mára csak egy tészta féle: a harkai és ágfalvi búcsúk dióval, mogyoróval, mézzel elkészített „Pölézn”-je vagy „Böllersn”-je idézi, amely jelentése „Bell Essen” vagyis jó étel, és ezenkívül egy kártyajáték a „quidrill” vagy „Quadrille” (eredetileg négyes táncot jelentett). Végezetül álljon itt a Petz krónika ebben az évben kelt utolsó két sora: „A mi evangélikus hitközségünkben ebben az évben 188-an születtek, 179-en meghaltak, 38 pár házasságot kötött.”¹¹⁹⁽¹¹⁹⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Boronkai Szabolcs: A „szabadkőműves iga” és a „gyengék vigasza”. Német nyelvű egyházi irodalom a 19. század végi Sopronban

113 Boronkai Szabolcs: A „szabadkőműves iga” és a „gyengék vigasza”. Német nyelvű egyházi irodalom a 19. század végi Sopronban

Az egyház szerepe meghatározó volt Magyarország 19. századi kulturális életében, így a zömében németek lakta Sopron szabad királyi városban is. Gondoljunk csak a két középiskolára, a katolikus bencés gimnáziumra és az evangélikus líceumra, ahol (főleg az utóbbiban) a kor egyházi és világi értelmiségének nem kis része tanult. Az evangélikus líceumot ráadásul teológiai fakultás, később pedig tanítóképző is kiegészítette. Nem véletlen így az sem, hogy a század során íróként, költőként, műfordítóként a városhoz köthető (ott született vagy ott alkotó) személyek jelentős része egyházi szolgálatban állt.¹⁽¹²⁰⁾ Ez azonban semmiképpen sem jelent valamiféle egyházi irodalmat, sőt még az irodalommal foglalkozó lelkészek prédikációi is gyakran világi témájúak. A 19. század végére azonban az egyház társadalmi szerepe megváltozott, kulturális befolyása pedig egyértelműen csökkent – ekkor működött az egyházhoz nem köthető írók zöme is. Megfogyatkozott az addig meghatározó szerepet játszó nyomtatott prédikációk száma, virágzásnak indult a helyi sajtó, és az irodalmi piac megszilárdulásával a könyv egyre inkább árucikké vált, ahelyett, ami addig volt: az értelmiség fegyvere és játéka. Mindenki próbálkozott az írással, verselgető polgárok éppúgy, mint az igazság önjelölt bajnokai.

Ebben a környezetben váltak az egyházak, és mindenekelőtt a katolikus egyház ismét a politikai harcok részeseivé. Németországban már az 1870-es években, Magyarországon jó húsz évvel később, Wekerle miniszterelnöksége idején zajlott az ún. „kulturharc”, az egyház visszaszorítása közhatalami funkcióiból (állami anyakönyvezés, polgári házasság, válás, gyerekek vallásának megválasztása) és szűnt meg

közoktatási monopóliuma (állami iskolák). Az általában liberális államhatalom győzelme hozta létre a keresztény politikai mozgalmakat és pártokat (Magyarországon pl. a Katolikus Néppártot 1895-ben), amelyek azonban nem kizárólag a fenti kérdésekben nyilvánítottak (antiliberalis) véleményt. Az ipari társadalom létrejötté, a munkásnegyedek nyomora fokozta az egyház szociálpolitikai tevékenységét (lásd XIII. Leó pápa szociális enciklikáját, a *Rerum novarum*-ot 1891-ben). Ugyanakkor újra kellett fogalmazni a felvilágosodáshoz fűződő viszonyt. A felvilágosodás, és főleg annak kulturális hozománya a 18–19. században az egyházakra, részben a Németországhoz fűződő szorosabb kapcsolata miatt az evangélikusra különösen, nagy hatással volt. Közép-Európába [114](#) jól tudjuk – késve érkezett. A lelkesek egy része is humanista, racionalista szellemben nevelkedett. Ez azonban a társadalom szekularizációját is eredményezte, és lehetővé tette az egyház és a vallás új típusú kritikáját. A századforduló szintén a felvilágosodásban gyökerező antiklerikalizmusa, sőt adott esetben ateizmusa, már nem egyszerűen megtisztítani akarta az egyházat, hanem kikezdte annak alapjait, és megkérdőjelezte a hitet is. Mindennek jelei és nyomai fellelhetők Sopron német nyelvű kultúrájában is, ha megvizsgáljuk a sajtó, a prédikációs irodalom, a szabadkőművesség és a líra idevágó megnyilatkozásait.

Bár Sopronban már 1855 óta volt hetente, majd gyakrabban megjelenő német nyelvű lap, sokáig úgy tűnt, hogy a város piaca nem tud eltartani több sajtóterméket. Az *Oedenburger Intelligenz- und Anzeigebblatt*, később a *Harmonia* (több névváltozással) és végül az *Oedenburger Nachrichten* (1875-től 1944-es megszűntéig *Oedenburger Zeitung*) egyszerre volt hírlap és kulturális folyóirat, igyekezett a helyi igényeket világnézeti elkötelezettség nélkül kielégíteni. 1869 augusztusában azonban megjelent Bécsben egy lap *Der Morgenstern* címmel, amit novembertől Sopronban adtak ki. A kezdetben havonta kétszer, majd hetente az utcára kerülő újságot egy volt jezsuita, bizonyos Karl Benisch szerkesztette. Alcíme szerint a „felvilágosodás orgánuma” volt, és ezalatt a szerkesztő, aki egy személyben a legtöbb cikk szerzője is volt, a legradikálisabb antiklerikalizmust értette. Történelmi értekezésekben, leleplező cikkeken és gúnyversekben kárhoztatta az egyház szégyenletes tetteit, sőt utalásokat tett egy a világot behálózó és uralni akaró jezsuita összesküvésre is. Néhány soproni polgár már decemberben tiltakozott a polgármesternél, a lap betiltását követelve. Nem tudni, a két soproni könyvkiadó-nyomdász, Reichard és Romwalter közül melyiknél készült a *Morgenstern*. Valószínűleg az utóbbinál, jöllehet ő adta ki az *Oedenburger Nachrichten*-t is, amely természetesen szintén élesen támadta az újonnan jött konkurenciát. 1870 szeptemberére annyira elmérgesedett a helyzet, hogy végül Benisch lapjával együtt Pestre költözött, saját bevallása szerint „igazságszerető személyek megtisztelő meghívására”. A „meghívás” ellenére újságja 1872-ben megszűnt. [2\(121\)](#) Eltekintve attól, hogy Benisch „leleplezései” inkább csak egy neurotikus elme képzelgésének tekinthetők, a soproni (de láthatólag éppúgy a bécsi és a pesti) közönség – legalábbis ekkor még és ebben a formában – elutasította az antiklerikalizmust.

A század utolsó két évtizedében aztán megsokszorozódott a lapok száma, így a német nyelvűeké is. Az egész országban számuk 150-ről 238-ra nőtt, egyedül Sopronban nyolc német újság indult (a névváltozásokat nem számítva), bár igazából egyik sem bizonyult hosszú életűnek. Korábban a lapoknak nem volt feltétlenül politikai párthoz, ideológiához, világnézethez köthető profiljuk, igaz azonban, hogy a sajtó általában liberálisnak számított. A századfordulón indult új politikai mozgalmak viszont már igyekeztek saját orgánumokat is létrehozni. Így szerzett magának sajtónyilvánosságot a politikai kereszténység is. Az *Oedenburger Post*-ot még 1890-ben hozta létre Reichard, hogy Romwalter sikeres *Oedenburger Zeitung*-jával versenyre keljen. Sikertelenül. Ezért 1893-ban egyesítette lapját a Katolikus Olvasókör *Oedenburger* [115](#) *Volksblatt* című kiadványával (az utóbbi címe maradt), továbbra is biztosítva magának a kiadói jogokat. Az első szám rögtön a „protestáns-szabadműves iga” lerázását ígerte. [3\(122\)](#) A szerkesztők, Josef Haller, Michael Krieglér és Hermann Reininger főleg egyházi híreket, vallásos

elbeszéléseket és verseket közöltek. A politikai témájú cikkekben újra és újra felhívták az olvasó figyelmét a liberalizmus veszélyeire, de még a Wekerle-kormányral együttműködő klérust is kritizálták. A hangvétel talán itt is túl élesre sikerült, vagy egyszerűen a piac még mindig szűknek bizonyult, mert egy éven belül címet változtatott lap, és az új cím – *Westungarisches Volksblatt* – azt mutatja, hogy Sopronon kívül Északnyugat-Magyarország többi német nyelvű településén is terjeszteni kívánták. Ekkor már nyilvánvalóan a frissen alakult Katolikus Néppárt orgánumává vált. 1918-ban megszűnt, majd 1919–22 között működött újra *Christliches Oedenburger Tagblatt* néven.⁴⁽¹²³⁾

Mint már említettem, a század végére visszaszorult a korábban oly népszerű prédikációs irodalom. Katolikus szentbeszédet már évtizedek óta nem adtak ki németül Sopronban, a fél tucat fennmaradt evangélikus prédikáció kétharmadának pedig a század legtermékenyebb soproni írója-költője-műfordítója-lelkésze, Moritz Kolbenheyer a szerzője. Egyházi téma pedig volt bőven: 1865-ben volt háromszázéves a soproni evangélikus gyülekezet, 1871-ben ünnepelte soproni lelkészségének 25., 1876-ban pedig egyházi pályájának 40. jubileumát Kolbenheyer, szintén 1876-ban volt száz éves a pozsonyi testvérgyülekezet temploma, végül 1883-ban emlékeztek meg Luther születésének 400. évfordulójáról. A soproni egyházközség jubileumát a „kedvezőtlen kor és viszonyok” miatt csak két évvel később, 1867-ben, a kiegyezés után ünnepelhették meg. Egybeesett az ünnep a templom új tornyának felszentelésével, amelynek felépítése szintén Kolbenheyer szervezőkészségének volt köszönhető. Az istentiszteletet Christian Poszvék tartotta, az ünnepi beszédet természetesen maga Kolbenheyer, a kórus pedig Christian Altdörfer művét adta elő. A beszéd részletesen ismerteti – a korábbi lelkész, Gottlieb Gamauf feljegyzései alapján – a soproni evangélikusok történetét, de büszkén számol be az utolsó két évtized eredményeiről is: tanítóképző, árvaház, segélyegylet, óvoda, lelkészek és tanárok nyugdíjalapja és maga a torony. Büszke és virágzó közösség képe ez, akik tudják, az emberi élet mulandó, csak Isten emberkéz által megvalósult művei maradnak fenn:

Wir Menschen kommen und vergeh'n,
Es gibt hienieden kein Besteh'n:
Nur Gottes Werke, die wir treiben,
Sie werden für die Nachwelt bleiben.⁵⁽¹²⁴⁾

116A történelem sötét és dicsó lapjait eleveníti fel a lelkész-költő a pozsonyi templom ünnepére írt versében. Ez esetben azonban együtt szerepel a hit és a felvilágosodás, hiszen – legalábbis a vers szerint – II. Józsefnek köszönhető a protestáns egyházi élet újjáéledése. „Fény, oktatás, szabadság” voltak a császár jelszavai, és bár testi valója porrá lett azóta, a „vetés kisarjadt”, templomok épültek mindenütt.⁶⁽¹²⁵⁾ A felvilágosodásnak és a Bibliának nem csak a gondolatvilága, de a metaforakészlete is keveredik itt! A Luther-ünnep középpontjában egyértelműen a Biblia áll és a hit megvallásának bátorsága, de a „tüzes buzgalmú próféta” a „gonosz emberi hazugság sötét éjszakájába” hozta el a fényt.⁷⁽¹²⁶⁾ Természetesen minden beszédben található erkölcsi tanulság vagy intés, így amikor a Poszvék lelkész-dinasztia sarja, Poszvék Sándor a segélyegylet működését dicséri, nem felejt el ostorozni a jelen mammon-kultuszát sem.⁸⁽¹²⁷⁾

A saját jubileum alkalmából mondott beszéd ugyanolyan jelentőséggel bírt egy lelkész életében, mint a megválasztása utáni ún. beköszöntő beszéd (*Antrittspredigt*), vagy a más közösséghez való távozása, esetleg nyugdíjba vonulása alkalmával tartott búcsúbeszéd (*Abschiedspredigt*). Ilyenkor beszélhetett céljairól és eredményeiről, és sok személyes vonatkozásra is itt derül fény. Kolbenheyer is megemlékezik gyermekkoráról, tanulmányairól, családjáról éppúgy, mint neves elődeiről (pl. Kis János püspökről) avagy

a történelem „viharairól” és „véres áldozatairól”, amelyekben nem nehéz a levert szabadságharcra ismerni.⁹⁽¹²⁸⁾ Hasonlóan személyes hangvételűek a nekrológok, a lelkésztárs temetésén elhangzott beszédek. Kolbenheyer Victor Freytaggal mondott közös beszédet 1873-ban kollégájuk, Johann Friedrich Wagner halálakor. Végül Kolbenheyert Gustav Stiegler búcsúztatta.¹⁰⁽¹²⁹⁾ A híres pap temetése még azt mutatja, az egyház komoly társadalmi megbecsülésnek örvend, hiszen a halotti menetben az evangélikus lelkészi és tanári kar mellett ott vonul a katolikus konvent és a zsidó hitközség ¹¹⁷küldöttsége, de ami a mi szempontunkból fontosabb: a teljes városvezetőség, az itt állomásozó ezredek tisztikara és a helyi arisztokrácia képviselői is.¹¹⁽¹³⁰⁾

Egészen sajtóságos volt a kapcsolat Sopronban az egyház és az egyháziak, valamint az 1869-ben alapított „Testvérülés” szabadkőműves-páholy között. A páholy vezetője Király József Pál, a líceum igazgatója lett, az első beszédet pedig Poszvék Gusztáv evangélikus lelkész (Poszvék Keresztély lelkész fia, Poszvék Sándor lelkész fivére) tartotta. Bár – mint látni is fogjuk – a szabadkőművesség nem volt feltétlenül ateista, a legtöbb keresztény egyház legalábbis gyanakodva tekintett titkos rituáléira. Poszvék első beszédei névtelenül jelentek meg, talán mert attól tartott, hogy a gyülekezet ellentmondásosnak találja szabadkőműves mivoltát és lelkészi hivatását. Éppen ezért rögtön az első beszédben tisztázni kívánja a szabadkőművességnek az egyházakhoz fűződő viszonyát:

Az igazi szabadkőműves nem torpan meg a felekezetek korlátainál, számára a legfőbb törvény: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből és felebarátodat, mint magadat” [...], de emiatt nem veti el eme korlátokat, elismeri a dogmák történelmi jogosultságát a folyton fejlődő emberi szellem megnyilatkozásaiként, épp ezért hű tagja gyülekezetének és az egyház iránti közömbösség épp oly távol áll tőle, mint a nyers fanatizmus.¹²⁽¹³¹⁾

Poszvék bizonyos szempontból túlzottan is hűséges tagja volt egyházának. Második beszédében pl. éles hangnemben támadja a katolicizmust: „Igen, hiába ülnek ott az örök városban, hogy a nép szeméit külső pompával és csillogással elvakítva a középkor sötétségét idézzék vissza”.¹³⁽¹³²⁾ Egy későbbi beszédében a németországi „Kulturkampf”-ot dicsóítja, és reményének ad hangot, hogy az előbb-utóbb Ausztriát is eléri és megtisztítja. Az emberiség ellenségeinek sorában a tudatlanság, a babona, a hitetlenség és a közömbösség mellett a katolikus papok „kasztját” is megemlíti.¹⁴⁽¹³³⁾ De elismeri azt is, hogy a szabadkőművesség sem mentes ezektől a hibáktól, sok páholyban dül a hiúság (a tagok minél jobban csengő rangokat és címeket vesznek föl), sőt néhol az intolarenca is, pl. a zsidósággal szemben.

¹¹⁸Poszvék több beszédében is próbálta megmagyarázni, miért szükséges a titokzatosság a szabadkőművesség működéséhez. Magyarázatai azonban jórészt általánosságokat tartalmaztak: a szabadkőműves a bölcsességre és szépségre törekszik, csendben, de töretlenül tesz a közjóért. Végül fiktív levelek formájában, könyvalakban is összefoglalta a szabadkőművesség „lényegét és feladatát”, mind magyar, mind német nyelven. Ebben hangsúlyozza, hogy az emberi egyenlőségbe vetett hit és a kozmopolitizmus semmiképpen nem zárja ki a hazaszeretetet és az egyházhoz való hűséget. Leírja a páholy életét is, és a titokzatos rituálék jórészt egyszerű egyesületi működésnek bizonyulnak: előadások hangzanak el, viták általános kérdésekről, jótekonysági akciókat szerveznek. Poszvék megpróbálja meghatározni a szabadkőművesség politikai irányultságát is, mégpedig az ellenségek felsorolásával. Ezek pedig az abszolutizmus, az ultramontánizmus és a nihilizmus lennének, szemben a szabadkőművesek

demokratizmusával, (vallási) tolarenciájával és forradalomellenes beállítottságával (mintha még mindig a szabadkőműves összeesküvés által kiobbantott egyház- és államellenes, erkölcstelen és brutális nagy francia forradalom fikciója kísértene ...). A honi viszonyok, a maguk „félkésztségével” így nem a legkedvezőbbek. Az Osztrák–Magyar Monarchiában nem csak a szabadkőművességnek, de minden közhasznú vállalkozásnak akadálya a nemzetek és egyházak harca az elsőbbségért, a társadalom arisztokratizmusa (ez alatt azt érti, hogy minden kezdeményezéshez jól csengő nevekre van szükség), a magyarok és osztrákok szalmaláng-természete és a materializmus, azaz a mindent átható törekvés az anyagi haszonra. [15\(134\)](#)

Moralizáló, vallásos szemlélettel találkozhatunk verseskötetekben is. Alexander Bertók városi jegyző kötetei ugyan az eddig tárgyaltaknál kissé korábban születtek, de jól példázzák, hogy nem csak lelkészek műveiben jelenik meg a téma. [16\(135\)](#) Persze Bertók is nyilván szoros kapcsolatban állt egyházával, hiszen a könyvből származó hasznát az evangélikus templom tornyának építésére ajánlotta fel. Verseinek egy része moralizáló parabola és tanmese, mint a „Mag és héj” (*Kern und Schale*) amelyben a „nem a ruha teszi az embert” közhelyét fejtegeti, vagy „Az ifjú, a híd és a vasút” (*Der Jüngling, die Brücke und die Eisenbahn*), melyben a túl könnyű, és ezért romlásba vivő úttól óv, ill. „A pillangó” (*Der Schmetterling*), mely hűtlenül virágról virágra száll és így semmiképp sem lehet az emberi kapcsolatok példaképe. Kifejezetten vallási témát jeleznek az alábbi címek: „Bűn és büntetés” (*Schuld und Strafe*), „Hit, remény, szeretet” (*Glaube, Liebe, Hoffnung*), „Az Úr napján” (*Am Tage des Herrn*) és „Ima” (*Gebet*). A három isteni erény több versben is központi szerepet kap, így a második kötet nyitódarabjában („Felemelkedés lélekben”, *Erhebung im Geiste*), és a bizakodó hangvételű újévi fohászban („Szilveszteréj”, *Sylvesternacht*), ahol egy egységes hajós metaforába foglalja őket a remény szokásos horgony jelképéből kiindulva:

[119](#)Und ist mein Mast der Glaube dann,
Die Liebe stets mein Steuermann: –
Will Hoffnung zur Schiffahrt mein Anker sein;
Dann segl' ich getrost in die Zukunft hinein![17\(136\)](#)

A már említett Kolbenheyer négy sorosai között is vannak szép számmal olyanok, melyek erkölcsi tanulással szolgálnak. Érdekesebbnek tűnik azonban, hogy mit mond a lelkész magáról a hitről és vallásról. A felekezeti hovatartozást nem tarthatta sokra. Legalábbis amikor házasságáról ír, lényegtelen apróságnak, csak a „többi embert” érdeklő „fétisnek” tartja saját lutheránus, és feleségének kálvinista voltát, csakúgy, mint a nemzeti hovatartozásbéli különbséget (ő németnek vallotta magát, felesége, Medgyasszay Kornélia magyar volt):

Vollzogen war in uns die Union:
Deutsch und Magyarisch, Luthrisch und Helvetisch.
Die Liebe nannten wir Confession
Und ließen gern den Andern ihren Fetisch.[18\(137\)](#)

Istenről alakotott képét sem nevezhetjük szokványosnak. A teológia korabeli álláspontjával mindenesetre bizonyosan nem egyezik nézete, mely szerint az Istent női alakban is elképzelhetjük (a gondolatot egy fiktív alak szájába adja):

Rauh ist der Mann. Das Weib ist sanft und mild.
Drum spricht der Alte von der Ziegeninsel:
Stellt mir die Gottheit dar im Frauenbild,
Sei's mit dem Meißel, sei es mit dem Pinsel!¹⁹⁽¹³⁸⁾

A lelkésztől nagyon megrázó az aggódva feltett kérdés: van-e élet a halál után? A mindenkit foglalkoztató rejtélyre az egyháznak egyértelmű válasza van, Kolbenheyer mégis gyötrődik. A kérdés persze nem egyszerűen csak az életre vonatkozik, hisz a század végén mind a természettudományos világgép, mind a keleten megismert vallások által megtermékenyített panteista szemlélet (teozófia, antropozófia) szerint a továbbélés úgy képzelhető el, hogy minden egy nagy egységbe olvad. A költő azonban saját énjének sorsát firtatná:

¹²⁰Das Licht verlischt. Ein selbstbewußtes Ich,
Bleibt es im Tod? Das ist der Kern der Frage.
Der Funke sprüht und das beruhigt mich,
So oft ich mit dem Stahl den Kiesel schlage.²⁰⁽¹³⁹⁾

A lelkész elbizonytalanodik, a szószékről hirdetett nagyszerű és kizárólagos igazság vajon elegendő-e saját lelke megnyugtatóra? Mások megvigasztalása a munkája, de néha maga nem talál vigaszt:

Ich baue Wein und trinke selber nicht
Von dem Gewächs. Ich predige die Lehre;
O schlimm, wenn das, was meine Lippe spricht,
Dem eignen Herzen nicht Erbauung wäre!²¹⁽¹⁴⁰⁾

Mindez a kétely és gyötrődés nem jelenti azonban az istenhit feladását. Sőt, számára Isten a legfontosabb, és az életének értelmet adó dolgok sorában még külön megjelenik a hirdetendő örömhír a család, a szőlőskert és a költészet múzsája mellett:

Ich habe Gott und habe meine Kinder,
Den Garten und das Evangelium,
Die Muse, wenn ich frage, bleibt nicht stumm;
Durch dieses Alles wird mein Gram gelinder."²²⁽¹⁴¹⁾

Kolbenheyer halála előtt egy évvel adta ki négysorosainak újabb kötetét, és ebben is az előzőekhez hasonlóan rugalmas világgépről ad tanúbizonytságot. Művelt emberként ismerte a köztudatba is beszivárgó természettudományos eszméket. Ezek költészetében is helyet kaptak, bár ekkor még dogmatikai szempontból az egyházak elutasításába ütköztek. A világegyetem végtelenségét már Galilei is feltételezte, de csak a 19. század rohamos tempóban fejlődő technikai civilizációja fordította az emberek figyelmét újra az égbolt felé (gondolhatunk akár Verne regényeire is). A felvilágosodás deista felfogásában gyökerező humanista istenhit pedig nemcsak elfogadta, de szinte meg is követelte a szélesebb látókörű gondolkodást. Amennyiben a világegyetem végtelen, méltatlan a Mindenhatóhoz, ha kizárólag „sártekénkhöz” akarnánk kötni:

¹²¹Und dieser kleinen, armen Erde soll

Der Weltenlenker einzig angehören?
Seit Galilei tönt es laut und voll:
Auch uns! Auch uns! von allen Sternenchören.[23\(142\)](#)

Inkább csak költői eszközként, ironikus kép alakjában jelenik meg Darwin elmélete, természetesen a népszerű, de tudománytalan „majomból lett az ember” kijelentés formájában. Nem feltétlenül kell azonosulnia a szerzőnek az evolúcióelmélettel, de kitűnő alkalmat biztosít a „pusztulásba rohan a világ” és a „régén minden jobb volt” közhelyek megjelenítéséhez a majomból lett ember, és újabban emberből lett majom képe. A megfogalmazás is óvatos marad, hiszen szó nem esik a versben átalakulásról, pont ellenkezőleg, a „teremtés haladt” felfelé a lények létráján:

Welch ein Getös! sagt an, was lärmten Die?
Mein Freund, es gilt der Affentheorie,
Vom Affen stieg zum Menschen auf das Schaffen,
Jetzt sinkt es wieder, Menschen werden Affen.[24\(143\)](#)

Véletlenül vagy tudatosan, de egyértelműen rímelnék erre Király József Pálnak, Kolbenheyer barátjának két évvel később megjelent sorai. Berzenkedik a majomtól való származás tana ellen, sőt még gúnyolja is ezért Darwint (talán a korabeli karikatúra is eljutott hozzá, amely a tudóst majomként ábrázolja), ugyanakkor nem tudja kivonni magát a gondolat újszerűségének hatása alól és elismeri az evolúcióelméletet kidolgozó elme nagyságát. A különbség nem a magukat a majomtól származónak avagy épp teremtettnek vallók között van, hanem azok között, akik gondolkodnak, alkotnak és akik csak üresen tengetik az életüket:

Seit Darwin starb sind alle Menschen Affen,
Das beste Muster Vorbild war doch er,
An Einem nur gebricht es zum Beschaffen:
Er war voll Geist, die Menschen sind nun leer.[25\(144\)](#)

[122](#)Az ateizmusról már nem beszél ilyen elismeréssel, sőt azt kifejezetten származásnak tartja. Voltaire sírfeliratát idézi: „A teste itt van, a szelleme mindenütt”, míg a „materialisták” teste ugyan eggyé válik a világgal, de szellemük-lelkük nincsen:

„Sein Leib ist hier, sein Geist ist überall”,
So heisst die Grabschrift eines Geistes Recken:
Die deine heisst: dein Leib ist überall (Staub im All)
Dein Geist ist aber nirgends zu entdecken.[26\(145\)](#)

Ennyi világfiás, nyitott szellemű, ökumenikus és már-már deista-panteista kereszténység után ideje példát hoznunk arra, hogy még a század végén is volt aki a saját felekezetéhez való ragaszkodását énekelte meg. Emanuel Ludig a soproni líceumban, majd a teológián tanult és németországi, valamint svájci útján írt verseinek gyakori támaja az evangélikus vallás. Főleg történelmi összefüggésben jelenik meg a kötetben, így a következő versekben is: „A Luther-emlékmű” (*Das Lutherdenkmal*), *Junker Georg* (ezen a néven rejtőzködött Luther Wartburg várában), „Az ágostai hitvallás” (*Die Augsburgische Confession*). Speyer, a sok birodalmi gyűlésnek otthont adó város, a híres „protestálás” színhelye tornyaival arra inti a vándort, hogy legyen szilárd a hitében:

Speier, Deine Thürme leiten
Meinen Geist in alte Zeiten,
Mahnen mich ans Wort Protest;
Selig sind, die nimmer wanken,
Fordert Noth sie in die Schranken,
Brüder, steht im Glauben fest!²⁷⁽¹⁴⁶⁾

Az antiklerikális irodalom ekkor már javában támadta az egyház intézményét. Láttuk, hogy 1869-ben Bécsből költözött Sopronba egy ilyen lap. Talán a magyar hatóságok liberálisabb szelleme, de az is lehet, hogy a még ismeretlen jelenség iránti toleranciája játszott közre abban, hogy Ludwig Richard Zimmermann 1871-ben inkább Magyarországon, Sopronban nyomtatta ki egyházellenes pamfletjét, amelynek elődjét a kötet előszava szerint Ausztriában még megjelenése előtt betiltották, kéziratot példányait elkobozták.²⁸⁽¹⁴⁷⁾ A sajnos elég színvonalatlan könyvecske lazán egymás után fűzött történetek halmaza. Az első pár oldalon főleg a szerző gyerekkori élményeiről olvashatunk. Természetesen szülőfaluja gyülekezetének és papjának álszentsége és kegyetlensége a téma. A „dagadt” pap a szegény özvegy utolsó garasát is kicsikarja temetési ¹²³díj címén, a megesett leányt az egész közösség színe előtt alázza meg. A szegény zsidó asszonynak segítséget nyújtó gyereket (a szerzőt) pedig a „keresztény” gyülekezet megvetése sújtotta. A következőkben Zimmermann a tanulmányai során hallott és olvasott, az egyház mesterkedéseit leleplező történelmi tényeket sorakoztatja fel. A kereszteshadjáratokat Krisztus nevében vezették, mégsem voltak mások, mint törvényesített rablás és gyilkosság. A pápa a világ egyik leggazdagabb embere, mégis megadóztatja a legszegényebbeket is. Ráadásul az egyház önkényesen maga kreálja hittételeit, a tisztítóútz ostoba dogmáját pl. csak I. Gergely pápa „találta ki” 593-ban. Végül a jelen keresztény társadalmának visszasságait mutatja be a kötet, elsősorban a hihetetlen nyomort és a felebaráti szeretet álszent látszata mögött húzódó óriási szociális különbségeket. A „lump” herceg, Esterházy pl. márványból csináltathat olát a kutyáinak, mégsem veszítheti el teljesen eladósodott birtokait, hiszen azok hitbizományként elidegeníthetetlenek!

Andreas Fabricius már továbblép az antiklerikalizmustól az ateizmus felé. Vallásos meggyőződésnek nyomát csak igen különleges környezetben találhatunk verseiben. Egy szonettben pl. Gusztáv Adolf svéd királyt dicséri, aki a harmincéves háborúban a protestáns ügyet védelmezte, mivel az „elvette a pápa hatalmát”. Hogy ez nem a reformáció győzelmét jelenti Fabricius számára, szintén kiderül a költeményből, hiszen a svéd uralkodó „az emberiség szellemi szabadságáért küzdött”!²⁹⁽¹⁴⁸⁾ A protestantizmus itt tehát csupán katolikus-ellenességet takar. Hasonló a helyzet „Zsidó és keresztény” (*Jude und Christ*) című versénél is. Miután megállapítja, hogy a két vallás hívei régóta ellenséges érülettel viseltetnek egymás iránt, leírja a két tanítás alapvető különbségét. Krisztus legfőbb parancsa a szeretet volt:

Wer unsern Glauben üben
Will, dem ist Haß verwehrt.
“Ihr sollt einander lieben”
Hat Christus streng gelehrt.

A „mi” hitünk humanista tanításával ellentétben a zsidó Talmud bosszúért kiált minden elszenvedett sérelemért (Miért éppen a Talmud? A „szemet szemért” parancs a Móz. 21,24-ben olvasható. Erős a gyanúnk, hogy Fabricius egyszerűen a Tórát, Mózes könyveit akarta említeni, csak éppen nem volt tisztában a zsidó szent könyvek nevével):

Der Talmud fordert Rache
Für je erlitt'nen Schmerz;
Und wahrlich! diese Sprache
Versteht das Menschenherz.³⁰⁽¹⁴⁹⁾

124 Ez tehát magában nem kötődés, pusztán a más meggyőződés elutasításának formája. Különben Fabricius kifejezetten elítélően nyilatkozik az egyházzól, de magáról a hitről is. A papság feladata szerinte az emberiség felvilágosítása lenne, de ők csak a saját (anyagi) hasznukat keresik. Persze, ha betöltenék feladatukat, egyben saját hivatásukat is felszámolnák, a „szellem éjszakájából” kiszabadult embereknek ugyanis nem lenne többé szüksége lelkipásztorokra:

Ihr Hochgelehrten lebt in Glanz und Ehren!
Und Euer Amt wär': Menschen aufzuklären!
Doch viele Eurer, ach! thun nur zum eig'nen Heil
Von dem, was ihres Amt's, gerad das Gegentheil.
Und hättet wirklich Ihr den Muth uns zu befrei'n
Aus Geistesnacht, so würdet Ihr: – gewesen sein.³¹⁽¹⁵⁰⁾

Az egyébként valóban kozmopolita és antiklerikális német költő, Heinrich Heine szájába adja a következő tézist: a franciák felszabadították az embert a király lefejezésével, a németek viszont a szellemet Isten lefejezésével. És bár a művelet sikerült, még mindig fenekedik az „Istent szülő” hidra (!), hogy a Vatikánból lesújtson a szabad szellemekre és rabságba taszítsa az emberiséget.³²⁽¹⁵¹⁾

Végül „Az ateista erkölcs” (*Moral des Atheisten*) című epigrammában meghirdeti az ember istenségét. Az erős jellemnek és a tiszta szellemnek nincs szüksége vallásra, megtalálja a cselekvésben a hit pótlékát. (Mivel német nyelvű költővel van dolgunk, aki ráadásul a szövegekből kiolvashatóan iskolázott is, felébred a gyanú, nem Goethe „Faust”-jának kezdete cseng-e itt vissza, ahol a Biblia-fordítással küszködő tudós hosszas vívódás után a „Kezdetben vala az ige” sort így adja vissza: „Kezdetben vala a tett”. Természetesen nem kell ecsetelni a minden egyébben megmutatkozó óriási különbséget a két szerző között.):

Leere Köpfe, schwache Gemüther tröstet der Glaube;
Starker Charakter und heller Geist bedürfen nicht seiner,
Edlere finden im redlichen Handeln Ersatz für den Glauben,
Weil sie in eigener Brust erkennen die wirkende Gottheit.³³⁽¹⁵²⁾

125 A vallás tehát mulandó, az emberi gyengeség szülte és egy nemesebb kor hajnalán el is fog tűnni, olvashatjuk ki a versekből. Talán volt idő, amikor hasznosnak bizonyult, de már nyilvánvalóak a hiányosságai. Modern korunkra nem más ez – Fabricius megfogalmazásában –, mint a „gyengék vigasza”, és minél előbb válik mindenki erőssé és jóvá, annál gyorsabban tűnik el:

Dem Schwachen bist Du Trost, ein Strahl des Hoffnungslicht's;
Ach, wär'n wir alle stark und gut, – Du gältest wahrlich – Nichts!³⁴⁽¹⁵³⁾

Sokszólamú kórust hallottunk. Az egyik szélről „szabadkőműves igát” emlegettek, a másiktól a „gyengék

vigaszának” nevezték a hitet. De ha azokra hallgatunk, akik kortársaik körében is szellemi tekintélynek örvendtek és akik műveit akár esztétikai elemzésnek is érdemes alávetni, akkor ugyan még mindig nem egységes a hang, de békés. Kolbenheyer, Király és Poszvék verseiben, beszédeiben megjelenik koruk minden kérdése, a válaszok viszont nem mindig. Az antiliberális politikai kereszténység és a fanatikus ateizmus keresztüztében tovább él bennük a józan racionalitás, a humanista erkölcs és a szellemi kíváncsiság, valamint a mély meggyőződés, hogy a hit kérdése valamennyi ember legszemélyesebb dolga.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Katona Csaba: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója)

**126 Katona Csaba: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben
(Schlachta Etelka naplója)**

*„Menj, menj leány, vegyűlj a mulatságok zajába ...”
Schlachta Etelka balatonfüredi naplója (részlet)*

1943-ban érdekes közlés látott napvilágot a Soproni Szemle VIII. évfolyamának hasábjain: Csatkai Endre zadjeli Schlachta Etelka naplójának soproni vonatkozású részeit¹⁽¹⁵⁴⁾ tette közzé az érdeklődők számára. Ki volt ez a leány, hogy a nagy tudású művészettörténész érdemesnek találta sorait a nagyközönség elé tárni?

Zadjeli Schlachta Etelka Schlachta Ferenc és báró Hauer Teréz gyermekeként született Temesváron.²⁽¹⁵⁵⁾ A jogot végzett apa előbb Temesváron a kamarai törvényszéken dolgozott, majd Zomborba helyezték át kamarai adminisztrátornak. Innen aztán – munkája elismeréseként – Budára került kamarai tanácsosként, ám nem sokkal ezt követően Schlachta Ferenc váratlanul elhunyt.

Az 1821-ben született Etelka ekkor alig 16 éves volt. A jó képességű lány – megszakításokkal – 9 éves korától írta naplóját, gondos neveltetésének köszönhetően több nyelvet beszélt, komoly irodalmi és zenei műveltségre tett szert. Amikor megözvegyült édesanyjával előbb Pestre, majd 1838-ban Sopronba költöztek (ahol az anyának rokonai éltek), ott is rövidesen a helyi társaság közkedvelt alakja lett. Schlachta Etelka 1842-ig élt a városban: ebben az évben ismét Pestre költözött, megtartva esküvőjét Szekrényessy József ügyvéddel, Széchenyi István gróf korábbi joggyakornokával, a Nemzeti Casino és a Pesti Lovaregylet első titkárával.

Pesten a fiatal házaspár „nagy házat” tartott, szalonjuk népszerű volt a műveltebb társaság körében. Szekrényessy később felhagyott ügyvédi hivatásával, az 1850-es években a Margitszigetet és a Császárfürdőt, az 1870-es években a Rudas, majd a bodajki (Fejér megye) fürdőt bérelte, ebből szereztve jövedelmet. Házasságukból 9 gyermek született, ezek egyike volt Szekrényessy Kálmán, aki elsőként úszta át a Balatont Siófok, valamint szülei ismeretségének helye, Balatonfüred között 1880. augusztus 29-én.³⁽¹⁵⁶⁾ Schlachta Etelka azonban már nem érthette meg fia bravúráját: 1876-ban halt meg, férje egy évvel élte túl őt.

Fel kell tenni a kérdést: mik Schlachta Etelka naplójának fő értékei? „Érdekesen mutatja be Széchenyi korának néhány esztendőjét egy finomlelkű magyar leányka lelkén keresztül.”⁴⁽¹⁵⁷⁾ – emelte ki az általa legfontosabbnak gondolt ismérveket Csatkai Endre. Kétségtelen, hogy így van, a korabeli soproni (továbbá pest-budai és másutt zajló) társaséletet, a mindennapok számtalan apró rezdülését idézhetjük vissza hitelesen Schlachta Etelka sorai segítségével. Ám ez – szerencsére – több olyan naplóról is elmondható,

127 amelyet a reformkor éveiben (is) vezetett tulajdonosa. Schlachta Etelkának azonban van egy sajátossága: az a finom (és őszinte) intimitás, ahogy érzelmi dolgait kezeli. Ez természetesen Csatkai figyelmét sem kerülte el: „Nem kandi szemek számára írt. Saját magának. (A naplónak egészen kényes részei is vannak.)”⁵⁽¹⁵⁸⁾ Ennek megfelelően az 1943. évi kiadásból el is hagyták a „bizalmas jellegű közléseket”, valamint az „udvarlások hosszadalmas szóbeli közlését.” Most, fél évszázaddal később – és több, mint 160 évvel a naplóban leírt események után – a közreadót már nem gátolja efféle (ál)szemérem – s ettől válnak igazán érdekessé és egyedivé a lánykéz által írt sorok.

Az olvasó igazi női naplót, mi több: egy ízig-vérig erotikus naplót tart a kezében. Ne várjon azonban senki merész jeleneteket, a testi szerelem bármiféle megjelenítését: aki ilyesmit keres benne, azt óhatatlanul csalódás fogja érni. A legmerészebb gondolat, amit Etelka leírt egy számára „szimpatikus” fiatalemberrel kapcsolatban, csupán ennyi: „Érzékiségem fel van ingerülve – jó, hogy távozik különben bolondságot követhetnék el.”⁶⁽¹⁵⁹⁾ Tegyük azonban ezt a „csupán”-t idézőjelbe: vonatkoztassunk el attól a szabadosságtól vagy szabadságtól, ahogy az ezredforduló kezeli az érzelmeket, a szexualitást – beleértve a női érzelmeket és szexualitást is – és gondoljunk arra, hogy ezeket az „egészen kényes” részeket Csatkai Endre még 1943-ban sem érezte közölhetőnek. Ha ezt meg tudjuk tenni, akkor válik érzékelhetővé, kitapinthatóvá a ma embere számára is a napló egészét belengő finom érzékiség.

Ennek léteben nincs semmi meglepő. Schlachta Etelka húszévesen került a nyári idény csúcspontját élő Balatonfüredre, arra a Füredre, ami a korabeli dunántúli és pest-budai felső- és középosztály egyik legnépszerűbb gyógy- és szórakozóhelye, ahol felbukkan a Dunántúl szinte minden magára valamit is adó nemesi családja (Hertelendyek, Inkeyek, Hugonnayak, Szentgyörgyi Horváthok, Esterházyak, Czinderyek, Chernelek és mások). Mulatni vágyó társaság gyűlik össze évről-évre, bálók, kirándulások, szerenádok, kártyacsaták követik egymást. Ugyanakkor jelen van a szerencsevadászok és prostituáltak haszonleső rétege is: a reformkori Füred mindennapjainak szerves része a szerencsejáték, a duhajkodás, a „pénzért vett szerelem” és az alkalmi (törvénytelen) kapcsolatok létesítése is.

Etelka, ez a nyitott, magabiztos, művelt, a zenében és irodalomban képzett, vonzó külsejű leány gyorsan a füredi társaság egyik kedvencévé válik: e folyamatot megkönnyíti, hogy számos ismerőse nyaral vele egy időben Füreden. E társaságban pedig szép számmal akadnak nőtlen fiatalember, akik közül többen is gyorsan Etelka hűséges hódolóivá szegődtek. A leány pedig szívesen fogadja udvarlásukat. Nyiladozó érzelmei megfelelő táptalajt biztosítanak a szép szavaknak, a forró, titkon megejtett kézcsókoknak, a tüzes pillantásoknak, a tánc közbeni szorosabb érintéseknek. A szerelembe szerelmes, de közben keresi a nagy Ő-t.

Érdemes elidőzni annál, ahogy udvarlóit jellemzi: szinte mindegyikükkel kapcsolatban leír egy olyan szót, amit ma már férfiakra egyáltalán nem használunk: szép. Szép férfi első füredi udvarlója, Csetke, ugyancsak szép gróf Hugonnay (bár leszögezi: nem menne hozzá, mert két korábbi feleség mellett már bizonyosan kielégett) és szép az a Szekrényessy József is, aki később Etelka férje lesz.

128 Etelka pedig kifejezetten élvez, hogy e „szép” férfiak rajongással veszik körül őt. Szóhasználata is árulkodik arról, hogy örömet okoz neki e sajátos játék, egyik állandóan visszatérő szófordulata ez: „könnyűden felelek”. Kacérkodik velük, szédíti őket, elégedetten írja le, hogy újra és újra őt választották a legjobb „tánczosnének”. A féltékenység sem ismeretlen fogalom számára, ha „monopóliumát” veszélyben látja. Mikor egyik „vetélytársát”, Rosty Ágneszt (a későbbi báró Eötvös Józsefnét) dicsérő szavakkal illeti Szekrényessy, igazi női magabiztossággal veti papírra naplója XII. kötetében: „Na várj! gondolám magamban; tán csak nem Neszi az egyetlen, kinek hatalmában e varázspillantás van? – ha szemem nem is

olly szép, minő az övé – de a pillanat, de a kifejezés meglegyen. S valóban, úgy látszik, eltaláltam. Olly tüzes pillanat követő az enyémet, s egy olly gyöngéd kézzsoritás – e mellett látám, miként tódult a vér arczaiba – ah! hát eltaláltam Na ez már jó!”

A fogékony leányt csupán egyetlen dolog gátolja: Minden mozdulatát figyeli édesanyja. Az anyában kettős érzelem munkál. Bár betegsége kényszerítette fürdőre, leányát azért hozta magával Füredre, amely kiváló ismerkedési alkalmat biztosított, hogy férjhez adja, még hozzá jól adja férjhez. Nem fogadja hát szívesen, hogy Szekrényessy – akinek egzisztenciáját korántsem látja biztosítottnak – hevesen udvarol Etelkának, azt pedig főleg nem, hogy a lánya ezt örömmel veszi. Az ő jelöltje Hugonnay gróf, épp az, akihez Etelka semmiképp nem akar hozzámenni (dacára, hogy ő is szép férfi). Etelkában így – az udvarlók el nem utasított hada ellenére – egyfajta ellenérzés alakul ki: férjhez menni nem akar, de a bókoknak örül és további bókokra biztat.

Bár az itt közölt naplórészlet időben – terjedelmi okoknál fogva – nem megy el odáig, de az olvasónak tudnia kell: az ellentétes érzések és szándékok végül különös egyvelegben oldódnak fel: a füredi nyaralásnak véget vet az édesanya fürdön bekövetkezett halála, Etelka pedig nem sokkal később férjhez megy Szekrényessy Józsefhez ...

* * *

Csatkai Endre 1943-ban Schlachta Etelka 15 kötetes naplójának Sopronban írt köteteit tette közzé. A XII. kötet 39-90. (utolsó) lapja, valamint a félbeszakadt (néhány lapos) XIII. kötet egésze íródott az 1841 július-augusztusi füredi nyaralás alatt. Az alábbiakban Schlachta Etelka 1841. július 15-22. között írt naplóját közöljük. A korabeli írásmódot – bár a mai olvasó számára az olvasást ez kétségtelenül megnehezíti – érintetlenül hagytuk. Ezért előfordulnak megduplázott betűk, kisbetűvel kezdett mondatok, stb. Azonban e sajátosságok is információt hordoznak a napló írójáról, műveltségéről, a kor írásbeliségéről stb. – a mai helyesírásnak megfelelő állapot viszont csak a jelen helyesírási szabályait tükrözné, s mivel ez állandóan változik, néhány évtized (évszázad) múlva már ez sem lenne/lesz „naprakész”. A kor hangulatához is közelebb visz a közlésnek ez a módja, így kárpótolva az olvasót a nehezebb szövegértésért. „Szeretettel, lelkes magyarsággal írta 100 évvel ezelőtt Schlachta Etelka naplóját.”⁷⁽¹⁶⁰⁾ – szögezte le Csatkai Endre. Ebben csak egyetérthetünk vele. S tegyük hozzá: őszintén, egy szerelemre vágyó, az élet szépségeit szerető fiatal lány minden bájával.

* * *

129Ó milly bús gondolatoknak engedém magam át!

Hát soha sem lehet szerencsém? Milly kedvetlenül megyek én ezen Füredre! Szobámba akarnám magam zárni – s búsúlni! – s most, most éppen zajba, néptömeg közé – milly contrast! Pápán hálunk

15kén. cs. Délre Veszprémbe értünk. Tegnap Amadée gr.⁸⁽¹⁶¹⁾ jószága, az egyetlen Marczaltó⁹⁽¹⁶²⁾ kínálkozott kellemes látásul, ma azonban annál kiesebb vólt utunk a Bakonyon át. Veszprémben Resivel¹⁰⁽¹⁶³⁾ óráshoz mentem: s innen a várba felszaladtam, azonban be nem eresztettek a seminariumba,¹¹⁽¹⁶⁴⁾ s így a levelet Lakner¹²⁽¹⁶⁵⁾ számára csak a portásnak adtam. Bántam. Nem tudom, milly omladék vólt az utunkon?

Vissza térve, anyám mondá, hogy egy igen fash¹³⁽¹⁶⁶⁾ fiatal ember, 4 lóval jött mellettünk van szállva, s hasonlag Füredre megy. Hallá, hogy birtokos Somogyból. Már kezd speculálni! Lesz a kíhívó szemeknek

dolguk! Nevetnem kellett; ebéd után jött a pinczér, s monda, hogy ifjúnk csak kereskedő Komáromból, de igen gazdag. Na ugyan megdöbbsent.

Este, azaz Füredre érve, a sétánynál megállottunk. Pintérről¹⁴⁽¹⁶⁷⁾ küldött Anyám, végre jött s igen kellemes szállást szerzett; 2 szoba 5 ablakkal, kirántottam az ablakot, s vágyal szörpölém be az illatos, tiszta, puha léget. Milly jól esik ismét kedves alföldömön lenni. Felébredek. Rézi mondá, hogy egy úr kérdé: ki érkezett? válaszára kérdezé, én is vagyok e vele? mire mondá: s ez okos! Anyám ezt jó jelnek hiszi – én tout simple¹⁵⁽¹⁶⁸⁾ azt tartom, hogy Fiáth Péter.¹⁶⁽¹⁶⁹⁾ Én semmit sem várom – semmire sem örülök.

16kán Valódi péntek! Ugyan rossz kezdet! Nem akartam ma kimenni – pénteken semmit kezdek – azonban Anyám akará. Kipakoltam s nyilván ez, a három hét ólta álmatlan éjek, az irritáció¹⁷⁽¹⁷⁰⁾ vasárnap ólta – mind ez okozhatá, hogy d. u. rosziul lettem. Nem fűzhetém magam be. Anyám gonoszsága annyira ment, hogy sírt; annyira, hogy sértéseire mind inkább rosszul lettem – fehér felső köntösömet húzám, a selyem écharpe-ot¹⁸⁽¹⁷¹⁾ vettem – s Isten neki! mivel nem lehet máskép – csak kitántorogtam! A kioszkba mentünk, de fagyaltot nem ettem; a sétán¹⁹⁽¹⁷²⁾ nem volt szép világ. Kedvetlen ¹³⁰vagyok legfőbb mértékben. Valóban didomagement²⁰⁽¹⁷³⁾ annyi kínokért csak az vólna, ha vasárnap érkezne!

17kén sz. 6kor már a sétán vóltunk. A vizet gyengének találom. Pintér megismertetett egy Varga²¹⁽¹⁷⁴⁾ nevezetű közel birtokosnéval. Ez mindjár kocsijába felültetett, s innen a szőlőkön át Füredről Arácsnak²²⁽¹⁷⁵⁾ vitt. A sétán Horváth Péternét is leltük, egy régi kedves ismeröst. Majd lassanként csak megy. D. u. Vargáné olly igen szíves vólt, s bennünket meglátogatott. Vele 6kor a sétányra mentünk, s innen kocsikon lakására. Meglehetős zongorája van. Ott uzsonnázunk, s 8kor ismét a sétára jöttünk kocsin. A haute volee²³⁽¹⁷⁶⁾ is nemsokára kocsin jött. Amint egyszer arra mentünk, tábornagy Ürményi²⁴⁽¹⁷⁷⁾ magához hívá Pintért, s kérdé, kik vagyunk: gyönyörű kék percal²⁵⁽¹⁷⁸⁾ ruhám vólt; szalma-sárga szalagom, s escarde chemisettem.²⁶⁽¹⁷⁹⁾ Egyszerű, de ízletes, és csinos.

v. 18kán Ugyan pénteki reményeim nem mentek teljesülésbe, de mégis víg vóltam, s vágy, s szükség vólt bennem, víg lenni. Már 8-kor zöld percal ruhámban, azaz toilletben²⁷⁽¹⁸⁰⁾ a sétán vóltunk, s innen misébe. Hogy ez ajtatoságra buzdítna – nem mondhatnám! Muzsika előtt aztán az ügyetlen felöltöztetés a kápolnában – mind ez – nincs jól. Mise után Vargánéval, kedves Camilla lánykájával, fiával mint Inkey,²⁸⁽¹⁸¹⁾ Pintér el mint inas Tihanyra kocsizunk. Az apátúr²⁹⁽¹⁸²⁾ igen szívesen fogadott. Kis beszélgetés után a könyvtárba vezetett. Éppen neveinket írtuk be, midőn három úr lépett be. Az egyik, hajdani nemes szépség nyomaival, a másik, egy közönséges jó arczú ember, s a 3ik fiatal s szép, mint Adonis.³⁰⁽¹⁸³⁾ Középső, karcsú derék, superbe,³¹⁽¹⁸⁴⁾ elegante,³²⁽¹⁸⁵⁾ valódi grófi tournure³³⁽¹⁸⁶⁾ – s az arcz, olly szabályos római, hogy mindjár Voynára³⁴⁽¹⁸⁷⁾ emlékeztetett. Világos barna haj, s kitűnő szép szem, orr, áll, s száj. Nem sokára a beszéd közön lön s midőn Pintér az Apátnak mondá, hogy Regélőben³⁵⁽¹⁸⁸⁾ írtam,³⁶⁽¹⁸⁹⁾ tüstént mindnyájan tudták; s én zavaromat semmi sem érezte annyira, mint szép fürteim, mellyek a verejtéktől, melly homlokomról csurgott, egymásután felbomlottak.

¹³¹Anyám mindjár kipakolá az ima könyv végett is – én az illyest gyűlölök. Az érdekes férjfiú, Komáromi egykori első alispány Kürti³⁷⁽¹⁹⁰⁾ mindjár érdekel ereszkedett beszédbe velem – a fiatal mindig szemével kísért. Nem sokára a templomot, s catacombákat³⁸⁽¹⁹¹⁾ megnéztük, s e penészes helyről ebédhez hívtanak. Kürti vezetett oda. Az Apát, s Camilla közzé jutottam. Az ifjú átellenembe. Valódi charme³⁹⁽¹⁹²⁾ vala könnyűségét attitude-iben,⁴⁰⁽¹⁹³⁾ noblesseét⁴¹⁽¹⁹⁴⁾ minden mozgásiban látni; milly elégagé,⁴²⁽¹⁹⁵⁾ mégis olly ment minden betyárságtól. Ebéd allatt többször átszóllott, kérdi: mindig lakunk e Sopronban, s a szederegylet⁴³⁽¹⁹⁶⁾ végett is. Azonban kissé nehéz volt a zajban átbeszélni. D. u. Pintér karját nem fogadtam el, s így erre az érdekes idegenét sem f. el. A billiardhoz mentünk, s minekutánna az urak ott

maradtak, fel a szép kilátású szobába; az apát s Pintér velünk lévén csak. Itt beszélgettünk míg végre a viszhanghoz⁴⁴⁽¹⁹⁷⁾ vettük utunkat. Ekkor a többi urak is hozzánk csatlakoztak, s előbb Kürti, majd az érdekes állottak mellém. A mire kijöttünk, oly iszonyú forró szél jött előnkbe, hogy tüstént vérpirossá fűtt engem; a szél végett nem is lehete a viszhangot megkísérteni, s így izzadva vissza futottunk. Itt a 3 úr ismét le hagyott bennünket s én fen gyönyörű fűrtimet befontam. Innen a templomba mentünk, hol a vecsernyét hallgattuk, s aztán kissé játszottunk is az orgonán. Mire visszatértünk, már uraink is követtek. Anyám Pintér, Kürti, s a Gróffal vhistezett, Vargáné Camille, én, s az érdekes a kertbe mentünk le. Ő virágokat szedett; én a fűzért brocheomba⁴⁵⁽¹⁹⁸⁾ tűztem; őt igen szerencsésé tevé – egy galantzia⁴⁶⁽¹⁹⁹⁾ követé a másikat. Ismét felmentünk, s most perspective-ek⁴⁷⁽²⁰⁰⁾ vétettek elő. Az apát az anyai örömet mutatá, melly persze nem vala többé új előttem, de az ifjú nevét nem tudá jóformán. Stetka vagy mi.

Az ifjú most mindig mellettem maradt, beszéllé, hogy utóbb a nádoron⁴⁸⁽²⁰¹⁾ utazván, tűz támadt, s egy tábornagy igen fiatal lánya, ki csak nevelőnéjével vala – ájulva rogyott ölébe. Ebéd allatt az ellenkező szél a vitorlás hajót annyira lenyomá, hogy már víz tódult az ablakon be – s a lányka újlag ájulva dőlt karjaiba hogy mondd: soha sem fogja feledni, hogy éltetője vólt, s a. t. „Kellemes kaland volt, mond könnyűden az ifjú, én pedig igen nagy kedvelője vagyok a kalandoknak!” A könyvtárról vólt most szó. „Ön is beirá nevét?” kérdém könnyűden. „Igen is, én Csetke vagyok.” – mond könnyű meghajlással. Többé nem távozott oldalamról, a szobában karszéke mellé ült; s a szó legtökélyesb értelmében: hódolt. Egészen elmélyedtünk az érdekes beszédbe; ¹³²mire a parthiának⁴⁹⁽²⁰²⁾ vége vala, Csetke észre sem vevé. Kürti mosolygva veré meg vállát, s egy finom czélzással reám, felinté őt. Indultunk. Az Apát egy versre praenumerálta⁵⁰⁽²⁰³⁾ magát: viszhangjára. Csehke equipage-a⁵¹⁽²⁰⁴⁾ közel állott a mienkhez. A lovak mozdulának s én futtában a kerékhez csapám ruhám, melly bezzeg megérezte! Azonban, már ma reggel leszakadt a kerék-kötő szíj, Vargáné legyezőjét, s hajtűjét öszvetörvén, midőn becsappott s most félúton ismét. Megállottunk s Vargáné magához inté az urakat. Csetke futva jött, örömmel kínálá equipage-át, s így cseréltünk. 4 superbe ló, mellettök egy magyar legény, ki megmosta magát! – de igen elegante ugyan, de csak két ülésű piroutsch⁵²⁽²⁰⁵⁾! Mit vólt tenni? Hárman beültünk Camilla ölembe, Kürti a kocsis mellé, Csetke Vargáné lovait kormányzá. Így igen szerencsésen, a famosus,⁵³⁽²⁰⁶⁾ ügyes kocsissal Vargáné lakához értünk, s kiszállottunk. Egy rondot⁵⁴⁽²⁰⁷⁾ játszottam Czernytől,⁵⁵⁽²⁰⁸⁾ de Burgli, ama testes úr, még fürdeni akart, s így Csetke is kéntelen vala távozni! Égő pillantással szökött hozzám: „Jőjjenek önök is még a sétára”! esd – azonban toilettem⁵⁶⁽²⁰⁹⁾ szörnyűn déroutirozva⁵⁷⁽²¹⁰⁾ vala, anyám nem akara átöltözés végett haza menni – s így világos nappal nem meheténk a sétára. Szomorúan távozott az érdekes ifjú. Uzsonnázunk, s végre gyalog, a szőlőken át, a sétára mentünk. Már félsötét vala. A haute voleé kíváncsi pillantásokkal követett. Reggel Horváth Péter-el találkozánk; nagyon örvendtem.

A zajos, zavargó újságok fellett, feledém említeni, hogy tegnap reggel a vízivás⁵⁸⁽²¹¹⁾ után szörnyűn elijedtem, kezeim, karaim tele lévén csiklandozó pörsenésekkel. Anyám fősvény vala orvos után küldeni. D. u. Vargáné magával vitt egy fiatal orvost: Goth; ez Piskovitsnak jó barátja. Sokat beszélgettünk Pestről. Uzsonna alatt emlitém pörsenésemet. Goth kíváná azt látni. Ablakhoz szöktünk; megvizsgálá, a puha kezét soká tartá – végre már félig elereszti, gyorsan ismét felhúzá, ajkaihoz vivé, s egy hosszú csókot nyomott reá. Könnyen elpirúltam, s vissza szöktem ülésekre. Igen udvarolt. Ez már jó kezdet gondolám. A sétatérre érve Gosztonyi⁵⁹⁽²¹²⁾ septemvirt⁶⁰⁽²¹³⁾ mutatá be. Kérdém leányai iránt. Távozván, Pintért hívá, kérdé irántunk, mondá: Atyámat jól ösmeri, s hogy él ő még? Én már a tegnapi hódolást jó kezdetnek vettem, mit mondjak a mairól? És olly igen szép, olly finom, olly mívelt ember! Megvallom, igen tetszik. De furcsa a sors játéka! Ugyan az, kivel Veszprémbe Anyám szólott – a mely eset olly közönyös vólt előttem – de inkább, majdnem bosszankodtam felette! – míg most? Valóban, érdekes egy ember! Szörnyűn víg voltam, sőt gyermekes, vágy, szükség vólt ¹³³bennem, ez lenni; s a szép ifjú minden szava mindinkább

megörvendeztete – hiúságom igen hízelgett vala. Büszke vagyok e diadalra! A hőség ma árnyékban 31 foknyi vala. Hallatlan!

h. 19kén 6kor sétán valánk Horvátnéval, Vargánéval társalgtunk. Egyszerre hozzánk repül Andrásy grófné. Anyám leány kori ismerőse. Oly igen szíves vala. Meskóné vele vólt, s kéré, mutatná őt nekünk be. Igen udvarias! Mivel mi nem tolakodtunk a haute voleéhez, ők keresnek fel. Egy ideig velök sétáltuk, míg inni mentünk. Most egy Tallián nevű úr társult hozzánk, s mellénk is ült. Kürti karöltve Csetkével jött hozzánk. Anyám K[ürti]vel beszélgetett, az oldalvást álló Csetke égő pillantással függeszté szemeit reám, de kissé távol állván, nem szólott – nem sokára távoztak, Csetke ama kifejezetten gratios⁶¹⁽²¹⁴⁾ meghajlással. Anyám mondá, hogy d. u. Andrásynéhoz megy, Tallián kísérlőnknek kínálkozott. Anyám d. u. Pintérel kártyázott. 6kor jött Tallián. Egy érdekes megösméresi jelenet játszotték; 24 év előtt, mint tiszt anyám nagy udvarlója vala. „Tehát Hauer Theréz?!” Isten neki! Én kiosontam, s Attemsne⁶²⁽²¹⁵⁾ ruhájába vetém magam. gyalog a szőlőken át mentünk a Kremnitzer házba. Azonban a grófnő éppen irtóztató fejfájás végett feküdt le – s be nem eresztettünk. Vissza ballagtunk hát, s korán értünk a parkba. Éppen a mint abból kivergődünk érkezett két fiatal ember póstával. Bravo! Csak ifjak! Mindjár vígabb lesz. Fáradtan ültünk a sétára. Pintér Anyám mellé telepedett, mellettem egy nyájás asszony ült, ki társnéjához dicséré nyakam fehérségét, s erre velem beszédbe ereszkedett. Igaz! ma reggel Völgyesiné szólított; engem igen kedvel most is hozzánk ült. 9 felé haza mentünk, csak ekkor érkezett a voleé.

k. 20kán 7kor mentünk le. Vargáné Völgyesinéval szóllottunk pár szót s végre Horváth járt velünk. Neje ma nem vólt itt. Urak sokan vóltak; Haller gróf mindig igen fixiroz;⁶³⁽²¹⁶⁾ de ma egy más, több urakkal járó fiatal ember, mellette elhaladván, párszor meg is állott; s olly iszonyúan fixirozott, hogy boszankodva, már nem is tudám, merre nézek; párszor futó pillantást vetettem reá, végre mindig szemeim lesütém.

Horváth elhagyott; s én erre hallom: Péter! oda nézek, hát azon fiatal ember szólítá őt. Pár percz múlva nálunk termett, s magát meg nevezvén, egyúttal mint Casino báli⁶⁴⁽²¹⁷⁾ tánczosomat bemutatá magát. Valóban nem emlékezem több! s nevét sem érttem jól. Most Meskóné is hozzánk társult, s felszólított, vennék valamit egy Somogyban adandó báli sorshuzásra. Bementünk Guttmannhoz; Anyám egy superbe poharat, én egy kis flacont⁶⁵⁽²¹⁸⁾ vettem; amaz ifjú is felszólított, keresnék valamit számára ki. Soká keresgéltem, míg egy kézi gyerta tartót a legczélszerűbbnek hittem. Elvette, s kifizette. Meskóné kérdé nevéért. Szekrényesi;⁶⁶⁽²¹⁹⁾ Na most én is meg hallottam. Szóllot egy perről, mellyet Meskóné ellen Niczkyné mellett egyszer vitt. Sokat nevettek. De most, még Anyám Meskónéval convertált,⁶⁷⁽²²⁰⁾ Sz[ekrényessy] beszéllé nekem, hogy hallá Pesten ¹³⁴én egy báróhoz, tiszthez mentem volna. „Dehát önnek is mondá tán Athanaszkovics?” Az nem, de az másról mondá ismét – folytatá pedig, hogy nem vettem e észre, hogy olly iszonyúan fixirozott; olly ösmérsnek tetszettem neki; kérde utánam, mondák neki, hogy szegény, özvegy vagyok; csak 7 hónapig élt férjem, s 5 hónap óta özvegy vagyok – hogy olly igen sajnált engem, hogy már illy fiatal koromban annyi keserűséget eléltem – hogy azonban még is kissé suspectenek⁶⁸⁽²²¹⁾ tetszék neki; s Horváthot kérdezvén, meg tudá, mit már sejtett. Utóbb mondá: hisz ön novellát is irt! Bezzeg lelkes magyar kisasszony! s egy galantzia követé a másikat. Mondá, mindig hitte, nagyon vidor vagyok, azóta, hogy novellámat olvasá, megözöndött fellette. Casino bálról, akkori famosus fürtemről, Mátrayról s a t. vólt még szó. Végre haza mentünk s ő kísért. Zászlómhöz esküdött.

D. u. ismét Pintérel kártyázott anyám. 6-kor gyönyörű sárga selyemre vetett hízzett ruhámat húzám; de a test vastaggá csinál. Nagyon elegante. Így hát Meskónéhez mentünk, ki nem vala hon. Innen a sétára. Már előbb láttuk Sz[ekrényessy]it. Most mindjár hozzánk jött. Fel s alá mentünk. Csetke egy fa mellett állott, égő pillantással követett. Horvátné vólt itt. Férje Koroséknak bemutatott. Egy kedves kis Késmárky kis[asszony] vala velök. Sz[ekrényessy] mint irónót mutatott be. Jól lehordtam. Végre innen távozván,

leültünk. Szó volt kottáimról, melyeket még Sopronba nem kaphaték. Mondám, majd ide hozatom. Sz[ekrényessy] eltűnt. Most Kürti és Csetke jövének. Cs[etke] féltékeny pillantást vete a távozó Sz[ekrényessy]re: „Ki ezen ember?” Könnyűden feleltek. Csetke sokat, igen sokat szóllott – mit mondjak? s imád. Haza kell mennie, még ez éjjel. Testvére meg betegült, s atya haza hívá. A lehetőségig persuadáltam⁶⁹⁽²²²⁾ maradna csak még Annára.⁷⁰⁽²²³⁾ Nem lehet. Egy szó őt ide bilincselné – de ez a szó nem mondaték. Kérdém, mért nem vólt a sétán? „Igaz! mondá szemrehányó pillantással – korhelykedtem; csak igen későn feküdtem le – majd nem egész pénzemet elkártyáztam.” – Kis leczkét tartottam néki. – „De iszen, csak itt maradnék, majd visszanyerném pénzemet!” Ezt ismét leczke követé. „De ne higye ám, hogy olly roppant sokat vesztettem! – Csak Boszankodom! – De itt vannak is mindig olly roszt emberek, kik ellenállhatatlanul vonzák az embert játékasztalhoz. Sehol sincs ez annyira, mint itt.”⁷¹⁽²²⁴⁾ – „Igen mondá, ha illy őrangyalom mindig vissza tartana!

Sz[ekrényessy]si jött most, nyílt levéllel kezében. Ő a terasszon⁷²⁽²²⁵⁾ jurátusának⁷³⁽²²⁶⁾ írt, hozná a kottákat Etelkától el, s küldené gyorsan. Kérde, akarnám e a levelet ólvasni? „Nem szükség.” Megköszönöm szívességét. Csetke kémlelő pillantással nézett reánk. „Talán útban vagyok?” kérdé féltő pillantással. Korántsem, csak csekélység, állítók mindketten. Sz[ekrényessy]i. kérde még egyszer, valóban nem jövünk e fel, s távoza, hogy a levelet még elküldhesse.

135 Ugyan is, érkezésünk napján előszer, mult vasárnap 2szor tánczoltunk. Sz[ekrényessy] mindent animiroz;⁷⁴⁽²²⁷⁾ 8 és 1/2 tánczost Andrásy Aladár-al⁷⁵⁽²²⁸⁾ már öszveszámlált, mondá: mindent akar mulatásomra rendezni; s már ma tánczot assangirozni.⁷⁶⁽²²⁹⁾ Azonban magam kérém Anyám, ne menne ma még fel, mivel még egy leány ösmerősöm sincs. Csetkét újólag persuadálám, maradna Annára. Állitá, hogy sőt inkább futnia kell azon helytől, azon lénytől, melly olly veszedelmes néki. Azonban mondá, ha én kívánom, mindent el fog követni, hogy Annára vissza jöhessen.

Ürményi tábornagy jött hozzánk. Szeretőmnek bátya! mondám nevetve. Utóbb szerelemre jött a beszéd. „Én eddig valódián még nem szerettem! mond Cset[ke] csak most” Én sem vóltam még soha szerelmes. szakítám félbe. „Nem? hisz csak az előbb mondá: szeretőmnek bátya.” Ugyan felfog ön minden szót! nevetve világosítám őt fel. „Milly könnyűséggel, milly kelemmel tudja magát a dologból húzni!” Párszor lelkesülve mondá saját, melodiás hangján: „ugyan nem győzőm nagysádat eléggé csudálni! de csak mondja, hól tanúlt így magyarul beszélni? illy tiszta dialectusban,⁷⁷⁽²³⁰⁾ illy ékes kerestetlen szép nyelvben – nincsen párja!” – Felhúzá őt a kis tábornagyleánnyal. – „Kellemes kaland vólt; de hisz a leány még csupa gyermek!” Végre leültünk. Csetke mellém; anyám mellé Pintér. Cs[etke] mondá, szörnyűen féltékeny tudna lenni. „Nékem sokat utaznom kell – megölne a féltés, ha nőmet ez alatt hon kellene hagynom. Pedig, hogy mindig velem jőjön, arra talán nem olly könnyen tökéllené magát el.” Bonczolám, hogy a féltés nemtelen érzés. Sokat szóllott a derék fiúról Beöthy Zsigárol⁷⁸⁽²³¹⁾; égésről, házukról, színészetről s a t. Ő olly mívelt, olly olvasott, olly fínom érzésű, olly gyengéd, hogy én eléggé nem csudálhattam, mint tehete milderre szert? Kissé sentimentalis, ábrándozó, de ez olly igen jól áll neki. Saját könnyű gratiajával⁷⁹⁽²³²⁾ félig keverve ült mellettem.

Egyszerre hátulról karomat fogá meg, s kebléhez húzá – én alig észrevehető lassún húzá magam vissza, s kissé távolabb tőle. Minden, amit mondott, égő szerelmet lehelt – én első szerelme vagyok! Pedig nála nem fog ez olly hamar múlani! Mondá, ez öszszel egy rokonát hozzák haza Sopronból – talán ő megy érte.

Midőn Pintér távozott, a beszéd közös, s így német lón. Meskónét nem szólitottuk, Cs[etke] haza kísért. A hegyen karomat fogá, felsegítni akart. Én gyengén húzá magam vissza. Az ajtónál lent bucsúzott; nékem

még magyarul mondá: soha sem fogja feledni tihanyi ösmeretségét!

Midőn Sz[ekrényessy] a levéllel távozott, mély sohajjal mondá: „a szerencsés! önt szolgálhatja! – s parancsoljon nekem is valamit, kívánjon tőlem is – hogy szerencsés lehessen Önnek kedvében járni, Önnek egyik kívánságát betöltni!

136Én megvallom, érdekel ez ifjú. Olly mély érzés, olly valami fájdalmas fekszik minden szavában. S e mellett milly szép ő! s milly lélek, mennyi szellem lakik benne. Érzékiségem fel van ingerülve – jó, hogy távozik különben bolondságot követhetnék el.

Sz. 21kén. Alig valánk a sétán, már Czindery jött, s igen persuadálná Anyám, menne estebédre fel. Ma megteszi. Jött most Tallián, s mondá, hogy tegnap Veszprémben Rohoncynál⁸⁰⁽²³³⁾ vólt. Mari leánya s Ocskay Julie⁸¹⁽²³⁴⁾ annyira dicsérének – valóban nem érdemlem! A jó lányok ez által brillantá⁸²⁽²³⁵⁾ tesznek itt. Juliét a hideg leli; s így ma már Visnyére⁸³⁽²³⁶⁾ sietnek. Nem sokára Voynits Losóné, s Tercsi leánya szólítának. Igen kedves leány. Csak hamar Szekrényesi is itt termett. Ez haza is kísért. Tegnap tánczoltak; múlt vasárnap is, s érkezésünk napján is. Ma Vargánénál ebédelünk, Anyám megtiltá valakinek mondani. Stemmsné ruháját húzám hosszú újakkal, hajamba ama fekete szalagos coiffuret,⁸⁴⁽²³⁷⁾ mellyet csak itt készíték. Alig kocsizánk ki, jött Hugonay⁸⁵⁽²³⁸⁾ gr[óf], Bizay,⁸⁶⁽²³⁹⁾ Nagy Leo, Pintér, Goth. Bizay mindjár zongorához ült s kezdé egy barcarolet⁸⁷⁽²⁴⁰⁾ danolni, de rekedt vólt. Ebédhez Nagy vezetett, Hugonay, s közte ültem. Vígán valánk. Ebéd vége felé a zsidókra is került a sor. Nagy nagyon az emancipatio⁸⁸⁽²⁴¹⁾ barátja. Megmondám egyszerűen nézetemet. Hugonay, Bizay, Vargáné pártomon valának. Lelkesedve vették fel csekély mondásaimat. Ebéd után fel s alá járkáltunk; Hugonay kitűnő tisztelettel követett; azt is mondá: látja, nálam sem vallás, sem külsőségek nem teszik az embert, csak annak jelleme, annak szelleme. Megvallom, nekem H[ugonay] igen tetszett. Ő olly nyugodt, ment minden túlzástól, eszes, jószívű; mindenütt kisugárzik kedélyessége, nemes érzése. Jó hazafi mellette, és szép, nagyon szép ember. De mindez nem ámít engem el; még se mennék hozzá. Két nő után, kiégettnék kell lennie szívének; s nekem, éppen mivel hidegebb vagyok, annál forróbb szenvedélyű férjemnek kellennem. E mellett két gyermeke van már. mit vesződjem én olly gyermekekkel, kikben tán anyok minden hibája, minden üressége van? – nem, én itt nem csinálók magamnak illusiót.⁸⁹⁽²⁴²⁾ Én nem bóldogíttatnám, s nem bóldogíthatnék. Én tetszem néki – majd elmúlik! Érdekes egy ember, de nem nekem való. Nemes érzésű – szép is, tán belé is lehetne szeretni még – még is csak azt mondanák: csak azért mentem hozzá, hogy grófnó legyek! – meg nem foghatnák tán, hogy valódi sympathiára⁹⁰⁽²⁴³⁾ lelt.

137 Azért is minden gondolatot reá elűzők. Ebéd után Anyám, Pintér, Messias, Így neveztem tréfás gúnyból Nagy-ot el, s a kedves Hugonay visthez ültek, engem pedig a zongorához practikáltak.⁹¹⁽²⁴⁴⁾ „Una fortivat” dallám, s meglehetősen hangomnál valék. Bizay legnagyobb extaseba⁹²⁽²⁴⁵⁾ jött. Illy gyönyörű hang, illy kedves, érzésteli, olly igen szívhez szóló előadás – s tudja ég! mit mindent felhordott. Erre „a megösmérest” dallám. Gyűlöli a német dalokat, még is enchantirozva⁹³⁽²⁴⁶⁾ vala. Az érzelem hágása a baráttól a szeretőhöz míg az anyánál kitörök igen tetszett néki. Az olasz romanzernál⁹⁴⁽²⁴⁷⁾ egy szép, általam már rég elősovárgott maniera⁹⁵⁽²⁴⁸⁾ taníta, mellyet egyszerűen rajzónnal beírtam, nem jött ki csudálatából. Most „le fout”⁹⁶⁽²⁴⁹⁾ vettem elő. Bizay kezdetén nem is figyelve, a házi nővel beszélgete. Jött most egy pár szép, nehéz passage.⁹⁷⁽²⁵⁰⁾ Hozzám repült. „Mit hallok? hisz ez Liszt féle accorde⁹⁸⁽²⁵¹⁾ vala? De már ez sok, illy dalnokné, s mellette milly virtuoz a zongorán!” s kezemet fogá meg, s lelkesítve csókolá. Mindjár ebéd után Schodelnéröl⁹⁹⁽²⁵²⁾ vala szó. Mély részvétellel szóllottam róla. „Nem írt nagysád néki egyszer?” mond Bizay. „Én e? nem, miért?” „Kapott ő Sopronból levelet.” „Tán Horváth Nina!¹⁰⁰⁽²⁵³⁾ hisz ez nagy patriota:¹⁰¹⁽²⁵⁴⁾ én Sch[odelnét] nem is ösmerem személyesen!” „S miért nem?” mond B[izay] fürkésző pillantással. Könnyűden felelék: „Hisz csak rövid ideig mulattunk Pesten” – de miért kérdett Ön?”

Csak úgy hívém, mivel Ön olly nagy tisztelője – a levél persuadálás vala, maradna Pesten.”

De én ezt valóban aprehendálok,[102\(255\)](#) Mátraytól,[103\(256\)](#) – én csak irám vólt: Magyarhon, s Z. Leopoldina.[104\(257\)](#) Vagy tán csak tréfa, csel lett vólna Bizaytól?

Azonban az én „örültem után eltűnt új imádóm. Én zongoránál maradtam. Vargáné jött, s megsúgá, hogy Hugonay enchantirozva van tőlem – eszembe jutott Fischer, vagy inkább Kiefkohl ama verse: le son de votre voix au ciel nous fait monter – mais aussi sans chanter vous savez enchanter![105\(258\)](#)

Azonban nem sokára Bizay ismét jött – Szekrényesivel!

Újólág kellett „una fortiva” t dallanom; újólág a megösmerést. Erre magyarokat játszottam. Az első megkísérésnél mond B[izay] „de csak hallja! már csak ezen kíséret!” – a másodiknál figyelmeztete a gradation-ra[106\(259\)](#) – mind úntalan hozzám repült „ah!” s kezemet csókolá; s ha mosolygva kérdém mi baj? „semmi” így mond – „csak játszék tovább” Hogy Szekrényessytől is egy pár forró kézcsókot nyertem, nem kell megemlitenem. [138](#)Szemrehányást sokat tón nékem: „miért nem mondám neki, hogy itt ebédelünk? ötet is hítták, s el nem fogadá, nem tudván. Könnyűden felelék neki; hogy ma reggel úgy is említém előtte – s hogy ő nyilván csak nem vigyázott. Most Camilla keringőt játszott, s engem Bizay és Szekrényessy jól megforgatott. Utóbbi olly igen ínyem szerint repült; keblére is szoríta „óh egy ily tánc a világ minden báljáért sem adnék oda!” Aztán én játszottam keringőt. Erre Szekrényessy az első francaiset[107\(260\)](#) kéré fixe.[108\(261\)](#) Oda ígérém, de azon feltétel alatt, hogy első pár ízben ne lejtse elő; hanem a második colonneba[109\(262\)](#) álljon. Ő megsúgá a tourokat[110\(263\)](#) – s ígére este is segítni. Uzsonna alatt Hugonay és Szekrényessi közt ültem – ez igen tudá, minden keresettség nélkül azonban – szép kezét mutatni. Aztán bekocsiztunk.

Anyám, én s Pintér ben, Szekrényessy a bakon. Egy párszor hátra nézett, s én egy tűzteli pillantással találkoztam – azután óvám magam reá nézni, – genirozott.[111\(264\)](#) A sétán Horváthékkal sétáltunk s erre Vojnitsékhoz ültünk. Resinknek azután átadám hosszú újaim, kalapom, chemisette-em, s átvevén a schvalt,[112\(265\)](#) s hosszú kesztút a patikában. Szekrényessy hozzám repült: „parancsolom e a falgyertyatartókat meggyújtatni?” Nevettem. „De állítá, az ünnepélyt az én kedvemért igazítá, így minden tőlem függjön is.” Mi fel s alá sétáltunk; Tercsi mellett Rónay Moritz,[113\(266\)](#) mellettem Szekrényessy. Sokat, igen sokat mondott ez.

„Miért nem maradtam Pesten? én egész reformat hoztam vólna be! – nékem hódolván az ifjúság, a többi lányok is iparkodtak vólna engem tökélyben elérni!” Persze! mondám mosolyogva. „De sőt igen!”, – s most jöttek hasonlítgatások. „Egyáltalán, mondá, minden tekintetben, nincs Pesten csak egy lány sem – az az – a societé-hez,[114\(267\)](#) nem a haute volée, sem az alsóbb rendűek-hez tartozó – mely önnel mérközhetne!” De most én kezdém. „Önnek galantziája sértő minden többiekre – hát Steinbachék? Rozi valóban classikai[115\(268\)](#) leány! szépség, kedélyesség, ész, műveltség, tiszta életfogalmak, s mellette még szép vagyon. A mi a vagyont illeti – arról nem tudok sokat. új nemesek fiaikat szokták erősben dotirozni,[116\(269\)](#) hogy úgy a családot emeljék. A többi mind igaz. S én még igen jól emlékezem, hogy midőn Rozi világba lépett, s én őt előszer az apáczák bálján láttam: csodálatból megállottam. Dehát teszem, hogy ő személyességére nézve igen jeles leány – de nézze testvéreit! Ezen Feri, ezen Pepi! milly kiállhatatlan fúmo![117\(270\)](#) – s lássa, a két leány szép, és jeles – s még is, majd senki jön a házba! honnan jön ez? a fiúk mindenkit elijesztenek. Ezen felfűttség! Magamnak is egyszer, egy garcon[118\(271\)](#) társaságban olly vitám vólt Ferivel, melly majdnem komolyan végződött!” Mit válaszoljak? – ő meg [139](#)folytatá, hogy Feri mindenbe bele keveri magát, hogy kiállhatatlan sógor vólna. – Tehát Rostyék? Ezek ellen csak nem mondhat

semmit, ki nem gróf, az nem közelíthet hozzájuk! Én magam is a házba járok, csak múltkor ebédeltem ott – azonban ezek már a haute volléhoz számítják magokat.

Dehát Fábryék? „Derék leányok, s különösen Adéle szép is; de mennyi a testvér! itt mindjár legalább hármat kellene egyszerre elvenni!” Dehát Vízkelety Etelka?¹¹⁹⁽²⁷²⁾ „Azt közlől nem ismerem, s engedje ennek külseje nem éppen vonzó!” Dehát Jeszenszkyék? ezek csak derék leányok! Szépek, háziasak, kedvesek. „Ezek még legelsőbbben – de itt is sok hiányzik – mondom, mondom, ön az egyetlen! – Ó! tovább kellett volna önnek Pesten maradni! mi ifjak alig valánk képesek, ön feltüntetni örömünket kijelenteni – önt még közlől nem is ösmertük s ön már eltűnt! S hidje el! sok oly lény, minő ön, mit nem tehetne! mi válna minden belőlünk, lelkesítve önök által! Csak ész, csak szellem! Minden többi múlandó – milly könnyűn múlhat a szépség – de a szellem, az ész! – az mindent felülmúl! Én még eddig senkihez sem közeledtem komolyan előszer, mivel előbb önállásom kellett kivívnom – s másodsor – mivel önt ösmertem s önnek képe lebegett mindig előttem.

„Persze!” mondám mosolygva. „De persze; igen! ne gúnyoljon mindig! – én önnek sokat mondhatnék, mi önnek mutatná, hogy azólta, hogy a fővárosban lakott, én önt mindig figyelemmel kísértem!” – Beszélle most, hogy múlt héten Hidegkúton¹²⁰⁽²⁷³⁾ volt – csak kevesen valának. Sokat meséle fiatal költőinkről; mondá, hogy minden héten párszor társaságai vannak, hól valami 30 barát, író, özvegy ül; ekkor zongorához is ülnek, énekelnek, ‘s a’ t minden, minden meg vólna, csak egy lelkes, eszes nő, melly lelke vólna az egész háznak, melly életet öntene, melly bájt kölcsönözne e köröknek – egy olly hölgy minő én vagyok – hibázik! Állítá, hogy első szerelme vagyok. Szabadságot vevék magamnak, ezen kissé kételkedni. „De igazán; kis fantaziák¹²¹⁽²⁷⁴⁾ – de valódi szerelem nem. Hisz önnek is vólta már egyszer fantaziája” „Nekem? ugyan kihez? tán ön csak jobban tudja mint én! – „Budán” – (tán Collináry? gondolám magamban) de ki? én bizonyossá tehetem önt, hogy bár mit is hallott, az csak kisvárosi csevegés vala, és semmi a dologban! „Hisz csak fantazia vólta! – Ön akkor mindig hon levén, sokat olvasott nyilván, s így igen megbocsátható vala az!” Megbocsátható? mondám magamban – s villámként hatott át egy gondolat – dehát ki?, kérdém. „Ön akkor sokat színházba is járt; úgy vélem, akkor még magyar színház vólta?” Én egyetlen egyszer sem valék magyar színházban; a németben is csak egyszer:¹²²⁽²⁷⁵⁾ Villámként átfutott azon gondolat, hogy ő is hallott azon gyanúról, melybe honszeretetem hozott – csak írjam egyszer ama műt, majd kivilágland, hogy én akkor tiszta, szűz, fiatal keblemmel egészen más valakit szerettem, mint ama színészt, kivel beszédbe csak honszeretetem készlete ereszkedni. Erősen nézék szemébe, s komolyan mondám: szavamat adom önnek, hogy semmi igaz a dologban, bár mit is hallott ön, s hogy az csak kisvárosi csevegés, azonban igen lekötelezne, ha megmondaná; ne féljen, hogy most sért, legyen bár milly koholmány. – ¹⁴⁰„Hagyjuk abba! ön csak látja, hogy a fővárosban léte ólta mindig figyelemmel kísértem önt, s így még azt is hallottam, mit ön felől koholtak.” – Még kérem önt, de hiába. – Galantziai közt egyszer valamit diákúl¹²³⁽²⁷⁶⁾ is mondott. – De én diákúl nem tudok mosolygám. „Az egész annyit tesz, mond Szekrényessy vonására Rónay, hogy: én csak nem szerethetek senkit úgy, mint önt.” Nevettünk.

Végre valami 3/4 9-kor felmentünk. Czindery átellenünkben ült. Én asztalvége, s Tercsi között. Uraink egyre hátunk megett susogtak. Szekrény[essy] sokat fel s alá ment. Mindent arrengeirozott.¹²⁴⁽²⁷⁷⁾ A keringő első hangjánál nálam termett, s minekutánna kérésére Esterházy (ki a sétán igen szívesen megszóllított – Zombori) megkezdé, utánna repültünk. – Sz[ekrényessy], Kotta, Szunyogh, Z. Móra, Zichy s egy kis titoknok. Perczelé!, valának tánczosink. Én egyre, de egyre repültem; a többi leányok irígy szemmel néztek reám; Nagy s Czindery örömtelvé kérdének: megbántam e, hogy feljöttem? Szekr[ényessy] örömszikkázó szemekkel követett, hogy az ő választottja annyi diadalt ül. – francaise csak 4 pár vólta. én, Tercsi, Zichy C.¹²⁵⁽²⁷⁸⁾ és Meskó leány. Én egyetlen egyszer sem hibáztam; Sz[ekrényessy] mindig súgott; ellenben

Z[ichy] C. egyre hibázott. Ezt követé Polka. Mindenki a báró Schmerzing¹²⁶⁽²⁷⁹⁾ után igazodott, ki azt tegnap olly kitűnően eljárá. Szek[rényessy] egy pár tourt tánczolt velem. Erre Rónay Lajos,¹²⁷⁽²⁸⁰⁾ ki azt éppen nem tudom, kivel eljárá – hozzám repüle. Én már előbb látám, hogy ő néha mazurképen lejti. Tüstént vele találtam magam, s nyilván igen is ez, az füredi ifjak legszebbikének inyére vala, mert az egész Polkát velem tánczoló ki. Még keringő követé ezt, minekutánna mindünnen dicséreteket araték gratios Polkámval. Most Rónay s Szunyogh a két Fiáth leánynyal Mazurt tánczolt, mellyre felkérésöket nem vala szabad elfogadnom. Örömsugárzó arczokkal követének a folyosóig ifjaink; nyilván büszkék arra, hogy nékem ez estét olly kellemessé varázslák, mikép nem bánandom meg, hogy kérésökre eljöttem.

Voynitsék Rónayékkal mentek haza. Anyámnak Nagy, nékem Szekrényessy nyújtá karját. Hogy a dombon felhaladtunkkor nem egyszer húzá kezem ajkaihoz, egy ömledezö: „Kedves Adéle”-t rebegvén, a szerelem által melodiassá varázsolt hangjával – tán nem szükség említenem. Elmenéskor nóha schvalom, s mantillám¹²⁸⁽²⁸¹⁾ is vólt, mégis selyem kendőjét takará nyakamra; olly gyermeki szorgoskodással, mintha legalább már jegyese vólnék.

Mondhatom, hogy igen, igen kellemesen tűnt le ezen nap. Anyám ma még délfelé leült a sétára, míg öltözém; mondá, hogy ekkor Szekr[ényessy] hozzá állott, s vele kellemesen beszélgetett. Egyszer legényét hívá, elegante frakkban, s neki pipáját nyújtá. „Nyilván már előre így rendelve” mond Anyám; mert utóbb hallám, midön egy úr a másikhöz ¹⁴¹mondá: E Sz[ekrényessy] bátyát igen kedvelem; nagyon derék, tiszteletre méltó ember; de ez itt szörnyü Windbeutel.”¹²⁹⁽²⁸²⁾

Anyám nemigen akarja hinni, hogy brillante körülményekben van – neki Hugonay igen tetszik – pedig ebből nem lesz semmi! Rezink mondá, hogy igen une vie débouchée¹³⁰⁽²⁸³⁾ höse – persze, most többé nem olly fiatal – s neje is ollyan volt – ez tán csak révange¹³¹⁽²⁸⁴⁾ vólt – de már mondám okaim; s mellette maradok.

Szeker[nyessy] ma Vargánénál beszéllé, hogy francaiset, olly kitűnően lejti Rosty Ágnes;¹³²⁽²⁸⁵⁾ ha! azon pillantása a chassé-na¹³³⁽²⁸⁶⁾ oly electrizáló,¹³⁴⁽²⁸⁷⁾ hogy az ember minden vére gyorsan kering; s ütere kettös erővel ver. – „Ah! hát ön is segít vonni, a kedves Neszi¹³⁵⁽²⁸⁸⁾ győzelmi kocsiját?” kérdém könnyüden. Szemrehányólag pillanta Sz[ekrényessy] reám. „Nem; csak igazat kell ott hagyni, mi igaz.” – Na várj! gondolám magamban; tán csak nem Neszi az egyetlen, kinek hatalmában e varázspillanat van? – ha szemem nem is olly szép, minő az övé – de a pillanat, de a kifejezés meglegyen. S valóban, úgy látszik, eltaláltam. Olly tüzes pillanat követé az enyémet, s egy olly gyöngéd kézsorítás – e mellett látám, miként tódult a vér arcaiba – ah! hát eltaláltam Na ez már jó!

Tercsi a kedves is sokat tánczolt. Meskóné mondá: nagyon sajnálja, hogy nem vala hon, egyúttal leányival is akarván megösmertetni.” Udvarias, de visszavonúlt vagyok ellenében. Igen jól esett a mai táncz tánczszük farsangom után – olly kifejezetten kellemes érzés melegíti szelíden minden tagjaim – a táncz nem vala olly hosszas, hogy bágyadtságot vonna maga után, s mégis ennyi, hogy a vért gyorsabb forgásba hozza – igen édes érzés.

cs. 22kén Korán jöttünk le a sétára. Majdnem kizárólag Vojnitsékkal társalogtunk; néha többi ösmerösinkkel is vóltunk. Szekrényessy cela sentene-n¹³⁶⁽²⁸⁹⁾ nem vala a sétán; hisz tegnapi fáradságai után ki kelle nyúgonnia! Rónay Lajos egy ideig velem sétált. Ma fehér felső köntösömhez fehér faconette¹³⁷⁽²⁹⁰⁾ kendőmet vettem, mi valóban igen jól állott. Reggeli után ismét le jöttünk, ekkor Szekr[ényessy] már előnkbe sietett; mondá, hogy már hallá, hogy hasonlíthatatlan pongyolám van – utóbb leültünk. Szekr[ényessy] mellém. Nem sokára Hertelendy¹³⁸⁽²⁹¹⁾ jött, s erre Hugonay. Sok figyelemmel vóltam

iránta, s a beszédet nem kizárólag Szek[rényess]yvel folytatám. Egyszerre ez hívatik. Nevetve tért vissza. Hátunk megett több úr ült. Egyike egy nagy, barna: Perczel Tólnából. Ez hívá volt Szek[rényess]yt s kérdé: én vagyok e azon kisasszony, ki 13 nyelven beszél? Hugonay mondá, hallá; Roth, Chernellel Annára jön; ösmerem e? s mostantól fogva mindig felhúzott velem, de olly finoman, annyi kellemmel, hogy nem is boszankodtam. Végre ez is fürdeni ment. Még előbb, Memlauernének szép kis Károlykáját magához hívá Szek[rényess]y. ölébe fogá őt, s legnagyobb szeretet kifejezésével halmozá őt. Én is szerettem [142](#)vólna a gyermekkel játszani, azonban szükségkép vagy fejeink, vagy kezeink közelségbe jöttek vólna; s bár természetes lett ez vólna, én mégis kerülni akarám – azért hívám a gyermeket, de nem nyúlék utána. Szek[rényess]y is nógató: „menne a szép nénihez” – Egyszer a gyermek szeméből felpillantott égőn az én szemembe „óh! ha nékem illy szép fiam vólna! – ah Adéle!” Érzém, hogy könnyű pír futja be arczám – elfordúltam. Szek[rényess]y többekkel akart úszni menni – elmulasztá ezt, mellettünk maradván. Végre mi, a hideg fürdőnek vettük utunkat.

Anyám Vay bárónő mellé áll, ennek hívására; ez igen szíves vala vele. Nem sokára Fiáthék jöttek Horváth Péternével; ennek felkeltem; mindjárt este Voynits Tercsi is jött. Ez allatt Szek[rényess]y úszni ment. Már jó félóra elmúlt, s én még egyre vártam fürdőre. Most Szek[rényess]y már vissza jött. Fiáthék mellett elhaladva, csak könnyen köszönte. „Igaz, szép leány e kisebbik de rettentő coquette![139\(292\)](#) – csak nézzed, (tegnap d. u. ólta te vagyunk[140\(293\)](#)) minő kihívó pillantást vet Szekrényessyre – hogyan mosolyg! – de mind hiába! – Ugyan rettentően szerelmes e Sze[krényess]y beléd édes Etim! Maga magát sem ösmeri; nem tudja, mit mível! – Rónay mondta nékem” mond Tercsi. Most Szek[rényess]y hozzánk repült; csodállá, hogy még itt vagyunk s hívá, ülnék legalább a rondelleba, hól hívesebb. Alig valánk ott, már hiva Resink. Fürdőbe futottam tehát – azonban Sz[ekrényess]ynek igaza vólt; nem frisdültem meg, mert a jóltevő híves víz után annál nyomasztóbb vólt a főrrő lég. Mire kijöttem; Anyám monda, hogy Sz[ekrényess]y olly szíves vala, őt ez idő allatt mulatni. Még kéztyű nem vala kezemen, s a nap égőn süte. Menés közt, Sz[ekrényess]y napernyőmet tartá, hogy kéztyűt húzhassak s így kezem le ne égjen. Nevettem, de megvallom, nyomasztó vólt nékem ezen figyelem, ezen olly nagy közelség. Csudálom, hogy Anyám türe. Látá nyilván azon gyorsaságot, mellyel azokat húzám, hogy e génető![141\(294\)](#) szabadúljak. Sz[ekrényess]y terve, souper[142\(295\)](#) e nyárfa sétán arrangirozni,[143\(296\)](#) s itt francaiseket is tánczolni.

Még egy kissé a sétára ültünk, aztán hú kíséret mellett haza. Gyorsan kék háziruhámba öltözém. Hugonay már Talliánékhoz ígérkezett, így Nagy, Pintér s Szekrényessy valának parthiára kérve. A-pros-pos![144\(297\)](#) Ennek tegnap mondám, hogy ebéd után 6ig mindig hon vagyunk, látogasson meg. Állitá, hogy e pontban tán túlzott delicate[145\(298\)](#) – de nem jön előbb, mintsem Anyám meg nem engedi néki, mert teherre nem akar senkinek lenni. Este én Anyámnak ezt mondám. Ez meg állitá, nem teszi, mert nem akarja, hogy azután oka legyen mondani „hja! ő engagirozott!”[146\(299\)](#) Ez tragica![147\(300\)](#) vólt előttem; mert míg Anyám friquottiroz,[148\(301\)](#) vagy vhistez, én is akartam vólna mulatni. Azonban ma reggel már monda, Sz[ekrényess]y fogja parthiára hívni; mi meg is történt, ideálja: Hugonay nem jöhetvén. Ebéd után láttam két kocsit jönni. A másodiknál gondolám: [143](#)de hogyan hasonlít ezen úr Jemelkához![149\(302\)](#) Pár percz múlva betoppan Pintér. „Tudják Nagyságtok, mi a legújabb Füreden? Bezerédyek![150\(303\)](#) éppen most érkeztek!” Tehát igazán?! Mindjárt leküldtem Resit, nézne, hová szállottak. Azonban néhány percz múlva már szobánkban állott Pál,[151\(304\)](#) Everilda,[152\(305\)](#) fia, Murray[153\(306\)](#) s Jemelka Higyáról.[154\(307\)](#) most jönnek fel, s megértvén, hogy itt vagyunk, mindjárt felsiettek. Pál utóbb ide jön lakni, s Everilda pár hét után, érte. Kávét csináltunk csevegtünk. Pál fürdeni ment, a másik két úr magát körül nézni, s csak a kis nő maradt. Persze Augusz[155\(308\)](#) után kérdezni, ismét legnagyobb erőltetésembe került – de végre mégis megtettem; természetes könnyűden, minden többi ösmerősök között. „A szüret után, egy Schwájczji barátjával Schvaiczba utazik, onnan Lyonba, hól egy tudományos coursot[156\(309\)](#) akar hallgatni, s a

farsangra Párisba. Barátjai hiába törekedtek, ötöt e szándékától elbírni – s így csak ruinirozza¹⁵⁷⁽³¹⁰⁾ magát.” Ön fog e Sopronba jönni, Viczayhoz?¹⁵⁸⁽³¹¹⁾ „Nem” volt a keserű, csak igen is igaz válasz!

Menj, menj leány, vegyűlj a multságok zajába, szélesszed el magad! – légy könnyelmű, mert komoly érzésed csak bút készít néked! Viszonozzad másnak érzelmét, hogy ne szenvedje az azt, mit te most!!

Illy eszmék szedelék keresztül agyamat. Hogyan szerettem volna könnyezni. Hogy nékem csak nincs sympathia szánva. Zsebkendőm széleit újjaimmal tördelém – ó sors! – mikor változadsz meg! Szekrényessy jött. Valami fél óráig maradt. Midőn távozott Everilda kérdé, hogy ez tán az igazi e? „Pesti ösmerősöm, s egykori tánczosom.” Hogy dicsérve szóllék róla, természetes. 2/4 6kor távoztak. Resi nem vala hon s én házi toilette-mben csak mégsem mehetek el, így csak Anyám kíséré őket a sétára. Ez allatt, én szép új kék ruhámba vetém magam; chemisette szalma színű cocardeokkal¹⁵⁹⁽³¹²⁾ s a szalagöv hozzá. A patikába mentem, itt tudtam meg, hogy Vojnitsnéhoz ment. Millyen géne! Resivel kelle a sétán áthaladnom! De ilyen Anyám! néha meg sem fontolja, milly kínos parancsa, s mit mondand a világ. Én csak repültem. A lépcsőkön Miske bárónóval találkoztam – ez kellett éppen még! Szegény druszám igen szenvedő – fatalis daganat! Nem sokára a sétára siettünk, s járáskeles után leültünk. De most láttam brillante! A két Rónay és Szekrényessy előnkbe állottak. Nem sokára jött egy ifjú – Sz[ekrényessy] pár szót szóllott, s erre ez öt mint báró Schmerzinget bemutatá. Sz[ekrényessy] a terembe sieté, utána nézendő, hogy a terem fel van e mosva szappannal, s rendelést teendő, hogy tegnapnál több gyertya gyújtassék meg. Ez alatt Schmerzing mullatta, s udvarla.

¹⁴⁴Már előbb Andrásy grófnóval szóllottunk. Ő, midőn egyedül hon valék, meglátogatni akart, s kártyáját csakhamar Miskénéé követte. Ő Semseynével ment, s ezt bemutatá. Most Sz[ekrényessy] visszatért, egy másik ifjú karján. Látám, mikép ez megdöbbenve utánam kérde. Pár percz múlva, bemuttatá magát. Csúzi Pali¹⁶⁰⁽³¹³⁾ vala. „Nagyság fog e még rólam emlékezni – majdnem kétlem. én azonban még igen jól tudom, hogy Sopronban létemben, az egész bálon, egyedül s kizárólag Nagysáddal tánczoltam csak.” Már én ezen igen örvendtem, s nagyon szíves is valék vele. Megvallom, már kíváncsi valék találkozásunkra.

Ignorirozni¹⁶¹⁽³¹⁴⁾ fog e ő, ki most jegyes? Vagy ha nem, szíves lesz e, vagy egy nemével az arrogancenak?¹⁶²⁽³¹⁵⁾

S íme a jó szív, a barátságos, őszinte, nyiltszivü magyar kedély meg nem hazudtolá magát.

Estebédnél Schmerzing báró, s Ronay Mórítz közt ültem. Első a a második francasiet kéré, s nagyon udvarolt. Horváth Péter sok beszélgete velem. Döry Imrét zsidó rabbinak mondá, míg végre mégis felvilágosíta. Ronay mondá: hisz ön magyar íróné, mint hallom! Elhárítám. Taglalá, hogy jobb ha néne is húgot mond, nem öcsét; sokat szóllott Karátsonyiékről¹⁶³⁽³¹⁶⁾ is.

Szekrényessy Memlauerné mellett ült. Megvallá nekem ma, hogy ötöt francasieban betanitá ma d. u. hogy több pár legyen. Most azonban Semseyék jöttek, s ő felkelt. Mosolygva mondám neki, hogy sajnálom, hogy megfosztatott szép szomszédságától. „De mit jelentsen ez?” mond ő fejet rázva, keserű hangon. Annyi esze van, hogy ezt féltésnek nem, csak tréfának vevé, s ez keserité őt. A Cotillont kéré. Nem sokára körben repültünk. Bár sokkal több tánczosné volt tegnapnál, de megszapordtak a tánczosok is, s főleg szorgalmok. Egy szép barna juratus: Kupritz, minden második tournál lejté velem. Nagyon szép fiú. Első francaisete Szekré[nyessy]vel, a második colonneban; ismét igen jól ment, s ennek végével a leggratiozusabb¹⁶⁴⁽³¹⁷⁾ francaise tánczosnének hallám magam körös körül nevezni! Bezzeg csak itt vólnának Murray s Auerspergék¹⁶⁵⁽³¹⁸⁾ – vólnának vetélytársaim! Polkát ismét majdnem kizárólag Rónay Lajossal, néha, különösen tapsra ismételtetvén az – a két Inkey, Csúzi s Szekr[ényessy]. is megforgatának,

olly annyira, hogy le sem ülheték. Itt is a legjobb tánczosné címmel tisztelnek meg: A cotillont Szek[rényessy] kérésére Csúzy lejté elő. Tudja ég! mit mindent csevegett öszve! „Nálunk még igen kevesen képesek felfogni a nő rendeltetése nagyságát, nemességét – egy lelkes nő lelke az egész háznak!” Ez már sokat ér s való, hogy keveseknek van illy szép fogalmok. Táncz között mindig mondá, első szabály a tánczos szemébe nézni – néha a hangászkarhoz¹⁶⁶⁽³¹⁹⁾ ¹⁴⁵közel betöltém kívánságát – azonban megvallom, ritkán, mert risquirozám¹⁶⁷⁽³²⁰⁾ hogy a felforró indulat őt tactusból¹⁶⁸⁽³²¹⁾ kihozza; hogy a kiejtett „ah!” ot hallják, hogy a keblére szoritást látják. Ugyan különbözök báli udvarlóm! Schmerzing meleg, galant,¹⁶⁹⁽³²²⁾ csak engem látó, azonban mellette szorosan etiquette-re¹⁷⁰⁽³²³⁾ néz, szerény, még kézszorítást sem merénnyel; Rónay kokett,¹⁷¹⁽³²⁴⁾ mint azon táncz, mellyben legfőképp kitüntet figyelemmel van irántam; s pillantásival, szépségével akar meghódítani. Igaz, nagyon szép, Miksámhoz hasonlít.

A második francaise ma elmaradt; a kis Schmerzing nagy bánatára. Most a champagnerozó¹⁷²⁽³²⁵⁾ urak magyart¹⁷³⁽³²⁶⁾ kívánnának. Kissé hangosabb lön, Anyám félni kezd. Zichyék haza mentek. Bár Semsey s Meskóék maradának, Anyám mégis haza ment. Azonban egy váratlan udvarlóm támadt. Ma délben láttam egy négy lovas hintót érkezni. Resi mondá, egy fiatal úr, kit a konyha felletti szobába vezettek. Este egyszerre egy jó estét kapok. – hátra nézek – ott áll Gludovác Pepi¹⁷⁴⁽³²⁷⁾ – többé nem is távozt; valamennyiszer leültem, ő mellettem állott. Igen udvarias vala, társalkodása igen kellemes. Természetes, hogy ezen déclaré¹⁷⁵⁽³²⁸⁾ udvarlás igen feltűnt. Voynitsékkal egyszerre távoztunk. Midőn az ajtóhoz ériünk mondá Szekrényesyhez: „kérem, nyújtsa karját!” Ezt ő ki nem kerülheté, s én, egész természetesen szorosan Anyám mellett maradtam; Pintér oldalomon haladott. Igen jól mulattam. Olly valami bóldog érzés járja át minden tagjaimat. A lég olly puha, olly balzsamos, az emberek olly jók, olly egyenesek; én annyira kitüntetve látom magam valóban, ha úgy gondolkodom, mostani helyzetemet, sorsommal hasonlítom – én, annyira kitüntetve, annyira féteirozva,¹⁷⁶⁽³²⁹⁾ – s még sem vagyok képes az egynek szerelmét megnyerni – valóban keserű játéka a sorsnak!

Anyám felette kedvetlen – fumója¹⁷⁷⁽³³⁰⁾ soha sem ébredett annyira, mint éppen most. Ő mint Hugonayné akarna engem látni – s én fínoman, de nyíltan mondám neki a nemet. Boszankodik hogy Szekrényessy udvarlását elfogadom, azaz, hogy szíves, nyájás vagyok vele – lelkekre! nem érdekel ő még eddig; de már is tisztelem, mint fínom, mívelt embert, ki nem túlzó, s kiben valódi lovagiság lakik; társalgása tele ésszel, s én igen jól mulatok vele. Haza érve, Anyám haraguván, azzal akará részvételemet, s így tán hajlékonyságomat megnyerni, hogy mondá rosszúl van; olly gyorsan is vett lélekzetet, hogy valóban félni kezdtem, hogy ez affectatió,¹⁷⁸⁽³³¹⁾ vérét irritálván, még tán igazán is árthat neki. Kün vetkőzém, s az ágyba sietek, hogy nyugodjon ő – én így is függhetek ábrándimon.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Langer Róbert: 150 éve született Zetl Gusztáv

¹⁴⁶Langer Róbert: 150 éve született Zetl Gusztáv^{*(332)}

„Túl gyorsan felejtünk, és bennünket is éppen olyan gyorsan felejtene el.” – írja önéletrajza bevezetőjében az elsősorban műgyűjtőként ismert soproni polgár, Zetl Gusztáv. Emléke azonban 150 évvel születése után is tovább él családjában és városunkban, amelyet az a tény is bizonyít, hogy a Soproni Városszépítő Egyesület emléktáblát avat szülőháza falán. A család féltve őrzött kincse Zetl Gusztáv önéletrajza, ez a bőrkötéses, díszes könyv, amelyet valószínűleg idős korában kezdett írni, és sajnos nem tudott befejezni.

Számos helyi vonatkozása miatt és kortörténeti dokumentum értékénél fogva gondoltam a Soproni Szemlében történő publikálására.¹⁽³³³⁾ Nagypám, dr. Langer Herbert elmondása szerint ükapám, Zettl Gusztáv, magyarul talán értett, de nem beszélt, emlékiratát is németül írta. Műterme ólomkeretes ablakán egy vers olvasható, e négy versszak a családról, a művészetéről, a hazáról való hitvallását tartalmazza. Az egyik sorban ez áll: „...állj készen hazád védelmére...” és e felett kacagányos magyar vezér látható. Tárgyi öröksége, lakása és annak műtárgyai megtekinthetők a Zettl-Langer gyűjteményben, a Balfi utcában. Szellemi öröksége jelen írása, amely egyben cáfolatául is szolgálhat a bevezetőben idézett borúlátó szavainak.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Langer Róbert: 150 éve született Zettl Gusztáv / A krónikás [Zettl Gusztáv] előszava

A krónikás [Zettl Gusztáv] előszava

A nyugtalanság és kegyelet hiánya manapság, hogy sokan nem tudják már a nagyszüleik nevét sem, nem is szólva dédszüleikről. Szomorú, hogy semmilyen ismeretük nincs elődeik életútjáról. Mennyi gazdag tapasztalat, milyen értékes családi történetek mennek veszendőbe ezáltal! Holott ez az ismeret az unokáknak öröm lehetne, ösztönözhetné őket az önmegvalósításra, esetleg intő példaként szolgálhatna a tudat, hogy minden egyes élet csak egy levél vagy virág a nagy életfán, amely a korábban megszerzett földi és szellemi erőkből táplálkozik, s kihúnyhat a hálátlan unokák révén. Talán túl gyorsan felejtünk, és bennünket is éppen olyan gyorsan felejtenek majd el.

Miután magam is fészket raktam, érzem idejét annak, hogy az öreg szülői ház iránti hálás szeretettel leírjam ebben a könyvben mindazt, amit az őseimről megtudtam, valamint ami jót és rosszat az életben megtapasztaltam, amire törekedtem és amit elértem: gyermekeim örömére és emlékezetére.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Langer Róbert: 150 éve született Zettl Gusztáv / Ősök és szülők

147 Ősök és szülők

Dédszüleim 1750 körül Bajorországból Kőszeg környékére vándoroltak be, nevüket Zodl-ként írták. Nagypám a nevét Zoedl-nek írta. Ő a saját házában lakott, amelyet később az Unger család vásárolt meg, és helyére egy új házat épített. Nagypám a kőszegi Lobpreiß özvegyét vette feleségül, aki a Strucc nevű fogadót vezette.

Nagyanyám Lobpreiß-szel való első házasságból három gyerek született: Teréz, aki egy Gobra nevű fogadóshoz ment férjhez ott helyben. Ferenc, aki a Flandorffer cégnél lett pincemester és Johanna, aki egy Szekér nevű állatorvos felesége lett. Nagypámtól, aki Kőszegen meglehetősen nagy gyümölcskereskedéssel rendelkezett, újabb három gyermeke született: édesapám Zettl József, Zettl Anna – aki korán meghalt –, és Zettl Károly, akiből ócskavas kereskedő lett, üzlete a Várkerületen volt a Zettl és Szöllösy cég részeként. Nagypám, amikor még jó anyagi helyzetben volt, egyszer kezességet vállalt Lobpreiß Ferencért egy Schey nevű zsidó embernél. Ezért amikor Lobpreiß „A kakashoz” (jelenleg „A strucchoz”) címzett fogadója tönkrement, neki kellett mindent kifizetnie. Schey nagy uzsorás volt, aki sokakat tönkretett. Édesapám gyakran mesélte nekünk, hogy amikor nagypapa már mindent kifizetett és Schey még mindig pénzt követelt tőle, nagypám olyan méregbe gurult, hogy kiutasította. A zsidó nem hagyta magát könnyen lerázni, erre ő

megragadott egy kapát és hozzávágta, de az szerencsére csak súrolta a fejét. Ettől fogva azután békén hagyta nagyszüleimet. Schey az uzsoráiból dúsgazdag ember lett, utódai még bárói rangot is kaptak. A bécsi Opernringen nagy palotája volt ennek a Kőszegről származó családnak.

Miután nagyapa a maradék vagyonát egy értékpapír-vesztés következtében elveszítette, minden gyermeke maga kényszerült megkeresni a kenyerét. Édesapám gyakran mesélte, hogy amikor Flandorfferékhez került tanulóknak, Kőszegről gyalog jött ide, egyetlen bőrnadrágban. Lobpreiß nagybácsi ekkor már szállítmányozó volt ugyanezen üzletnél, csak később lett pincemester, és több mint 50 évig tevékenykedett a borszakmában. Jelenleg is a tulajdonomban van a Flandorffer család jubileumi kancsója. Lobpreiß 1804. április 21-én született Kőszegen és 1870. október 18-án halt meg Sopronban. A három testvér, köztük édesapám is, fejenként 40.000 forintot örökölték utána. Sajnos, édesapám 1873-ban ezt az összeget és még valamennyit a Kereskedelmi Bank igazgatótanácsnokaként elvesztette, ez az esemény nagyon felizgatta. Édesapám 1812. szeptember 14-én született Kőszegen, négy évig ott járt iskolába, majd 1822-ben jött Flandorffer Ignáchoz inasnak, ahol négy év múlva felszabadult. 1824-ig tanulólegényként vándorolt, majd egy évet töltött Klagenfurtban egy Pamperl nevű kereskedőnél, ahonnan aztán Hofer Péter hazahívta Sopronba üzletvezetőnek. Miután Hofer az üzletét 1830-ban felszámolta, édesapám önálló lett, és megvásárolta a Balfi utcai ecetgyárat Ringseisentől, majd ugyanitt borkimérést létesített. 1836-ban elvette feleségül Aberth Barbarát, Aberth Ferenc kereskedő lányát, és hozományából megvásárolta Ringseisen házáat, amelyben az üzlete volt. 1844-ben alapította spiritusz-, likőr-, rum- és ecetgyárat, amelyből főként likőrt exportált. Bécsben voltak leányvállalatai, és ebből meglehetősen jó jövedelme származott. Sajnos, a leányvállalatok kiterjesztése miatt túl sok adóssága lett. Mivel már akkor is nehéz volt a kintlévőségeket behajtani, a konkurencia pedig növekedett, üzletében egyre inkább az égetett szeszre helyezte a hangsúlyt.

148 Áldott édesanyám édesapámat kilenc gyerekkel ajándékozta meg, sorrendben: József, Mária, Sándor, Anna, László, Hermina, Emma, Gusztáv és Károly. Szüleim boldog polgári életet éltek. Édesanyám a szorgalmas, takarékos háziasszony és a gondos anya mintaképe volt, aki gyerekeinek áldozta életét. Sajnos, a gyorsan egymás után jövő gyerekek nagyon megviselték, soha nem volt ideje kímélni magát.

A Bauer család 1890 körül

1849-ben, röviddel a forradalom után, egy kora reggel, mikor a szüleim még ágyban voltak, szakácsnőnk – aki éppen a piacra indult –, azzal a hírral rohant be hálószobájukba, hogy betörtek, és az egyik tolvaj éppen akkor ugrott ki az ablakon. Erre mindketten felugrottak, rohantak a helyszínre, és látták a pusztítást. A vasládát felfeszítették úgy, hogy kézzel bele lehetett nyúlni, az összes készpénz eltűnt, a falról hiányoztak a rézpénzekkel teli zsákocskák. Elképzelhető volt a szüleim izgatottsága. Szerencsére édesapámnak előző este fizettek ki egy ezer vagy kétezer forintos tartozást, amit nem zárt be a pénztárba, hanem csak betette a fiókba, és ezt a tolvajok nem találták meg. A további nyomozás során kiderült, hogy a tolvajok este mentek fel a padlásra, és miután minden elcsendesedett, éjjel lejöttek, s a külső ajtót kivágták, a belsőt felfeszítették, így hatoltak be az irodába. A szemközti házban akkoriban bizonyos Braun asszony péküzlete volt. Mivel ő a pékek szokása szerint már három órakor felkelt, látta ugyan, hogy fény van átellenben, de arra gondolt, hogy édesapám a leltáron dolgozik – mivel ezt általában éjjel végezte –, hát nem tulajdonított az ügynek jelentőséget. Édesapám természetesen azonnal feljelentést tett, de nem tudták kinyomozni [149a](#) tolvajok kilétét. Ennek ellenére bezártak egy zsidó embert, akinél több ezer forint értékű zsákos pénzt találtak édesapám pecsétjével a zsákokon. Édesapám erősen gyanúsított egy elszegényedett kereskedőt, aki a Halász utcában velünk szemben lakott, gyakran mutatta őt nekem, mikor már felnőttem. Ez az ember

ugyanis a rablást követően hamarosan kocsira, lovakra, ökrökre és tehenekre tett szert és senki sem tudta, hogy honnan volt rá pénze. A forradalom idején a jogorvoslás Magyarországon elég gyengén működött, édesapámnak lettek kellemetlenségei, a végén még őt gyanúsították, hogy önrablást követett el azért, hogy fizetésképtelenséget tudjon jelenteni. Ekkor a szüleim végre belátták, hogy a legjobb, ha megpróbálják az egészet elfelejteni. Igen, a forradalmi évek nagyon izgalmas idők voltak. Minden jó magyar hazafit lázadónak tekintettek, és mivel édesapám még fiatal és forrófejű volt, sokat szenvedett e gyanúsítgatások miatt.

Édesanyámnak a sok bekvártélyozás miatt rengeteg dolga akadt. Egyszer magyar honvédeket szállásoltak el, aztán horvátokat, szerbeket majd osztrákokat, akiket mind etetnie is kellett. Egy napon egy osztrák tábornok jött a szüleimhez és követelte, hogy adják át a hálószobájukat. Ez ellen ők tiltakoztak, és mikor a tisztt édesapám indulatát látta, azzal fenyegetőzött, hogy édesanyámat felköttesse a pellengérenél. E zaklatott idők ellenére édesapám jó üzletet csinált a borral, aminek ára több, mint kétszeresére emelkedett, neki pedig minden pincéje tele volt a legjobb borokkal. Természetesen édesapámnak is be kellett vonulnia a polgárőrségbe, és amikor az ellenség Sopron felé közeledett, a gárdának Lövőig kellett menetelnie. Ez az elválás édesanyámnak nagy fájdalmat okozott. Szerencsére nem került sor nagyobb csatára. Amikor egy gárdista kartácstűzet kapott az arcába, apám megszánta, védelmébe vette, Nagycenkre vitte, ahol is egy bábával megoperáltatta, ezért hamar hazakerült. Természetesen sokat meséltek e csatáról, ahol egyébként alig akadt sebesült. Mindennek ellenére édesanyám örült a legjobban hazatért férjének.

Őt a sok egymás után jövő gyerek, a sok munka és aggodás nagyon legyengítette, ehhez hozzájárult még a betörés is, amikor lengén öltözve futott az irodába, jól megfázott, s ezután kezdett betegeskedni. Négy testvérem halt meg, József bátyám nyolc évesen, Mária és Sándor öt évesen. László teljes testén megégett, ugyanis ő édesanyámmal aludt egy ágyban, amelyet minden este forró ágymelegítővel melegítettek be. A gyerek a szakácsnő tudta nélkül korábban bújt ágyba, hogy elrejtőzzön, és mikor az bedugta a forró melegítőt a takaró alá, szegény keservesen felordított, de már késő volt. A teljes bőre megégett és ráragadt az ágymelegítőre. Hosszú órák múlva, embertelen kínok között halt meg. Az utolsó gyermek, Károly öcsém a születésekor halt meg, a Szt. Mihály templom gyermek-temetőjében nyugszik. Édesanyám egyre jobban elvesztette erejét, egyre gyengébb lett, ezért a nyarat vidéken kellett töltse. Közelsége miatt édesapám Bánfalván bérelt lakást a Leirer családnál, ahol nagy gyümölcsös volt. Sajnos, már a jó levegő sem segített rajta, és amikor onnan hazahoztuk, az ágyat sem tudta elhagyni többé. Az előző nyarat még Kitzceck-ben (Stájerország) töltötte a bátyjánál, Aberth Károlynál, aki őt igen szerette. Különös, de annak ellenére, hogy csak három éves voltam, egészen pontosan emlékszem arra, mikor bennünket, gyerekeket halotti ágyához hívtak, és ahogy mindannyiunkat megcsókolt és megáldott. Aberth Ferenc nagybátyám valamint a nagynéném is jelen voltak és szavukat adták édesanyámnak, 150 hogy minden tekintetben gondoskodnak rólunk, de a halála után egyikük sem törődött velünk. Egészen jól emlékszem arra, hogy a temetésen a koporsó mögött, ölében vitt a dadám, nagy fekete kendőbe burkolva.

1856-ban, röviddel édesanyám halálát követően a legidősebb nővérem, Anna, Bécsbe került Kepler tanító családjához, ahol egy évig tanult. Keplerné ismerte Heckel Antóniát, aki Bartl órás özvegye volt. A Bartl családnak lakkgyára volt Bécsben és nagy háza, mert Bartl Bécs polgármestere is volt. Három lányukat nevelőnőnek tanították, és mivel édesapám is nevelőnőt keresett számunkra, Keplerné segítségével alkalmazott egy Jenny nevű leányt hozzánk. Ez természetesen nagy esemény volt mind a négyünk számára. Amikor eljött a bemutatkozás napja, Anna nővérem szépen kiöltöztetett, besütötte a hajam, fehér nadrágot adott rám selyem kabátkával, hogy minden ünnepélyesen nézzen ki. Szorongó várakozás után végre megérkezett a kocsi a vasútról az új nevelőnővel, akit Gobra nagybátyám kísért hozzánk. Kirohantam a kapuhoz és sajnos az a malőr történt, hogy elestem, és pedig pontosan egy tehénlepény közepébe. Keserves

sírással fogadtam Jennyt, a pizok csöpögött rólam, ez Annát is nagyon elkésértette. Jenny kisasszony kedves volt velünk gyerekekkel, amennyire lehetett, elfogadott bennünket, de én azért hű maradtam Terézhez, a dadámhoz, s ez Jenny számára nem volt túl kellemes. Amint a házban egy kicsit megvetette a lábát, elhatározta, hogy eltávolítja a dadámat, s ez hamarosan sikerült is neki. Teréz Nagymartonba került Kloiber plébánoshoz, ott házvezetónőként jól ment sora. Körülbelül egy év múlva édesapám azt gondolta, hogy a legjobb számunkra, ha lesz egy második anyánk, ezért feleségül vette Jennyt. A házasság természetesen nagy meglepetést okozott mindannyiunknak, főleg azzal, hogy olyan gyorsan történt. Az esküvő viszonylag egyszerű volt, mert édesapám rokonai nagyon ellenezték a házasságot. A szertartást a bencés templomban Ramozi igazgató végezte, aki édesapám személyes jó barátja volt. A tanúk Zetl Károly és Gobra nagybátyáim voltak.

Új anyánkat nem sokat láttuk, ő ugyanis nagyon szerette édesapámat, de ránk gyerekekre nem sok időt fordított. Néhány év múlva iskolaérettek lettünk és mindnyájan iskolába mentünk. Mivel annak idején vált szokássá, hogy a gyerekek magyarul is tanuljanak, s mivel ez a német iskolákban lehetetlen volt, ezért egymás után színmagyar falvakba kerültünk részben cseregyerekként, részben kosztos diákként. Anna Kisfaludra ment a Szabó családhoz kosztos diáknak, amiért édesapám havi 20 forintot fizetett. Hermina cseregyerekként Sárvárra került egy Stieder nevű özvegyhez. Emma cseregyerekként Lövőre Sohárnéhoz, én pedig kosztosként Szabóékhoz Kisfaludra.

Szüleimnek vidám és boldog élete volt. Mindig nagy társaság és sok vendég volt nálunk. Esténként gyakran jöttek különböző urak vacsorára, utána nagy kártyapartik voltak. Farsang idején szüleim minden bálon ott voltak, különösen az után, hogy a nővéreim eladósorba kerültek, de főleg azért, mert édesapám szenvedélyes táncos volt. Nagy házibálok is voltak nálunk, lakásunk szűk méretei ellenére előfordult néha, hogy ötven pár is táncolt ott. Néhány évvel a házasság után mostohaanyánk anyja, Heckel Antónia is hozzánk költözött, és haláláig házuk Halász utcai szárnyában lakott. Mostohaanyánk nővére és sógora, a Herz család is hozzánk menekült gyermekével 1859-ben Olaszországból, ahol a férfi hadtáptiszt volt. Egyetlen gyerekük, szegény Fritz is itt halt meg rövid szenvedés után, őt is a Szt. Mihály temetőben hantolták el. ¹⁵¹A gyermek halálát követően Bécsbe költöztek, ahol nyugdíjba ment Herz bácsi. Néhány év elteltével a nagynéném és férje visszaköltöztek Sopronba, itt egy darabig a Ritter-házban laktak, majd később hozzánk, a Halász utca első emeletére költöztek, ott éltek halálukig. Anyánk húga, Mária, egy Liechtenstein herceg alkalmazásában álló férfihez ment férjhez és csodás birtokon élt Morvaországban, ahol a férj egy öntöde igazgatója volt. Ez a Pistel bácsi lengyel volt, kitűnően értett a bányaiügyekhez és az öntödét jó színvonalra emelte, magát ezért kenyéradó gazdájánál is többre tartotta. Egyszer olyan heves vitába keveredett a herceggel, hogy annak nyugdíjazás lett a vége. Ekkor saját vállalkozást indított, egy ólombányát, ezen aztán minden megtakarított pénzét elvesztette. Édesapám nagyon támogatta őt, egyszer például 10.000 forintot adott neki, amiből ő az erdélyi Kudzsiron alapított vállalkozást, de avval is nehezen boldogult, egyre nagyobb adósságokba keveredett. A pénz visszafizetéséről szó sem lehetett, édesapám elvesztette hát az egész tőkét. Pistel nagynéni gyakori látogatásai mellett – melyek olykor hónapokig tartottak –, mostohaanyám, mivel neki nem lett gyereke, magához vette hűgának négy éves fiát, Maxot is. A fiúcskát gondosan felnevelte, kiházasította, ő Ulrich Bertát vette feleségül, akinek a nagynénje mindkettőjüket jól ellátta. Max átvett egy fűszerüzletet, ami hamarosan tönkrement. Egy idő után átvett egy tejkereskedést, amivel viszont egy kisebb vagyont gyűjtött. Jelenleg telekügynök, két jóra való felnőtt fia van. Mivel anyánk e „fiát” rendesen támogatta és általában sokat költött rá, családunkban gyakori viták támadtak emiatt, és azért is, mert a mama Pistel nagynéni is támogatta. Édesapám jól menő üzlete azonban az időnként elszenvedett nagy veszteségek ellenére mindezeket elviselte. Amikor én nősültem, édesapám üzlete már hanyatlóban volt, de szerencsére még megérte az üzlet új virágzását, bár ekkor már a

Várkerületen élt nagyon jó nyugdíjából. 1892. december 24-én hajnali 3-kor hunyt el rövid szenvedés után, orbáncban. Valamennyiünknek nagyon szomorú karácsonya volt. „Isten nyugosztalja örök békében.”

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Langer Róbert: 150 éve született Zettl Gusztáv / Testvéreim

Testvéreim

Három testvérem volt. A legidősebb nővérem, Anna, 20 évesen ment férjhez 1867 január 28-án²⁽³³⁴⁾ Ofner János soproni k.u.k. postamesterhez. A plébániatemplomban Rach városplébános eskette őket. Ofner János nagyra becsült hivatalnoksaládból származott, apja városi tanácsnok volt. Nővéreimet sógornői, akik saját házukban laktak átellenben a dómtemplommal, szívélyesen fogadták, anyai támaszt lelt bennük. Nővérem házassága ritka boldog és rendezett volt, hat gyermeke született: Mariann, Krisztina, Muki, Pepi, Rudi és Anna. Mariann Klenka Ferenchez ment férjhez, aki a Szt. István Társulat részlegvezetője, két gyerekük van: János és Gréta, akik Budapesten élnek, boldogan. Krisztina Brandt Antalhoz ment férjhez, aki nagyon művelt, szép és szorgalmas üzletember volt, de sajnos a tőzsdén teljesen tönkrement. E sok izgalom miatt szerencsétlen 35 évesen szívinfarktust kapott és fiatal özvegyet hagyott hátra egy fiúval (Tóni) és két lánnyal (Jenny és Krisztina), meglehetősen szegényes körülmények között. Szegény nővérem ezért kénytelen volt Krisztinát gyerekeivel együtt a házába ¹⁵²fogadni, mert noha Brandtéék tehetősek voltak, semmit sem tettek értük. Tóni ma hivatalnok Budapesten. Jenny egy Huszár nevű, a Déli Vasútnál dolgozó hivatalnokhoz ment férjhez, boldogan élnek, bár eddig utódok nélkül. Krisztina a legédesebb gyerekkorában halt meg. Szegény Krisztina unokahúgom hosszú szenvedés után 32 évesen hunyt el.

Nővérem legidősebb fia, Muki, hosszú évek óta nálam dolgozik, jelenleg részlegvezetőként. Hiermeyer Annát vette feleségül, aki nagyon kedves lány. Muki maga a megtestesült szorgalom, feleségével és két gyermekével, Krisztivel és Irénkével itt él boldogan a házamban. Pepi unokaöcsém is az üzletben dolgozik jó pár éve, mint írnok, nagy megelégedésemre, jelenleg még nőtlen. Rudi a Nagymartoni Takarékpénztár pénztárosa volt, de betegsége miatt fel kellett adja állását és hosszas szenvedés után 28 évesen halt meg. Betegsége a katonaságnál kezdődött egy meghűléssel. Anna unokahúgom édesanyjával él, és ő vezeti a háztartást. Ofner sógorom, legidősebb nővérem férje, rövid szenvedés után 76 évesen halt meg 1908. július 9-én Haupték lövéreben, nyaralás közben.

Hermina testvérem 1870-ben az Ötvös utcai kereskedő Spriegel Jánoshoz, egy újvidéki vámos fiához ment férjhez. Házasságuk eleinte boldog volt, és Hermina nyolc gyerekkel ajándékozta meg férjét: Jenny, Feri, Muki, Anna, Gusztáv, Irma, Auguszt, Ernő. Néhány év elteltével azonban a sógor kezdte az üzletét és családját elhanyagolni, megcsalta a feleségét, édesapámtól pedig kicsalt 40.000 Ft-ot azzal a fenyegetéssel, hogy öngyilkos lesz, ha nem segítenek rajta. Édesapám azt gondolta, hogy ha pénzzel kisegíti, hogy az adósságait rendezze, megmentheti, de alig egy év múlva újra rengeteg adóssága lett. Ez így ment egészen addig, míg be nem következett a katasztrófa. Mivel édesapám szívesen lemondott ezekről az izgalmakról és fáradozásokról, magam kezdtem a dolgok után járni. Ez sok kellemetlenséggel járt, és néhány százast is vesztettem rajta. Nővéreimet, akik még mindig szerelmesek voltak férjébe, nehéz volt meggyőzőnöm annak mihasznaságáról. Mivel az egész káoszt fel kellett számolni, szüleim arra jutottak, hogy Herminát a még élő négy gyermekével magukhoz veszik. Spriegel, aki nem léphetett szüleim házába, az üzlet fellendülését követően Budapestre menekült, ahol jelenleg is él, és igencsak kétes egzisztenciával rendelkezik.

Amikor a nővérem néhány év elteltével Aberth Károly gráci nagybácsitól néhány ezer forintot örökölt és ezt

sógorom megtudta, azzal az ámítással, hogy most már abban a kellemes helyzetben van, hogy el tudja látni a családját, a nővéremet magához csalta. Mikor Hermina közölte velem, hogy elköltözik, én azt nagyon elleneztem és megmondtam neki, hogy ilyen feltételek mellett nem fogom tovább támogatni, hiszen a férje úgyszólván csak addig marad, amíg a pénze kitarik. Sajnos igazam lett, és körülbelül két év múlva egyetlen krajcár nélkül tért haza. Miután a mostohaanyám nem vette vissza – annak ellenére, hogy édesapámnak halálos ágyán megígérte: Herminát nem hagyja el –, én lettem az, aki berendeztem neki és két lányának egy lakást a házamban, és teljes ellátást biztosítottam számukra. Néhány év elteltével a lányok igen rendes férfiakhoz mentek férjhez. Anna egy miniszteri hivatalnokhoz ment hozzá Budapesten, akivel boldogan éltek. Sajnos, a harmadik gyerek születése után elkezdett betegeskedni és néhány hónap múlva meghalt. Legidősebb gyereke, Iván, életben maradt, a két fiatalabb lány röviddel születése után meghalt. Hermina másik lánya, Irma, 153-akat tanítónőnek tanítottam ki, Varenitsch János gazdasági hivatalnokhoz ment férjhez, ő a Pongrácz grófok alkalmazásában áll a Pozsony melletti Nagyszarván. A házaspár boldogan él két szép gyerekével, Antival és Edittel. Hermina ma is nálam él, jókedvűen és megelégedetten abban a tudatban, hogy három életben lévő gyermeke boldog és rendezettek a körülményeik. Feri főkönyvelő a Dunaföldvári Takarékszövetkezetnél, budapesti lányt, Szelényi Margitot vett feleségül. Ebből a házasságból két gyermek származik. Muki műszergyártó Budapesten, jól menő üzlete van. Röviddel ezelőtt volt mestere lányát, Piláth Irmát vette feleségül.

Harmadik nővérem, Emma, 1873-ban Bécsben a világkiállításon, amikor Heckel bácsinál látogatóban járt, megismert egy k.u.k. főorvost, Myrdacz Pált. Gyorsan egymásba szerettek, és néhány hónap múlva összeházasodtak Sopronban. Myrdacz Pál szegény sziléziai parasztszülők fia, aki szorgalommal, saját erejéből k.u.k. vezérkari orvossá küzdötte fel magát, sok kitüntetésben részesült, és íróként is tevékenykedett. Mintaszerű, gyengéd férj és apa, nővéremet igen boldoggá tette, aki őt két fiúval (Gusztáv és Emil) és egy lánnyal (Jenny) ajándékozta meg. Az elsőnek én vagyok a keresztaapja. Emil k.u.k. sorhajóhadnagy, már megnősült, eleddig gyermektelen. Gusztáv százados a vezérkarnál, és a mödlingi Katonai Főreálban tanít. 1911 ősze óta Myrdacz nyugdíjas, feleségével és lányával kellemes megelekedésben él Grácban.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Háború, szellem és szerelem A 19. század arcai / Langer Róbert: 150 éve született Zettl Gusztáv / Amit a krónikás magáról mondani tud

Amit a krónikás magáról mondani tud

1852. október 8-án születtem Sopronban, a Balfi utca 11-ben, és a keresztségben a Gusztáv nevet kaptam. Gyermekkoromat Sopronban, drága szüleim Balfi utca 11. számú házában töltöttem. Fiatalkori barátaim és játszótársaim voltak: Storno Ferenc, Ganser Lőrinc, Heimler Károly, Kotzig Antal, Rath Felix, Potkorscheg Antal és még sokan mások. A rendes elemi iskolát 1859. október 1-én kezdtem Sopronban, és 1866 októberében hagytam abba a második reál osztályt. Tanítóm Pneisl Konstantin volt. Bérmaálásom 1865 májusában volt Sopronban a dóm templomban, a győri püspök által. Bérmaapám a nagybátyám, Aberth Ferenc Xavér volt, elhunyt édesanyám bátyja. Hivatásomat, a kereskedőséget nem magam választottam, hanem kényszerűségből kellett gyakorolnom. Festőművész szerettem volna lenni. Tanulmányi időm 1866 októberében kezdődött és 1869-ben fejeződött be.

Iskolaéveim vidáman teltek, mivel mindig egészséges és élénk természetű voltam. Legjobb barátomnak kollégámat, Storno Ferencet választottam, vele töltöttem szabad óráimat. Storno olyan kéményseprő fia volt, aki emellett még restaurátor is volt és később kitűnő művész vált belőle, neve jól csengett

országzerte. Már egész fiatalon nagy kedvet éreztem a rajzoláshoz, sok örömem telt a szép képekben és a régiségekben. Storno Ferenc festőművésznak tanult, ezért még közelebb kerültünk egymáshoz, hiszen azonos céljaink voltak. Sajnos, az én jó édesapám üzletember volt, és elnyomta festés iránti vágyamat. Mostohaanyám szigorú volt ugyan velünk gyerekekkel, de lényegében nem nagyon törődött a tanulmányainkkal, ő minden szabadidejét édesapámnak és az üzletnek szentelte. Így aztán viszonylag szabadon és függetlenül nőttem fel. A szabadnapokat nagyrészt Stornoéknál töltöttem, a téli napokon mindig rajzoltunk. A szebb napokon nagy társasággal labdázunk a temető melletti Mélyúton 154 és a Kurucdombon. Ott nagy élet folyt, időnként egyikünk-másikunk vérző fejjel tért haza, s a kaland veréssel, vagy hasonló büntetéssel végződött.

Zetl Gusztáv és neje Bauer Irma 1890-1900 között

Amikor a reáliskola első osztályába jártam, 1866 tavaszán kitört a háború Ausztria és Poroszország között, ez természetesen megpezsdítette harcias fiatal vérünket. Csapatba szerveződünk mi is, és a „latinosokat”

ellenségnek választottuk. Naponta gyakoroltunk a Bécsi dombon, mindig győztesek maradtunk, hiszen volt bajonettünk, néhányunknak még pisztolya is akadt, amit egy őrmester fia szerzett. Egyszer azonban pórul jártunk, mert a latinosok fegyvernek karókat loptak egy szőlőből. Ez a poncichtereinknek egyáltalán nem volt ínyére, és ellenünk fordultak. Rendes verés következett, mindenkinek menekülnie kellett. Én megmentettem ugyan a zászlónkat, de a városba érve elkaptak bennünket. Az iskolában bezárásra ítélték minket, és a vizsgálat is egyre kínosabbá vált. Ám szerencsénkre jött egy rendelet, hogy minden iskolát be kell zárni, mert a poroszok már a határainkhoz értek. Így aztán nagyobb baj [155](#)nélkül megúsztuk ezt a kalandot, és a végén még vizsga nélkül megkaptuk a bizonyítványt is.

Ekkor érkeztek el fiatalságom legszebb napjai! Mostohaanyám sógora jószágigazgató volt a Liechtenstein herceg birtokán a cseh-sziléziai határon. A nagynénénk a gyerekeivel hozzánk menekült, Pistel nagybácsi pedig tovább utazott nagy gyerekeihez, és ez alkalommal én is vele utazhattam. Ödön, Alfonz és Jenő mind velem egykorúak voltak. A bácsi az osztrák huszároktól egy szép fehér lovat vett, amelyen minden nap másikkunk lovagolhatott, ezenkívül egész sereg számár állt rendelkezésünkre, valamint a bácsinak volt még két pár lova is, amelyekkel gyakran kikocsikáztunk. Nagy esemény volt, amikor a poroszok átvonultak rajtunk, és nálunk kvártélyozták be magukat. Akkor esténként mindig táncmultság volt, mert az unokanővéreim, Anna és Klementina, már felnőtt lányok voltak. Mindenféle szórakozásra volt módunk a nagy parkban és a gyümölcsösben, ahol tornaszerekkel felszerelt játszótérek voltak. A parkon keresztül folyt a Morva, a folyón szép gondola állt, amelyet használhattunk, ezen kívül minden héten volt vadászat. Így telt el az a három hónap szabadság, amit soha nem felejték el.

1867-ben édesapámmal és Aberth bácsival Budapesten voltam drága királyunk koronázásán. Csodás rendezvény volt, díszes kosztümökkel és nagyon régi, eredeti népviseletekkel.

Október 1-jén az iskolakezdésre ismét otthon kellett lennem, de alig melegedtem meg a reáliskola második osztályának padjában, édesapám egy nap közölte velem: „Ma Flandorffer úrnál kezdesz tanulni.” Át kellett öltöznöm, úgy mentünk édesapámmal bemutatkozni, azonnal ott is kellett maradnom. Az első évem igen szomorú volt, mert noha semmilyen kedvet nem éreztem az üzleti élethez, igen keményen kellett dolgoznom úgy, hogy esténként már alig álltam a lábamon. Hajnali ötkor kellett kelnem, és kilenc-fél tíz körül kerültem ágyba. Még csak 13 éves voltam, az átlátszóságig sovány, de mégis erős lehettem, különben ezt nem bírtam volna ki. Az első éjszakákon sokat sírtam, hiszen havonta egyszer láthattam csak a szüleimet, ráadásul akkor is csak néhány órára. Mindezek ellenére kibírtam ezt a rossz időszakot, sőt a Flandorffer-ház kedvence lettem, nagyon sokat köszönhetek nekik. Két és fél év múltán felszabadítottak, de még fél évet dolgoztam náluk, mint alkalmazott, 20 forint havi fizetésért.

További képzésre 1870-ben Bécsbe kerültem. Önkéntesként dolgoztam a Franz Wilhelm & Co. Bürgerspital, Reisnerhof részlegében. Ez akkor a legnagyobb drogéria volt Bécsben.. Lakást és kosztot Heckel nagybácsimnál kaptam a Landstraße Reisnerstraße-n. A bácsi órás volt. Ő az inasévei után az Új Világba, Amerikába és Rio de Janeiro-ba ment, ahol nagy vagyonra tett szert, mivel öfelsege, Don Pedro udvari aranyszállítója lett. 30 év után tért haza Bécsbe, ahol magánzó lett. A bácsikám neje igen kedves asszony volt, két fiúkkal is nagyon jól kijöttem, egyszóval: sohase volt jobb időszakom, mint az az év. Soha nem felejttem el jótevőimet. A Wilhelm cégbeli önkéntesség mellett Carl Porger kereskedelmi iskolájának esti tanfolyamára jártam, hetente egyszer kémia előadásokat hallgattam a főiskolán Pohl professzornál. Ha maradt időm, a St. Annában, a festőakadémián hallgattam előadásokat. Mivel egyre nagyobb [156](#)vonzerőt éreztem a festészet iránt, édesapám jobbnak látta, hogyha hazahozat és beállít az üzletébe. Így végződött számomra egy szépreményű év.

Nagyon nehezen váltam el Heckel nénitől és bácsitól, de minden kérésem ellenére be kellett állnom édesapám soproni üzletébe, 1871 októberében. Az első időkben nem volt sok munkám, mert édesapám üzlete hanyatlott. Így viszont az erőfeszítések helyett nyugalom volt, ezért szorgalmasan rajzoltam és festettem. Csak 1873-ban – amikor májusban volt a világiállítást megnyitója Bécsben, majd hamarosan a nagy tőzsdekrach, ekkor édesapám is a Kereskedelmi Bankban, amelyben igazgatótanácsnok volt, jótállás miatt 60 000 Ft-ot veszített –, kezdtem behatóbban foglalkozni üzletünkkel. Főképpen azután, hogy Emma testvérem férjhez ment, és édesapámnak kauciót kellett letennie. Gyakran voltak üzleti ügyek miatt nézeteltéréseim édesapámmal, mert ő mindenféle újítás ellen volt, én pedig most láttam elérkezettnek az időt az üzlet megmentésére és felvirágoztatására. Édesapám elvesztett tőkéje az egész örökölt és megtakarított pénze volt, ezáltal mindazt amit az üzletben véres verejtékkel megszerzett, el is veszítette. Miután beláttam, hogy ez így nem mehet tovább, a mama beleegyezésével minden megtakarított krajcárt takarékpénztári értékpapírokba fektettem. Ennek mindjárt az első évben csinos hozama lett, melyet örömmel adtam át édesapámnak. Mindezek ellenére édesapám nem volt elragadtatva e manipulációtól és közölte, hogy a jövőben erről majd maga gondoskodik. Engedelmeskedtem, az üzletet folytattam ahogy tudtam, és nem is ment rosszul. Néhány év múlva édesapám vett egy házat az Ötvös utcában, aztán a Várkerületen is, az értékpapírjai is gyarapodtak. A sok munka ellenére maradt időm a saját értékpapírjaimra is.

Néhány barátommal alapítottam egy kvartettet és nyaranta a kirándulásainkon vidáman énekeltük a jól begyakorolt dalokat. Állítólag remek tenor hangom van, mindannyian csodálták magas hangjaimat, könnyedén kivágtam a magas C-t teljes tüdőből. Bécsi tartózkodásom alatt tagja voltam a Bellartia nevű festőakadémiai legényegyletnek, ahol szintén sokat énekeltünk. Egy ilyen alkalommal egy zsidó férfi odajött hozzám és azt mondta, hogy oly terjedelmű orgánummal rendelkezem, amit ki kellene használni. Ő szívesen fizetné a tanítást tíz évig, és évi 4000 Ft fizetést is adna. Ebbe természetesen nem mentem bele, hiszen kötött az üzlet. Miután a hangom ismertebbé vált, be kellett lépnem mindenféle dalárdába és sok koncerten énekeltem szólót, legjobb barátom és tanárom, Wallner János Sándor zongorakíséretével. Egyszer a színházban a jó Kleßheim báró felolvasóestjén énekeltem, és megszámlálhatatlanul sokszor visszatapsoltak. Egy alkalommal sikerrel szerepeltem Liszt koncertjén is, ekkor hallottam a nagy mestert első alkalommal. Az éneklés mellett elsősorban festéssel foglalkoztam, gyakran mentem Storno barátomhoz rajzolni, és ilyenkor mindig a művészetről beszélgettünk. A régiségek és régészeti leletek gyűjtésében is egyre buzgóbb lettem. Nagyon érdekes ásatásaink voltak, amelyeken sok múzeumi tanácsossal ismerkedtünk meg, segítségükkel bővítettük tudásunkat. Még ma is a helyi múzeum tanácsosa vagyok. Ha az én jó édesapám egy kicsit több pénzt bocsátott volna a rendelkezésemre, ma milliókat érő gyűjteményem lehetne, mert 60-70 évvel ezelőtt senkit sem érdekelt még az öreg “lim-lom”. Az 1870-es évek elején ismertem meg Steiner Rudolfot, aki a bécsi festőakadémiáról frissen érkezett Sopronba, és rendkívül tehetséges volt. Mivel Steiner igen megnyerő ember volt, egyre inkább kötődtem hozzá. ¹⁵⁷Steiner szülei elszegényedtek, így arra törekedtem, hogy minél több megrendelést szerezzek neki. Később a saját műtermemet is rendelkezésére bocsátottam. Ezt soha sem bántam meg, mert az életben nem találtam nála jobb, és hűségesebb embert. Steiner jeles portréfestő lett, és kitűnő hírnévnek örvendett. Legjobb alkotásai közül számos található családunknál.

Még alig kezdtem édesapám üzletében dolgozni, amikor 1870-ben megkaptam a katonai behívót Haubner doktortól, a házi orvosunktól. Magánvizsgálata során alkalmasnak talált engem, ezért édesapám terjesztett be kérvényt felmentésemre. Fő okként édesapám szemének gyengesége szerepelt, és miután ő kétszer volt már sorozáson és mindig felmentették – már csak azért is, mert elmúlt 60 éves –, ezért rám a gyár fennmaradása érdekében volt szüksége. Így szorgalmasan dolgozhattam tovább az üzletben.

Munkakedvem növelése érdekében 1872-ben elutaztam, és pedig egyedül, egy üdülővonattal a Salzkammergutba. Csodás napok voltak ezek, élveztem a természetet. A legnagyobb benyomást természetesen Salzburg ősi vára és városa tette rám. Sok régi dolgot láttam és rajzoltam. A vidék kiemelkedő természeti szépsége a sötét Király-tó. Ezen az úton két kedves kereskedőtanulóval akadtam össze. Együtt barangoltunk mindenhová gyalogosan, és mindannyian a salzburgi „Medvéhez” címzett fogadóban laktunk. Ekkor úgy rámtört az utazási vágy, hogy mindjárt Amerikába akartam menni állást keresni, de ezt édesapám természetesen nem engedte, hiszen szüksége volt rám az üzletben.

1873-ban legjobb barátom Storno Ferenc a bajorországi Nürnbergbe került egy művészeti főiskolára, vele élénk levelezésben álltam. Minden levele szélén kis vázlatokat küldött, amelyek engem nagyon érdekeltek. Ő ott szorgalmasan festett és havonta hazaküldte legszebb képekkel teli vázlatfüzetét. Amikor eljött a nyár, összeszedtem a megtakarított pénzem, majd hosszas rábeszélés után jó szüleim végre megengedték, hogy 1874 júliusában elutazhassak Nürnbergbe. Linz városáig Hauser barátommal utaztam, és néhány napot itt töltöttem. Lenyűgözött a szép Duna-menti város csodás dombjaival, de mivel Nürnbergbe vágytam, innen egyenesen odautaztam. Kedves Storno barátom hívott magához lakni, amiért nagyon hálás voltam neki. Éjszakai vonattal utaztam, és délelőtt tíz körül értem Nürnbergbe. Akkoriban még nem voltak kocsik a vasútnál, ezért hordárt fogadtam, aki el is kísért a barátom lakására. Storno egy iskolai tanácsosnál lakott, aki barátságosan fogadott és bevezetett a lakásba. A jó Franzl még mélyen aludt, mikor felkeltettem nagyot nézett, majd egymás nyakába borultunk. Azt hiszem, igazán örült, hogy láthatott. A szobájában már el volt készítve az ágyam, igazán szeretetteljes fogadtatásban részesültem. Csodás nyári reggel volt és Ferenc az javasolta, hogy ne is nagyon mosakodjak, hanem azonnal menjünk a Pegnitz menti uszodába. Az alig tíz fokos víz teljesen felfrissített a hosszú utazás után. Innen a „Farkasszurdokba” mentünk néhány korsó sörre, itt művészhallgatókkal találkoztunk, akikkel gyorsan összeismerkedtem.

Közel hat hétig voltam Nürnbergben, szorgalmasan rajzoltam, és a művészeti főiskolára is gyakran bejártam. A nagyszerű Germanisches Museum-ban sokat tanultam a régiségekről, mivel a tárgyak hihetetlenül tanulságosan voltak elrendezve. Nürnberg 1874-ben még majdnem teljesen a régi állapotában volt látható. A várat és nagyon érdekes földalatti járatait néhány művészhallgatóval barangoltam végig, és ekkor itt találtam egy szép 17. századi tört. A város házai alatt akkoriban még nem voltak pincék, hanem mindenütt föld alatti járatok voltak, ezeken végig lehetett menni a város alatt egészen a Dutzendteich-ig. Nagyon érdekes volt a zsidóváros is, akkoriban még sok 3-4 emeletes ház volt tele régiségekkel. A piactér alatt, mindenféle sitt között, a legjobb régi dolgok heverték, amiket olcsó pénzért meg lehetett venni. Ha akkoriban lett volna rá pénzem, ma gazdag gyűjteményem lehetne. Sajnos, Nürnberget nagyon hirtelen kellett elhagynom, mert édesapám sürgősen visszarendelt Sopronba. A hazaút Regensburgon keresztül vezetett, itt megtekinttem a Walhallát, ahonnan a Dunára is pompás kilátás nyílik. Innen Passaubá mentem, ahol a megérkezésem után dunai fürdőzéssel frissítettem fel magam. E szép város megtekintése után másnap hajóval utaztam Linzbe, ahol találkoztam egy bécsi legényegylet-beli (Bellartia) barátommal, és egy igen vidám napot töltöttünk együtt. Bécsen keresztül értem aztán haza, vonattal. Éppen ideje volt hazatérnem, mert a rossz bajor koszt miatt gyomorpanaszaim támadtak, jó ideig szenvedtem, mire megjött az étvágyam. Otthon a hosszú távollét miatt sok munka várt rám, amit gyorsan el kellett rendeznem. Így aztán gyorsan visszazökkentem a régi kerékvágásba.

1875-ben Storno barátom is hazatért, és ismét sokszor találkoztunk. Megint sokat rajzoltunk, és egy közös olaszországi utat terveztünk, ezért nyitottunk egy takarékkönyvet, ahova a megtakarított filléreinket helyeztük. Már készen állt az útiterv és megvoltak az időpontok, amikor az utazás előtti napon üzenetet kaptam Storno barátomtól, hogy sürgős munkája miatt nem utazhat. Ez nagyon bántott, de nem

akadályozott meg abban, hogy egyedül is elutazzak. [...].

1876-ban sok könyörgés után megkaptam édesapámtól az engedélyt, hogy beköltözhessek házuk Halász utcai lakásába, és ekkor kezdtem öreg bútoraimat gyűjteni. Öreg bognárommal, Krug Sámuellel faborítású mennyezetet és ajtókeretet csináltunk, és ennek betéteit gazdagon kifestettem. Ezek a munkák, a sok fáradtságon kívül pénzbe is kerültek, ezért hosszabb ideig nem gondolhattam újabb utazásra. Közel egy évet töltöttem műtermem díszítésével. Ugyanebben az évben ismerkedtem meg Steiner Rudolf barátommal, aki akkor érkezett a bécsi festőakadémiáról és portréfestőként telepedett le a városban. Sokat volt nálam és sokat hasznosítottam alapos tudásából. Amikor néhány év elteltével nagyobb műtermem lett, két fiatal barátjával, Petrik Bélával és H. Schwindelsackl-lal együtt festett nálam. Akkor aztán tényleg úgy néztünk ki, mint egy igazi festőműhely. Mindenki különböző képeket festett és egymást ösztönöztük a munkában.

1877 nyarán ismét hívott a messzeség. Pistel nagybátyám Erdélyben vásárolt birtokot és meghívott, édesapám pedig elengedett. [...]

1878-ban egy állami állatorvos lányával, a müncheni Marie Hoppe-val ismerkedtem meg Sopronban, aki a híres Raul színházigazgató sógornője volt. Különösen művelt, szép, szőke lány volt, aki engem lenyűgözött, olyannyira, hogy szándékomban állt feleségül is venni. Öreg főnököm és hajdani mesterem, Flandorffer Ignác is találkozott vele néhány alkalommal, a színházigazgató házában, és megtudta, hogy élénken érdeklődöm iránta. Mivel engem becsült ragaszkodásom, és a házához való kötődésem miatt, egy napon magához kéretett, és azt a tanácsot adta, hogy egy rokonommal utazzak el Münchenbe, [159](#)és tudakoljam meg Hoppe kisasszony pontos körülményeit. Ennek kapcsán ajánlóleveleket is ígért tekintélyes müncheni házakhoz. Myrdacz Pál sógorom ajánlkozott arra, hogy elkísér, így novemberben Salzburgon keresztül Münchenbe utaztunk. Myrdacz két hétig maradt Münchenben, és lelkiismeretesen tudakolódott érdekemben a Hoppe család körülményeiről. Az összegyűjtött információk alapján a legkíméletesebben hozta tudomásomra, hogy nézete szerint a lány nem lenne megfelelő házastárs. Nehéz szívvel egyeztem bele a megváltoztathatatlanba, de még néhány hétig Münchenben és a környékén maradtam. Hogy elkerüljem a kínos találkozást, addig maradtam Münchenben, míg Hoppe kisasszony el nem hagyta Sopront. Távollétemben Wallner János Sándor barátom tovább figyelte a kisasszonyt, és engem szorgalmasan tudósított Münchenben. Az ő jelentései is megerősítettek abbéli meggyőződésemben, hogy a hölgygel való kapcsolat nem vezetne boldogsághoz. Ekkoriban sok vigaszt nyújtott nekem Johann Leutech müncheni borkereskedő barátom, akinek családja szívélyesen fogadott. Hazautazásom karácsony előtt néhány nappal történt. 1879 tele emiatt a kellemetlen esemény miatt nagyon szomorú volt számomra, főleg azért, mert mindenféle társaságot kerültem ekkor.

Mivel végre teljesen függetlenné akartam válni, ezért édesapám úgy látta jónak, ha bevesz az üzletébe cégvezetőként és társként, továbbá a lakó- és gyárrészt kibővítjük. A megbízható Handler Ferdinánd építész tanácsát kértük, aki a teljes átépítést tartalmazó tervvel állt elénk, ezt a legnagyobb meglepéssel fogadtuk. 1879 tavaszán kezdtük a bontást és ősze készen állt az új épület. Egyúttal a szüleim is elköltöztek. Édesapám házat vett a Várkerületen, és az Ötvös utcában. Így telt az idő igen feszes munkával és köteleességek teljesítésével. A gyárban kezdeményezett újításokat és bővítéseket a legnagyobb siker koronázta.

A mi építkezésünkkel egyidőben, Handler úr Rőjtökön új templomot épített, Bauer Antal védnökségével és pénzéből. 1879 egyik kora őszi reggelén Handler barátom keltett, és megkért, hogy kísérem el néhány napra a festőkészletemmel együtt Rőjtökre, továbbá segítségemet kérte a templom belső munkálatainak befejezéséhez. Miután édesapám beleegyezését adta, Handler kocsján Rőjtökre mentünk, és Antal László

plébánosnál laktunk. Azonnal nekiláttam a munkának, segítettem a csillárokat felszerelni, egy életnagyságú Krisztust festeni, és a sekrestyét rendbehozni. E munka közben Bauerné átjött a kastélyból és vajaskenyeret hozott nekünk tízóráira. Handler úr bemutatott, Bauerné pedig hosszabb ideig szemlélte hogyan dolgozunk. Handler úr rá akart beszélni, hogy tegyek tisztelgő látogatást a kastélyban, ezt azért nem tettem meg, mert a családot nem ismertem. A templomszentelésre is meghívtott, de azt is visszautasítottam.

Egyszer, 1880 őszen színházba mentem. Édesapámnak ugyanis évtizedek óta bérelt páholya volt, szerfölött buzgó, és lelkes színházlátogató volt, én meg időnként kötelességemnek éreztem, hogy felkeressem szüleimet a páholyukban. Ezen az estén igencsak megragadta figyelmemet egy fiatal lány, aki a földszinti páholyban ült. Iránta való érdeklődésem miatt ismét szorgalmas színházlátogatóvá váltam, elkezdtem az ismeretlenről tudakolózni. A páholyt a Pfeiffer család bérelte, azt mondták, hogy a fiatal lány az ő unokahúguk. Csak később tudtam meg a nevét, és nagyon meglepődtem amikor megtudtam, hogy annak a Bauer úrnak a lánya, akinek birtokán Handler úrral a templom befejezésén dolgoztam.

160Ezekben az években alapítottunk egy férfikórust dr. Cavallarral, mint elnökkel, és Lenck Gyulával, mint alelnökkel. Wallner János barátommal sokat gyakoroltunk, ő az egylet karmestere is volt, és létrehozott egy kettős kvartettet, amelyben Krojherr úrral első tenort énekeltünk. Természetesen minden fellépés előtt sokat próbáltunk, és egy ilyen próbán, amelyet dr. Cavallarnál tartottunk, a gróf és grófnő hölgyismerőseinek is bemutatottak bennünket, köztük az én érdeklődésemre igencsak számot tartó Bauer Irma kisasszonynak. Így jött létre közelebbi kapcsolatunk, és legnagyobb örömömre azt tapasztaltam, hogy az érdeklődés kölcsönös. A színházibeli, távoli pillantásoknál egyéb nem történt, nem találkozhattunk, mert a fiatal lány szülei nem fogadtak látogatókat, mivel ő még nem volt bevezetve a társasági életbe, lévén csak 17 éves. A korcsolyaszezon kezdetekor meglepetésemre találkoztam Bauer kisasszonnal, aki minden délután felkereste a jégpályát édesanyjával együtt, akinek itt bemutatkozhattam. Sok kisasszonyt tanítottam korcsolyázni, de ettől fogva minden tudásomat az új tanítványra összpontosítottam, aki rövid idő alatt egyike lett a legjobbaknak. A jégen tartott ünnepek alkalmával kvadrilla- és kotillon-táncok is szerepeltek. Hosszú idő óta ezek voltak a legboldogabb óráim. Farsang következett, és megtudtam, hogy Bauer Irma kisasszony első báljára készül. Szerettem volna nála egy kvadrillára feliratkozni, de legnagyobb bánatomra már minden tánca foglalt volt. A bálon azon vettem magam észre, hogy hosszabb szünet után újból táncosként jeleskedem. Miután a kvadrillák foglaltak voltak, kénytelen voltam a mütáncokkal megelégedni. Bauer kisasszonyt az urak, és főleg a katonák, mint az egyik legkedvesebb báli jelenséget ünnepelték, csak nagy művészet árán lehetett nála egy-egy fordulóhoz jutni. Néhány nappal a bál után a szüleim engedélyével látogatást tettem Baueréknál, akik igen barátságosan fogadtak. A tél így telt vidáman, változatosan, bálokkal, koncertekkel és jégen tartott ünnepekkel.

A húsvétot a Cavallar családdal Röjtökön töltöttem, Baueréknál. Az egyik legsodálatosabb tavaszi nap volt az, amikor az ibolyákkal és primulákkal teli parkban Irma kisasszonnal nagy sétát tettünk, ahol a legszebb ibolyákból szedett csokrot kapta tőlem. Gyorsan eltelt egy-két óra, az alkonyat közeledett, s ez hazaútra kényszerített bennünket. Közeledett az Irma kisasszonytól való elválás ideje is. A nyarat a Bauer család minden évben Röjtökön töltötte, de alakuló kapcsolatunknak a viszontlátás hosszú szünetei sem tettek jót. Ősszel, amikor a Bauer család visszaköltözött a városba, néhányszor meglátogattam őket, azonban legnagyobb bánatomra, a kisasszony szüleinél hűvös fogadtatásra találtam, ennek okáról azonban nem tájékoztattak. Néhány nappal később Bauer Miskától, Irma kisasszony bátyjától rövid írást kaptam, amelyben szülei nevében közli velem, hogy véleményük szerint a húga és én nem illünk össze.

Valószínű, hogy gonosz nyelvek megrágalmaztak engem, és ők ezt elhitték. Irma kisasszony édesapjával és két bátyjával hosszabb németországi utazásra indult. Az elválás, leghőbb vágyaim, reményeim

szertefoszlása, de főleg a megaláztatás annyira megviselt, hogy súlyosan megbetegedtem, tífuszos lettem. Mikor hetekkel később kezdtem lassan felépülni, és az első sétámat tettem, találkoztam Bauerék hintójával, azzal, amely a hazatérőket hozta az állomásról. Irma kisasszonyon is meglátszott az elválásunk okozta fájdalom. Megkezdődött a színházi évad is, de mivel én mindenféle szórakozásból ki akartam maradni, színházba sem mentem többet. Egy este azonban anyám jött a szobámba és azt mondta, hogy azonnal készüljek, mert indulunk a színházba. Biztosított róla, hogy éppen azon a napon kellemes meglepetés fog ott érni, de további magyarázatot [161](#)nem adhatott. Hosszú vívódás után úgy döntöttem, hogy elmegyek a színházba, de csak a második felvonásra érkeztem. Legnagyobb meglepetésemre Irma kisasszony ismét ott ült a páholyban, köszöntésemet pirulva, a lehető legkedvesebben viszonzta. Ekkor vált világossá számomra, hogy Irma a bátyja egykori levelével nem értett egyet, és irántam érzett vonzalma nem múlt el. Amikor kezdődtek az őszi koncertek és kisebb mulatságok ahol találkozhattunk, néhány mondat után mindketten tudtuk, hogy a félreértéseknek vége, nincs akadály a leánykérésemnek.

1881. december 8-án kértem meg Irma kezét, a szülők házasságunkba azzal a feltétellel egyeztek bele, hogy csak egy év múlva tarthatjuk meg a lakodalmat, mert Irma még csak 18 éves, igen törekeny fiatal teremtés volt. 1882. augusztus 12-én vezettem mélységesen szeretett Irmámat az oltárhoz. Az egyházi szertartás a dómtemplomban volt, Póda városplébános esketett bennünket. Tanúim Aberth Károly gráci nagybátyám és kómáli Flandorffer Ignác voltak, menyasszonyom tanúi pedig Bauer Ferenc és Pfeiffer Mátyás, Irma nagybátyjai. Az esküvői vacsorán, amely a Bosch-házban a Domonkos utca 9-ben, Irma szüleinél volt, a következő vendégek voltak jelen: Bosch Barbara, a nagymama, Bauer Antal és Mária, a szülők, Zetl József és Jenny, Bauer Ferenc és Mimi, valamint Irma testvérei: Mihály, Antal és Anna, továbbá Pfeiffer Mátyás és Lujza, Bauer Mihály és Fanny. Ezen túl Irma unokatestvérei: Bauer Fanny és Betty, dr. Cavallar és neje Krisztina, Flandorffer Ignác, dr. Bekk feleségével Fannyval, az ifjabb Pfeiffer Mátyás, Flandorffer Pál és Helén, Bauer Ottó és Gyula, Lenck Kálmán és Júlia, Hackhofer Krisztina gyerekeivel, Bosch Máriával és Ferencel, Ofner János és Anna, Spriegel János és Hermina, Myrdacz Pál és Emma, Pistel Max, Ofner Mariann, Antal László, a röjtöki plébános és végül Stranz Lujza és Börczi Mária háztartási alkalmazottak. Az esküvői vacsora nagyon vidám volt, különösen sikeres volt dr. Cavallar pohárköszöntője.

Zetl Gusztáv tovább nem folytatta emlékiratait, az utolsó részt már csak diktálta szeretett feleségének, aki a díszes könyvet mint családi krónikát folytatta, de csak néhány bejegyzéssel, a közeli családtagok születési, esküvői és halálozási dátumával.

“Életem legsúlyosabb csapása! Az én drága jó egyetlen Gustl-omat 1917. február 23-án hosszú szenvedést követően elragadta a kegyetlen halál. Nélküle nincsen értelme az életemnek. Bárcsak hamarosan követhetném! Közel 35 évig éltünk együtt, a legboldogabb házasságban. 65 évesen hunyt el szegényem.” – írja. Ő férjével együtt megérte hat unokája, de már csak egyedül két dédunokája születését, és 1933-ban hunyt el Sopronban.

Zetl Gusztávnak és Bauer Irmának két lánya született, akik közül Helén (1883–1955), akárcsak fia, a nagyapám, dr. Langer Herbert (1907–2000) egész életét az apai illetve nagyapai házban élte le a Balfi utcában. Nagyapám 1948-ban nyitotta meg a nagyközönség előtt Zetl Gusztáv magángyűjteményét, és állított élő emléket e kitűnő embernek. Jelenleg a múzeum-lakást alapítványi formában húgom, Langer Ágnes őrzi és ápolja féltő gondal.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Arcok / Gömöri János: Dr. Bóna István és Sopron környéki kutatásai (Heves 1930. február 10. – Dunaújváros 2001. június 4.)

**Gömöri János: Dr. Bóna István és Sopron környéki kutatásai
(Heves 1930. február 10. – Dunaújváros 2001. június 4.)**

Bóna István régészprofesszor, akadémikus 2001. pünkösdhétfő hajnalán visszaadta lelkét az Úrnak. A nemzetközileg elismert tudós távozása megrendüléssel töltötte el a hazai régésztársadalmat.

A jászapáti gimnáziumban érettségizett, majd 1948-tól 1952-ig a budapesti bölcsészkar hallgatója volt, ahol ő- és népvándorláskori régészet-muzeológia szakon végzett. Egyetemi szakdolgozatát az ürbőpusztai avar temető elemzéséről írta. Ezt követően egy évig volt a Magyar Nemzeti Múzeum gyakornoka, majd a

dunapentelei múzeum igazgatójává nevezték ki. 1954/55-ben óraadóként, 1957-től főállásban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészeti Tanszékének [163](#)tanára. 1975-től az ELTE Ős- és Koratörténeti Tanszékének professzora, 1990 és 1995 között a Régészeti Tanszékcsoporthoz vezetője volt, megszervezte a Régészettudományi Intézetet. Haláláig az országos posztgraduális képzés vezető professzora, aktív tanár, aki szerteágazó tudását remek előadásokon adta át hallgatóinak. Tudományos szervezőként az MTA Régészeti Bizottságának előbb titkára, majd az 1990-es években elnöke volt, hosszabb ideig az ásatási bizottság elnöki tisztét is betöltötte.

1961-ben szerzett kandidátusi fokozatot a hazai bronzkor-kutatást összefoglaló munkájával. 1972-ben a tudományok doktorává avatták. 1963-ban Kuzsinszky-díjat, 1984-ben Rómer Flóris-díjat, 1987-ben Akadémiai díjat kapott. 1990-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1998 májusától rendes tagja, s ugyanebben az évben az MTA felterjesztésére a tudósok legnagyobb állami kitüntetésével, a Széchenyi-díjjal ismerték el munkásságát. A Munka Érdemrend arany fokozatának birtokosa, a Pro Pentele Díj kitüntetettje is volt.

Bóna István munkássága átölelte Magyarország és Erdély majd minden régészeti kutatási területét, főleg a bronzkor, a népvándorláskor és az Árpád-kor vonatkozásában. A *Magyarország története tíz kötetben I.* (1984), illetve *Erdély története három kötetben I.* (1986) c. könyvek több fejezetének volt a szerzője. Főleg az 1960-as években soproni témákkal is foglalkozott. Szerette városunkat, a sors hozta, hogy utolsó levelét Sopronba címezte. “Sajnálom, hogy Sopronban, ahová vagy tíz éven át többször is eljutottam, mostanában nem akad dolgom, rokonaim is elköltöztek a városból, ki a mennybe, ki meg Budapestre.”

Bóna professzor a népvándorlás kori (főleg a gepida és langobard) településtörténet témakörében folytatott ásatásokat az ország egymástól távoli körzeteiben (a Hódmezővásárhely melletti Kishomoktól a Tolna megyei Kajdacsig), így jutott el Sopron környékére is, hogy mintaszerűen feltárja a hegykői germán temetőt. Hegykői leletei a Soproni Múzeum állandó régészeti tárlatát gazdagítják, egy itt kiemelt sír pedig – mellékleteivel együtt – a Magyar Nemzeti Múzeumba került. A feltárás eredményeiről frissiben beszámolt a Soproni Szemle olvasóközönségének. [1\(335\)](#)

Rövidesen megkezdte a Soproni Múzeum két kulcsfontosságú leletének újrafeldolgozását is. Munkásságára jellemző módon, a pontos régészeti adatközlés mellett a korabeli hiteles történeti forrásokkal értelmezte az európai hírű Cundpald kelyhet [2\(336\)](#) és a 11. századi darufalvi kincset [3\(337\)](#). Ezekben, az *Acta Archaeologica Hungarica*-ban német nyelven is megjelent (1964., 1966.) munkáiban összefoglalta a nyugati határvidék történetét a későavar kortól a magyar államalapítás időszakáig. Utolsó könyvében [4\(338\)](#) részletesen bemutatta a gyeprüvidék és a “kalandozások”, a Németország elleni hadjáratok (908–938) Sopron környékét érintő történetét. Foglalkozott a Sopronban talált római kori quád leletekkel is. [5\(339\)](#) A hunokról írt könyve egyaránt élvezetes olvasmány a kutatók és a nem szakmabeli történelembarátok számára. [6\(340\)](#) A *hunok és nagykirályaik* c. kötetben felvázolja többek között az ékköves csornai aranydiadém útját visszafelé [164](#)egészen az Ob és Balkas-tó környékéig. A hegykői germán sírmellékleteket és a belőlük levonható történeti következtetéseket (amelyekről külföldi konferenciákon is sikeres előadásokat tartott) olvasmányosan írja le *A középkor hajnala. A gepidák és langobardok a Kárpát-medencében* c. könyvében. [7\(341\)](#)

Terjedelmi okokból itt nem sorolhatjuk fel az összes konferencia-kötetet, színvonalas német vagy olasz nyelvű kiállítási katalógust és több nyelvre lefordított önálló könyveit, amelyekben Sopron megyei leleteket is bemutat. Megemlíthjük mégis a hamburgi múzeum 45. sz. kiadványát, a *Die Langobarden von der Unterelbe nach Italien* c. kötetet, [8\(342\)](#) amelyben *Die Langobarden in Pannonien* címmel írt az általa

meghatározott Hegykő-csoport jellegzetességeiről. Hasonlóképpen társzerzője volt a *Germanen, Hunnen, Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit* c. nürnbergi kiállítási katalógusnak,⁹⁽³⁴³⁾ amelyben Magyarország 5–6. századi népeit történeti-régészeti adatokra támaszkodva ismertette: *Ungarns Völker im 5. und 6. Jahrhundert. Eine historisch-archäologische Zusammenschau* – külön fejezetet szentelve a Fertő-környéki népvándorlás kori temetők értékelésének. Magyar részről főszervezője volt az észak-olaszországi Friuli-Venezia-Giulia tartomány nemzetközi langobard kiállításának, amelyen a Soproni Múzeum kiemelkedő hegykői és veszkényi leleteit is bemutatták, és ahol a témában rendezett konferencia I. szekciója bevezető előadását Bóna István tartotta: *I longobardi in Pannonia* címmel.¹⁰⁽³⁴⁴⁾

Volt tanítványaiként többen részt vehettünk ásátásain, temetőfeltárásokon, vagy 1966-ban a dunaújvárosi avar falu leletmentésén, ahol terepmunkát végző mesterünktől tanulhattuk az ásátásszervezést, a sajátkezü mérés-rajzolás, a régészeti objektumok gondos dokumentálásának fontosságát. Sokszor az ásátás helyszínén konzultált külföldi vendég-régészekkel, vagy hazai antropológusokkal. Az archeológia tudományos diszciplínaként alap és kiindulópont volt számára a történeti következtetések levonására.

Bóna István állásfoglalásai nagyban meghatározták a hazai régészet elmúlt évtizedeinek fejlődési irányát, pozitívan segítettek elő Sopron körzetének, korai történetének kutatását is. Műveivel, amelyek fontos támpontok a további kutatás számára, ércnél maradandóbb emléket állított magának.

Tanítványaként, földijeként búcsúzó a hevesi harang szavával.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron Kulturális élete

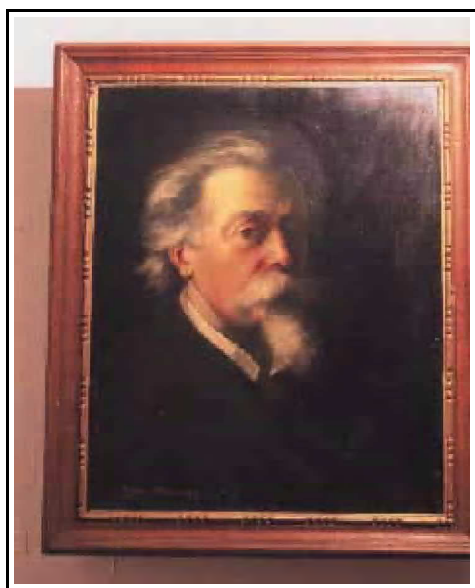
165 Sopron Kulturális élete

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron Kulturális élete / Askercz Éva: Ifj. Storno Ferenc kiállítása (Lábasház, 2001. november – december)

Askercz Éva: Ifj. Storno Ferenc kiállítása (Lábasház, 2001. november – december)

Ifj. Storno Ferenc (1851–1938) születése 150. évfordulójára életművét áttekintő kiállítást rendeztünk a Lábasházban. E válogatás ízelítő volt csupán Storno Ferenc igen gazdag munkásságából, hiszen természetesen nem lehettek itt restaurátori tevékenységének fő, ma is fennálló emlékei. Elsősorban a festő Storno Ferenc előtt tisztelegtünk tehát, és ez is fontos volt, hiszen életében jószerint csak csoportos kiállításokon szerepeltek festményei itthon és külföldön.

Ifj. Storno Ferenc önarcképe

Ifj. Storno Ferenc működése az 1870-es évek közepétől szorosan összekapcsolódott apja tevékenységével. Mivel ő nem tanulhatott, ezért fiát mindenképpen taníttatni akarta. Soproni gimnáziumi tanulmányait ugyan nem fejezte be, de a kéményseprést kitanulta. Hogy hogyan, arról naplójegyzeteiből értesülhetünk, amikor azt írja, hogy nagyon szeretett olvasni a padlások magányában. Apja ezután némi protekcióval beíratta a Bécsi Akadémia történeti festő szakára, ahol 1868–1871 között tanult, majd ennek félbeszakadása után 1873-ban Nürnbergbe küldte, hogy ott egy évig tárgytervezést tanuljon egy Gewerbe-Schule-ban.

Előkapu a piactérrel

Ezzel rendszeres tanulmányainak vége szakadt. Következett az apja melletti gyakorlati képzés. Az 1870-es években egyre szaporodó restaurálási megbízatások teljesítéséhez ifj. Storno Ferenc is hozzájárult, kezdetben üvegablakok, ornamentum-rajzok [167](#)készítésével, később önálló tervek megrajzolásával. Apja festészeti tanultságát figyelembe véve használta fel fia segítségét, aki magát az egyre szaporodó restaurátori feladatok ellenére "Akademischer Maler"-nek tartotta, folyamatosan festett táblaképeket, különféle pályázatokra, kiállításokra küldte el festményeit. Ezekkel elért sikereit mutatja, hogy az 1875-ös székesfehérvári országos kiállításon aranyéremmel jutalmazták, és festményei révén kétszer nyert római ösztöndíjat.

Szárnyasoltár

Restaurátorként többek között Garamszentbenedek, Nyitra, Körmöcbánya, Nagyvárad templomainak, Alcsút kastélyának helyreállításában működött közre. Első önálló munkája az okai (Oggau) és a harkai templomok restaurálása volt. E templomokban az építmények kifestése, új, többnyire neogót oltárok és berendezési tárgyak tervezése volt a feladata. Az 1890-es években folyamatosan dolgozott egyházi és világi [168](#)épületek helyreállításán, főleg stílszerű kifestésén, s ekkoriban számos üvegablak- és oltárterve valósult meg. A pozsonyi kórház temploma (1891) mellett kifestette a soproni katolikus konvent gyűléstermét (1891), megtervezte a katolikus temető nagy kőkeresztjét, sírlelkeket, kálváriát, később emlékműveket is.

Ekkorra készült el nagyszabású műtermük kifestésével a Bécsi utcában (1887-1891). Sokoldalú feladatvállalására jellemző, hogy épp úgy festett mennyezeteket, például a pozsonyi püspöki palotába, mint ahogy Lourdes-i Mária-kápolnát Székesfehérváron, vagy oltárt Süttörbe, hogy falfestményeket restaurált Sárbogárdon és Csesztregen. Sopron környékének számos falusi templomát díszítik ma is az ő oltárképei. 1909-ben Ferdinánd bolgár király megbízásából a Koháry család osszáriumát tervezte és kivitelezte a

garamszentbenedeki bencés apátsági templomban. Ezért a bolgár érdemrend polgári tisztí keresztjét nyerte el, amelyre rendkívül büszke volt. A soproni megbízatások is egyre szaporodtak ekkoriban. A Szent Jakab kápolna, majd a Szent János templom kifestése következett, s az Isteni megváltó lányainak temploma is az ő munkája. Egyik utolsó nagy megbízatása volt a muzslai templom teljes kifestése 1913-ban, s azután a selegszántói (Antau) plébániatemplom díszítése 1921-ben.

Kép a kiállításról

Tanulmányai és az apja mellett szerzett gyakorlat határozta meg festői stílusát, sajátos, historizáló formanyelvét. A neogót ornamentumok, gotizáló üvegablakok, oltárok mellett erősen kötődött a reneszánszhoz. E vonzalmát a lakásuk zárt-erkélyének kifestése, a műtermükbe festett képek mellett bizonyítják vázlatrajzai, vázlatkönyveiben számos virágfüzér, inda, vonalrajz bukkan fel. Reneszánsz motívumokra járt a keze még olvasás közben is, mutatják azon könyvek “széljegyzetei”, amelyeket olvasott. [169](#)Tervezett reneszánsz díszítésű bútorokat (asztalt, széket, olvasópultot), cserép- és üvegedényeket az e stíusból kölcsönzött motívumokkal.

Apján kívül ő az, aki a család műgyűjteményét számos műtárggyal gyarapította. Tagja, őre volt az első soproni Múzeum Egyesületnek, amatőr régészként működött a soproni ásatásokon. Ezért gyűjteményüket, hasonlóan a múzeumokhoz, archeológiai tárgyakkal és fegyverekkel egészítette ki, amelyeket műtermükben helyezett el. Fő téri lakásukban számos ablak, ajtó, mennyezet festésén túl régi tárgyak díszítésével is találkozhatunk. Megtanulta például a bőrbatkolást, s a dísztelen 17. vagy 18. századi székeket új, maga tervezte batkolással díszítette.

Kép a kiállításról

Mütermük mennyezeti festését is maga végezte, témáját apjával együtt gondolta ki. E hatalmas mennyezeten az örökkévaló idő és a művészet összefonódását festette meg, belefoglalva e programba Schiller: A világ négy korszaka című költeményének mondavilágát. De itt látható a négy emberi karakter és a négy alapelem képe is. A műterem falait beborító nagyméretű festményeken Mária, mint Patrona Hungariae, valamint a festészetet és rajzművészetet szimbolizáló nőalakok jelennek meg.

Hosszú élete során mindig festett táblaképeket, ezek között világi, történeti jelenetek, mitológiai témák épp úgy jelen voltak, mint az egyháziak. Kedves témája volt Sopron, amelynek számos részletét festette meg, olykor többször is: a Festőházat az Ikva hídnál, a Fő teret, a Tűztornyot, a templomokat. Megfestette Sopron város vedutáját is. E nagyméretű városkép a fallal körülvett Sopront ábrázolja, megfestéséhez régi metszeteket, képeket is felhasznált. A kép hátoldalán elhelyezett felirat arról szól, hogy késő őszi hangulatban festette meg a várost, mivel ezt találta legjobbnak, [170](#)legillendőbbnek a város karakteréhez. Megfestett soproni részletein mindig igyekszik valamiféle ódon hangulatot visszaadni. Visszaálmodja az egykori piac képét a Fő térre, régies ruhába öltöztetett alakokkal. Színeiben sok a sötét, a régiesség miatt, s gyakori az igen élénk színek kontrasztos használata.

Kép a kiállításról

A múltba nézés, a historizálás egész tevékenységét áthatja. Meghatározza festészetét épp úgy, mint restaurátorságát, vagy műgyűjtő, múzeumszervező tevékenységét. E szelíd, szemlélődő alkatú ember múltba fordulása megmutatkozott abban is, hogy családi krónikát írt. Igaz, ebben apja nyomdokain járt, aki elkezdte a családtörténet leírását azzal a céllal, hogy fiainak, utódainak tanulságul örökítse azt. Ifjú Storno Ferenc naplószerű korábbi feljegyzéseit, családi eseményeket, a művészetről való elmékedéseit, apja naplójának fontosabb részleteit másolta egybe, egy kódex méretű és kódex-szerűen illusztrált kötetbe.

171 Megkísérelte a műgyűjtemény katalogizálását is, de ezzel sohasem végzett. Viszont értékes feljegyzéseket hagyott ránk a műtárgyak beszerzési helyéről, idejéről, vételáráról.

Szorgalmas ember, aki szerette a társaságot, számos országos társulatnak volt tagja, többek között a Műemlékek Országos Bizottságának, a Múzeumok és Könyvtárosok Szövetségének, a Képzőművészek Országos Egyesületének és külföldi festőegyleteknek. Sopronban a múzeum tiszteletbeli őre, a Képzőművészeti Társaság alapító tagja, de emellett számos polgári egyesület tagja volt, a dalkörtől a korcsolyaegyletig. Bizonyos bohémságtól sem volt mentes, az ifjúkori német diáktársaságok életszemléletét megőrizve volt Schlaraffia tag itthon, és nemcsak kifestője volt a soproni szabadkőműves páholynak, de tagja is. Eközben nagy családot tartott el, nyolc gyermekét a művészet szeretetére és tiszteletére nevelte.

E kiállítással emlékeztünk munkásságára, sokoldalú tehetségére. Válogatást láhattunk tárgy-, emlékmű-, festmény- és üveglak-terveiből. A festményeken kívül bemutattunk néhányat a mintegy 80 vázlatkönyvéből is.

Festőként inkább realista volt, historikus kötődéssel és színvilággal. Mai ízlésünknek időnként harsány, élénk színekkel festett, néha gondja volt az alakok helyes arányaival és a kompozícióval. Műveinek bemutatásával mégis elsősorban sokoldalú tehetségét kívántuk megmutatni, egy olyan ember tevékenységét,

akinek Sopron egy korszakának megörökítését is köszönhetjük.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron Kulturális élete / Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület 2001. évi tevékenysége

Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület 2001. évi tevékenysége

Egyesületünk kezdeményezésére és anyagi hozzájárulásával, mecénásaink, támogatóink anyagi áldozatvállalásával és munkájával, valamint Sopron város önkormányzatának jelentős pénzbeli segítségével sikerült megvalósítani az elmúlt évek egyik legjelentősebb városszépítési feladatát, a Szent Mihály plébániatemplom éjszakai kivilágítását. Noha már nagyszombaton a templom fényárban úszott, az átadásra április 28-án, a városplébános és a polgármester jelenlétében került sor. Az elnökség határozata alapján a templom falán plakettel kívánunk megemlékezni mindazokról, akik adományaikkal és önzetlen munkájukkal hozzájárultak a nemes kezdeményezés megvalósításához.

A károlymagaslati kilátótornyunk tövében április 21-én, a Gombocz Endre emlékére rendezett napon dr. Gimesi Szabolcs polgármester köszöntőjét követően átadtuk a Természetismereti Ház berendezését és kiállítását a közönségnek. Ebből az alkalomból dr. Dank Viktor egyetemi tanár, a Magyar Természettudományi Társulat elnöke mondott beszédet.

Június 12-én átadtuk a Vashegy északi lejtőjén levő kőfejtő felett kialakított kilátópályát. Sajnálatos, hogy az Egyesületünk kezdeményezésére 1989-ben ennek közelében 172 felépített Gloriettet lelketlen gyűjtögetők tönkretették. Helyreállítását fontolgatjuk.

A Szélmalom utca és a Rózsa utca házaira Egyesületünk új kerámia házszám-táblákat készíttetett és azokat július 31-én a helyszínen tartott kis avatás keretében átadtuk a lakóknak. Az utcákat a polgármesteri hivatal illetékeseivel egyeztetve választottuk ki még tavaly. Minden egyes ház lakóival Oszvald Ferenc tagtársunk fáradságos munkával egyeztetett, amiért külön köszönet illeti. A kezdeményezést ez évben a bánfalvai városrészen a Hajnal téren szeretnénk folytatni.

Egyesületünk rendezte október 19-én a Kárpáti Zoltán emléknapot. A károlymagaslati kilátó előtt emlékfák és emlékoszlop idézik városunk e nagy szülöttének munkásságát. A tudományos ülés előadóit és rendezőit – köztük dr. Bartha Dénes alelnökünket és Andrassy Péter elnökségi tagunkat – valamint az Egyesületünkkel minden téren együttműködő Soproni Erdőkért Környezetkultúra Alapítványt külön köszönet illeti.

A Soproni Szemle zavartalan megjelenését Sopron város, és a szerkesztőség által pályázat útján szerzett támogatás biztosította. A lap színvonaláért a szerkesztőséget és a Kuratóriumot egyaránt köszönetünk illeti. A lap fenntartását nagymértékben segíti, hogy egyre több tagtársunk vállalja az előfizetést is magába foglaló emelt tagdíjat (2002. évre előfizetés+egyesületi tagdíj 1500 Ft, diákoknak és nyugdíjasoknak 1350 Ft).

Támogattuk a Bán János Katolikus Közösségi Házban “Láttam, Uram, a Hegyeidet” címmel január 13-án megnyílt. fotókiállítást. Ebből az alkalomból Egyesületünk részéről Andrassy Péter tartott előadást. Filmek ajándékozásával támogattuk a november 8-án rendezett hagyományos soproni Diapozitívparádét. Meghatározó szerepet vállaltunk a városunk középiskolái számára kiírt pályázatban, amelyet “Mit tehetünk a városunk és közvetlen környéke épített és természeti értékeinek megőrzéséért” címmel a tanulók a

2001—2002 tanévben írnak. Anyagilag támogattuk továbbá a soproni volt hadapródok emléktábláját, könyvkiadásokat (Hárs József tagtársunknak a soproni mozik történetéről, ifj. Sarkady Sándornak a Don-kanyart megjárt soproniakról szóló könyvét, a soproni életrajzokat feldolgozó II. Aranykönyv-kötetet) és a GYIK vetélkedőjét. Jelentősebb összeggel (100,000.-Ft) járultunk hozzá, hogy a Soproni Múzeum megvásárolhassa a múlt században Sopronról készített és itt kiállított akvarelleket, Anton Sigel vedutáit.

Az építési szakbizottságunk előterjesztésére és ennek nyomán az elnökség döntése alapján szeptember 29-én elismerő bronz-táblával és az építetőnek, tervezőnek és kivitelezőnek egyaránt juttatott oklevéllel tüntettük ki Hirschler László új Ipar körüli autó-szélvédő-üveggyártó ipari épületét. Ezzel idén tizedszer került sor ennek az elismerésnek az adományozására. Elismerésünket a GySEV igazgatási épület mintaszerű felújításáért és virágos feldíszítéséért, a József Attila lakótelepen létesített virágos ágyért és a Volán pályaudvar környékének példaadó rendben tartásáért a közgyűlésen emléklap adományozásával fejeztük ki.

173A 2001. évben is részt vettünk Sopron város önkormányzata közgyűlésének munkáját segítő bizottságok tevékenységében, kivált a Városfejlesztési és a Környezetvédelmi Albizottságban.

Éves közgyűlésünket a MTEsz székházban 2001. december 11-én tartottuk. A közgyűlés jóváhagyta azokat az időszerű módosításokat, amelyeket az alapszabályunkon kellett eszközölni. Ugyancsak jóváhagyta a Soproni Szemle Alapítványunk kuratóriumában beállott személyi változásokat. A közgyűlés jóváhagyta Krisch Róbert gazdasági vezetőnk részletes pénzügyi beszámolóját, mely szerint a 2001. évi összes bevételünk 1,832,652 Ft volt. Ebből ki kell emelnünk azt a 278,139.- Ft-ot, melyet ismeretlen jótevőink adójuk 1%-ának felajánlásával juttattak nekünk és amiért ezúton mondunk nekik köszönetet. Kiadásaink összesen 999,542 Ft-ot tettek ki. Ez az összeg még nem foglalja magába a Szent Mihály templom megvilágítási munkáival kapcsolatos egész összeget, mert az elszámolás a 2002. év elejére húzódott. A 2000. évi közgyűlés határozata értelmében éves jelentéseinkben közzé tesszük az egyesületünket hathatósan támogatók neveit.

A 2001. évben Langer György elnökségi tagunk javaslatára és felkérésére Soltra Tamás szobrászművész vázlatokat készített egy városunk jeles történeti emlékeit megörökítő szoborcsoporttal ellátott díszkút létesítéséhez, melyet a Várkerületen az Előkapu előtt javasoltunk felépíteni. Kezdeményezésünket a város is támogatta, így kérésünket Szájer József országgyűlési képviselőnknek a Városszépítő Egyesület nevében előterjesztettük. Több tárgyalás után és a képviselő úr hathatós támogatása révén a kormány, amikor 2001. december 14-én, a népszavazás 80. évfordulóján Sopront a hűségváros rangjában megerősítette, ezen kezdeményezésünknek nyomán hűségkutat adományozott a városnak. Ennek megvalósítása a 2002. évben egyesületünknek is egyik legfontosabb célkitűzése.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron Kulturális élete / Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület 2001. évi tevékenysége / A Soproni Városszépítő Egyesületet támogató mecénások:

A Soproni Városszépítő Egyesületet támogató mecénások:

Brau-Union Hungária Sörgyárak Rt. Sopron; IMS Connector Kft. Sopron; Mestervonal Tervező, Fejlesztő, Beruházó Kft Sopron; Németh Lajos Villamossági Rt. Sopron; ROTO-Elzett Kft, Stettin Magas és Mélyépítő Kft. Sopron; Tanulmányi Állami Erdőgazdaság

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopron Kulturális élete / Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület 2001. évi tevékenysége / A Soproni Városszépítő Egyesületet magasabb összegekkel támogató pártoló tagjaink:

A Soproni Városszépítő Egyesületet magasabb összegekkel támogató pártoló tagjaink:

Bérczes Zsolt, Dömötöri László, Goger Szalay Ákos, Fekete Szilárd, Földvári Attila, Halmos Sándor és felesége, Hirschler László, Hirschler Rezső, Józan Tibor, Káspár Hermina, Pröhle Éva, dr. Simonné Csik Éva, Steinbach Ernő, Szálya Vilmos, Tulokné dr. Vizi Anna, Vajda Géza, Vendel Miklós, Walter Dezső, dr. Walter Katalin és Winkler István

Valamennyiüknek köszönjük a támogatást.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Könyvespolc

---

174 **Soproni Könyvespolc**

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Kücsán József: Csiszár Attila – Garta. Egy kislalföldi építőközpont és céhes hagyományai. Kapuvár, 2001. 127. p., 65 kép és térkép, mellékletek.

**Kücsán József: Csiszár Attila – Garta.
Egy kislalföldi építőközpont és céhes hagyományai.
Kapuvár, 2001. 127. p., 65 kép és térkép, mellékletek.**

A Kislalföld népi építészetének vizsgálata szempontjából igen fontos könyvet adott közre Csiszár Attila, a kapuvári Rábaközi Múzeum néprajzkutatója. A munka – látszólag – egy település, a Kapuvárral szomszédos Garta 17–20. századi történetével foglalkozik. A község alapítását és betelepítésének menetét levéltári források alapján ismerteti, a korai építkezés leírásánál hagyatéki leltárakra és bontásoknál tett megfigyelésekre hivatkozik. A 19. század közepétől már bőségesebb forrásanyag állt rendelkezésére, ezen túl a fennmaradt épületek építészeti felméréseire és helyszíni tanulmányozására is támaszkodhatott. Ezek segítségével, továbbá a szerzett tapasztalatok alapján, precíz rajzokat, célirányosan készített új és jó érzékkel kiválasztott archív fényképeket mellékelve szikár, de igen alapos leírását adja Garta 19–20. századi népi építészetének, a falukép alakulásának.

Ha csak ennyi lenne Csiszár Attila könyvében, már akkor is bátran állíthatnánk, hogy korrekt, az átlagot meghaladó színvonalú munkát tartunk a kezünkben. Ám szerzőnk a kötet második felében részletesen ismerteti az alcímben már jelzett “kislalföldi építőközpont” 1872 után is továbbélő szakmai és céhes hagyományait, s ez teszi munkáját igazán fontossá! A népi építészet kutatása – párhuzamosan az építőcéhek városi, mezővárosi tevékenységének történeti feltárásával –, a 20. század eleje óta foglalkozik a falusi építőközpontok kialakulásának és hatásának tanulmányozásával. E kutatástörténet rövid

összegzését adja az ismertett mű második fejezete is. Mint Csiszár Attila vizsgálataiból kiderült, Garta a Nyugat-Dunántúl északi részének egyik ilyen építőközpontja volt, s az innen kirajzó kőművesei és ácsai révén fél Sopron vármegye falusi és uradalmi építészetére tudott hatni. A megyén kívül regisztrált munkavállalások száma természetesen szerényebb, azok is főként az Északnyugat-Dunántúlra koncentrálnak, de megfordult gartai iparosogéd Brassóban, vagy a bukovinai Csernovicban is.

A munka – előzőhöz hasonló jelentőségű – eredményének mondhatjuk, hogy feltárta a 19. század végén megszűntetett céhek közösségformáló hagyományainak társulati, egyleti keretek között egészen napjainkig ható továbbélését. Ez, mint azt a szerző is megjegyzi, talán példa nélkül való a mai Magyarország területén s további kutatásra, megfigyelésre érdemes.

Ugyanígy, további tanulmányozásra, elsősorban levéltári kutatásra lenne szükség ahhoz, hogy a Kapuvár környékén, továbbá a Fertő vidékén jellegzetes, 19. század második felében kialakult háztípus pontos elterjedési körét tisztázni lehessen. Bizonyos, [175](#) hogy e háztípus elterjesztésében a gartai iparosoknak szerepe volt, mint arra történetek is utalások a könyvben. Megismerve e munkájának erőnyeit és eredményeit, hasonló alapos kutatásra szeretnénk ösztönözni Csiszár Attilát, a mondott témakörben.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Dominkovits Péter: Acta Papensia A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei 1. (2001) 1-2., 3-4., 270 p.

**Dominkovits Péter: Acta Papensia A Pápai Református Gyűjtemények
Közleményei 1.
(2001) 1-2., 3-4., 270 p.**

A tágabb térség szakmai kiadványainak megjelentetésében nem remélt, örömteli meglepetést hozott a 2001. év. Az esztendő második felében egy új, tisztán történeti profilú folyóirat jelent meg, az Acta Papensia. Az egykor és ma is regionális kulturális szerepkörrel rendelkező város meghatározó szellemi műhelye, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei (DRETGY) és annak igazgatója, Köntös László az új periódikum felelős kiadója, munkatársai pedig a DRETGY jól felkészült szakalkalmazottai (levéltárosok, könyvtáros, muzeológus). Hudi József főlevéltáros fő-, és Mezei Zsolt könyvtáros felelős szerkesztésével egy olyan történeti szakfolyóirat jelent meg, amely az egyház-, iskola/oktatás- és társadalomtörténeti kutatások mellett hangsúlyosan kezeli a kultúrtörténeti feldolgozásokat, és kiemelt teret ad a forrásközléseknek.

A pápai történetírás, történetkutatás az elmúlt években is sok eredményt ért el. Elég, ha a Jókai Kör kötetekre, az 1992-ben megindult Lapok Pápa város történetéből című periodikumra, a Tanulmányok Pápa történetéből című impozáns kötetre, majd az ahhoz szervesen hozzátartozó könyvbemutató- és vitakötetre gondolunk, nem szólva itt a Jókai Mór Könyvtár regionálisan is kiemelkedő kiadói tevékenységéről. Mégis, mindezek mellett vitathatatlan, hogy e folyóirat megszületésével új korszaka kezdődött el a pápai történetírásnak, történeti kutatásnak. Az első szám beköszönő soraiban Köntös László joggal fogalmazza meg: "...az Acta Papensia megjelenése nagyon fontos mérföldkő a Pápai Református Gyűjtemények – hivatalos nevén Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek – történetében. (...) Az elmúlt évtized a talpraállás időszaka volt, s ennek a szép időszaknak mintegy a kiteljesedése az Acta Papensia megjelenése." A folyóirat létrehozásában három fő elvet jelölt meg: elsőként az egyház és tudomány, azaz: a református tudományos gyűjtemények szakmai műhelyé válásának szükségességét;

másodikként a felekezeti és történelem kapcsolatát, a romantikus történetiség helyett a történetkutatáson alapuló felekezeti identitást; és végül harmadikként a “pápaiság”-ot.

A folyóiratot az első számától gondosan kialakított rovatszerkezet jellemzi. Az állandósultság és a szisztematikus folyóirat-szerkesztés ezen fontos szerkezeti elemét a szerkesztők az alábbiakban foglalják össze. A “Műhely” rovatban a legújabb kutatási eredményeken nyugvó tanulmányok jelennek meg. A következő rovatcím; a “Forrásközlés”, 176önmagáért beszél. Itt egyrészt a DRETGY által őrzött levéltári, könyvészeti, muzeológiai források jelenhetnek meg, illetve ahogy az első két összevont szám is mutatja, más forrásőrző intézmények (pl. Magyar Országos Levéltár) Pápára, a város tágabb térségére, illetve az Észak-és Közép-Dunántúl reformátusságára vonatkozó dokumentumok látnak napvilágot. Az utóbbi évek pápai könyvkiadásának egyik jellegzetessége a két világháború közötti gazdag helytörténeti irodalom reprint kiadása (pl. Kaposy Lucian monográfiájának megjelentetése), amelyben úttörő és meghatározó szerepet vállalt a Jókai Mór Városi Könyvtár. E sikeres tendenciához csatlakozik az “Újraolvasó” című rovat is, amelyben mára már nehezen megszerezhető, rövidebb terjedelmű, alap kutatásokon nyugvó helytörténeti munkák jelennek meg. Az “Adattár” rovat bibliográfiai, vagy más faktografikus jellegű adatközlésnek biztosít teret. A “Szemle” rovat helytörténeti és országos kiadványok ismertetését nyújtja.

E rövid figyelemfelhívó írásnak nem lehet célja az Acta Papensia 2001. évfolyamában megjelent tanulmányok, forrásközlések, recenziók részletes szakmai bemutatása. Így csak az érdeklődés felkeltésére vázoló fel – a fenti rovatszerkezetnek megfelelően – az elmúlt év gazdag termését.

Az 1–2. sz. “Műhely” rovatában Hudi József a tudós prédikátor, Fábian József (1761–1825) református esperes társadalomtörténeti háttérbe ágyazott életútját mutatja be, részletesen ismertetve folyóirat-szerkesztői, könyvkiadói munkásságát, ismeretterjesztő tevékenységét. *Jakab Réka* történész-muzeológus (DRETGY) az utóbbi évek egyik legkedveltebb kutatási irányát követve, a fürdőélet vizsgálatán keresztül a reformkori polgárosodás társadalom- és mentalitástörténeti jellegzetességeit vizsgálta az eddig kevésbé ismert ugod-vadkerti fürdő történetének komplex bemutatásával. Ezt követően jelent meg egy nagyon fontos forráspublikáció első része: *Köblös József* levéltáros példaértékűen gondos okmányközlése, amely – a latin nyelvű iratok fordításával –, a pápai reformátusok szabad vallásgyakorlatért folytatott 18. századi küzdelmeiről szól. Mezei Zsolt a magyar iskolatörténet legkevésbé ismert szomorú korába visz vissza. Forrásközlésében a Református Kollégium és Nőnevelő Intézet második világháborús embervesztéseit, az 1944/45–1947/48. évi iskolai értesítők alapján az intézményeket ért tárgyi és anyagi veszteségeket, továbbá az újrakezdés dokumentumait publikálta.

Az “Újraolvasó” rovatban a pápai református gimnázium és kollégium egykori tanára, könyvtárának igazgatója, *Borsos István* (1863–1918) a Pápai Hírlap 1914. évi évfolyamában megjelent “A pápai műipar régebbi emlékei” c. írását, továbbá a Pápán szolgálatot teljesítő *Molnár István* római katolikus pap (1906–1983) Pápa város levéltáráról szóló, az 1941-es Pápa és Vidéke hetilapban megjelent írását közli újra. Mindkét közlésnél ki kell emelni, hogy e folyóirat nem csak újra közreadta ezeket az írásokat, hanem a Szerkesztők azokat sokrétű tartalmi, olykor kritikai jegyzetekkel láttak el. Ezek a jegyzetek mind a szerzők életútjáról, mind pedig az ismertetett téma későbbi szakirodalmáról, jelenlegi kutatási eredményeiről tájékoztatnak.

177Az “Adattár” rovatban a Pápai Református Gyűjteményekről írott, illetve az intézmény-együttes munkatársai által elkészített publikációk válogatott bibliográfiája található.

A 3–4. szám egy speciális írással kezdődik. Hudi József jelentette meg 2001-ben a Pápai Református

Gyűjtemények gondozásában a Pápán született, Veszprémben letelepedett¹⁽³⁴⁵⁾ borbélylegény, Franciscs Károly napló- és emlékirat-sorozatának eddig elveszettnek hitt második kötetét. E kötet bemutatása kapcsán *Vörös Boldizsárnak* a személyes dokumentumok kiaknázásáról, a történeti antropológiai, mikrotörténeti kutatások lehetőségeiről tartott előadása látott itt napvilágot. *Kránitz Zsolt* levéltáros vizsgálati területe is a helyi társadalom polgárosodása. A pápai kollégium “Jótevény Egylet”-e 1844–1858 közötti működését mutatta be a fölöttébb értékes egykori jegyzőkönyvek alapján. *Jakab Réka* ebben a számban fontos szaktanulmánnyal jelentkezett, a veszprémi református egyházmegye levéltárának 19. századi történetét, és az egykori levéltárügyet tekintette át. Munkájához alapvető archivisztikai forrásként közzéadta a levéltár 1842. évi teljes összeírását.

A “Forrásközlés” rovatban *Hermann István* könyvtárigazgató alapos tanulmánnyal ellátott okmányközlése olvasható, amely egy 1612. évi, sikertelen magzatelhajtás ügyében felvett tanúkihallgatás jegyzőkönyvét tartalmazza. *Köblös József* forrásközlésének 2. része az 1718–1719. évek felekezeti küzdelmeinek dokumentumait hozza, elsősorban a Magyar Országos Levéltárban őrzött Magyar Királyi Udvari Kancellária iratanyaga, illetve a Pápai Református Egyházközség Levéltárában megtalálható ún. *Liszkay-gyűjtemény* alapján. E számban *Bodolay Jenőnek* (1893–1964), az egykori Pápa Városi Nőiskola (1945 után Városi Szakiskola) igazgatójának az 1934. évi Pápai Hírlapban megjelent, az iparostanonc-iskoláztatás történetéről szóló írása vált újból hozzáférhetővé.

Hudi József, *G. Tóth Péter*, ifj. *Hermann István*, *Mezei Zsolt*, igényes, elemző jellegű könyvismertetései mind az országos (pl. *Kósa László*: “Hét szilvafa árnyékában”), mind a veszprémi vonatkozású könyvészetből (pl. *Rott Nándor* veszprémi püspök bérmlási feljegyzései 1921–1938) válogatnak.

Az *Acta Papensia* mind tartalmi, mind technikai szempontból igényes kivitelű történeti periodika, amely – ahogy ez a fenti rövid bemutatóból is kitűnik – tematikáját tekintve közel áll a Soproni Szemléhez. Az első évfolyam áttekintése után joggal mondhatjuk, a beköszöntőben megfogalmazott szándékok e folyóiratszámokban megvalósultak. Mind Pápa városa, mind a tágabb térség 17–20. századi egyház- és társadalomtörténete szempontjából nagyon fontos, alapkutatásokon nyugvó tanulmányok, forrásközlések jelentek meg. A folytatáshoz ugyanezt a magas szintű szakmai igényességet, megfelelő mecénaturát, biztos anyagi háttérrel kívánjuk a Kiadónak és a Szerkesztőknek: “*ad multos annos*”!

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Dávidházy István: Ifj. Sarkady Sándor – Szabó Péter: Soproniak a Don-kanyarban. Sopron, 2001.

178 Dávidházy István: Ifj. Sarkady Sándor – Szabó Péter: Soproniak a Don-kanyarban. Sopron, 2001.

A hatvan évvel ezelőtti doni harcok valós története sokáig nem kerülhetett be a köztudatba. Tapasztalat alapján állíthatjuk, hogy a hazakerültek nem szívesen beszéltek az általuk átéltekről. A korabeli illetékesek úgy ítélték meg az eseményeket, hogy az addig hangoztatott propagandával nem egyeztethető össze a valóságról, azaz a nagy veszteségekkel járó visszavonulások után újra harcképessé vált szovjet hadseregről szóló tudósítás. A kommunista korszak urainak pedig gondjuk volt arra, hogy az egyenlőtlen és kilátástalan harcban résztvevő magyar tisztek, tiszthelyettesek és katonák példamutatónan hősiessé és sokszor önfeláldozó magatartásáról ne essék szó.

A hallgatás falát először Nemeskürty István könyve és Sára Sándor filmje törte át, a valóság magas művészi értékű bemutatásával. A Sarkady – Szabó szerzőpáros könyve méltán csatlakozik hozzájuk. Fő érdeme a szerkesztés teljesen újszerű módszere, a történesek párhuzamos bemutatása. Az eseményeket követő, hét fejezetre osztott hadtörténeti forrásanyagot emberi megvilágításba helyezik az illető időszakról szóló, elismerésre méltó kutatómunkával összegyűjtött naplók, a megmaradt és megőrzött levelek. A személyes – és a dolog természetéből adódóan jólesően szubjektív – feljegyzésekből nemcsak magukról az átélt harci cselekményekről kaphat képet az olvasó, hanem bepillantást nyerhet a harctéren levők mindennapjaiba is. Megtudhatjuk például, hogy mit jelentett egy hazulról érkezett levél, egy váratlan jó falat, egy fürdési lehetőség, hogy milyen öröm volt egy régi otthoni baráttal való véletlen találkozás. A polgári lakossággal kapcsolatban a magyar katona emberséges természetét mutató sorokat olvashatunk a könyvben, ugyanakkor példákat találhatunk arra is, hogy a háború milyen szenvedéseket jelenthet még a benne részt nem vevőknek is.

Külön ki kell emelni a főként személyes adatokat közlő jegyzeteket, amelyek a Hadtörténeti Levéltárban fellelhető forrásokra támaszkodnak, és a közreadók lelkiismeretes kutatómunkájának eredményei. A bőséges fényképanyag szintén az előzőekben már említett, elismerésre méltó gyűjtőmunka eredménye. A kötet illusztrációinak egységes megjelenése a reprodukciókat készítő Adorján Attila szakmai hozzáértését dicséri.

A könyvet a Don menti harci események során elesett vagy eltűnt 1226 soproni és Sopron megyei katona valamint munkaszolgálatos nevét, személyi adatai feltüntető lista, továbbá névmutató zárja. A címnek megfelelően számos, ma is ismert nevű soproni család tagjának állít emléket ez a könyv. Ők, vagy utódaik fényképeik, naplói és egyéb irataik rendelkezésre bocsátásával lehetővé tették egy olyan mű megszületését, amelynek elolvasását mindenkinek ajánljuk, mivel megítélésünk szerint hézagpótló, kiváló munka.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Tóth Imre: Sarkady Sándor (szerk.): Aranykönyv 2000, Aranykönyv 2002. Quint Kiadó, Sopron 1999 és 2001.

179 Tóth Imre: Sarkady Sándor (szerk.): Aranykönyv 2000, Aranykönyv 2002. Quint Kiadó, Sopron 1999 és 2001.

Minden egyes korszakhatár, korforduló – legyen az egyéné, nemzeté vagy más közösségé – számvetésre készíti az embereket. Mindenki hajlamos ilyenkor leltárt készíteni arról, ami történt, felidézni mindazt, ami fémjelezte, meghatározta a lezárt időszak történetét. Az ezredforduló ideje különösen csábít az elgondolkodásra, jó alkalmat teremt a visszatekintésre. Ilyen visszatekintésre vállalkoztak a Quint Kiadó munkatársai először 1999 decemberében, majd 2001 végén. Két kötetben jelentették meg a soproni politika-, gazdaság-, tudomány-, művészet- és általános kultúrtörténet nagy alakjainak életrajzát István bírótól az 1946-ban született Ízes Mihály költőig. Az “Aranykönyv 2000” és az “Aranykönyv 2002” című könyvek igényes külső megjelenésükkel szinte kínálják magukat, hogy kézbe vegyék őket.

A művek megjelentetése előzmény nélküli vállalkozás. Kiváló ötlet volt a város életében meghatározó személyiségek egybegyűjtése, és jó elképzelésnek bizonyult, hogy az életrajzok közérthetően, eltérő érdeklődésű és korú olvasók számára is népszerű formában készültek el. A kiadó szándékai érthetők. Profiljukból eredően (reklámügynökség) is minden bizonnyal elsősorban reprezentációs célokat szolgáló albumot és nem szaktudományos teljességre törekvő életrajzi lexikont kívántak megjelentetni. Ennek

ellenére gondolniuk kellett volna arra, hogy az egyes személyek életrajzához pontos, vagy legalább válogatott bibliográfiai adatokat mellékeljenek. A második kötet e tekintetben már precízebbre sikerült, de még jobb lett volna, ha a könyv vége helyett a tárgyalt személyeknél közöltek volna rövid, a legfontosabb forrásokat és szakirodalmat felsoroló bibliográfiát. Hasonlóan kívánatos lett volna a mellékelt képek származási helyének feltüntetése is.

Vitatkozni lehet még a válogatás szempontjairól, de érezhetően a szerkesztők is kompromisszumra kényszerültek, amikor első kötetük anyagát összeállították. Ennek köszönhető, hogy két évvel az első vállalkozást követően már készen állt a kiegészítő kötet, amely azonban még mindig tovább bővíthető. Kíváncsi gondolat volt a 2002-es kiadásban, hogy a soproni polgártársadalom iparos, vállalkozói rétegének jeles egyéniségei Hillebrand Vincétől Romwalter Károlyon át Gangl Pálig szintén helyet kaptak a válogatásban. A kiegészítésnek folyamatosan szomorú aktualitást ad, hogy nemcsak a régebbi korok kínálnak még lehetőséget a folytatásra, hanem sajnos kortársaink távozása is lezárhatatlanná teszi a szerkesztést.

Néhány szócikk – főleg a második kötetben – feltűnően információszegényre sikerült. Ezt nem csupán az jelzi, hogy esetenként igen rövid életrajzok születtek, hanem az is, hogy ezek egyike-másika lényeges adatokat elmulaszt közölni a szóban forgó személyről. [Példák?]

180 Annak ellenére, hogy a díszes kiállítású albumok megjelentetésének gazdasági nehézségeivel tisztában vagyunk, meg kell jegyeznünk, hogy a kötetek értékét nem emelik az utolsó lapokon megjelenő szponzori hirdetések. Az ügy, melyet a támogatók segítettek, talán másfajta, kissé diszkrétebb formában igényelte volna szereplésüket.

Az említett kritikai megjegyzések ellenére azt mondhatjuk, olyan könyvek születtek, amelyeknek minden közintézmény könyvtárában, minden soproni család polcán ott lenne a helyük. Sajnos a díszes kivitel e tekintetben hátrányt is jelent, hisz a kötetek árát valószínűleg nem tudja minden érdeklődő megfizetni. Jó lenne, ha e munkához kapcsolódva születhetne olyan “aranykönyv” is, melynek becsét a benne szereplők életműve szavatolná, ugyanakkor nagyobb példányszámban, szélesebb közönség számára válna hozzáférhetővé.

Egyre többen vannak – köztük sokan a kötetek szerzői között – akik sokat tettek már eddig is Sopron nagy szülőiteinek, vagy a városhoz kötődő személyiségeknek mind szélesebb körben való megismertetéséért. Az “Aranykönyvek” szinte keretbe foglalják ezeket a próbálkozásokat. A szándék, amellyel készültek, elismerésre méltó. Érdemes őket szakmailag továbbfejleszteni, ismét kiadni. Talán bízhatunk a későbbi folytatásban, s ha ez megvalósul, a vállalkozás létrehozói büszkéek lehetnek rá, hogy hozzájárultak a számvetéshez, sőt tradíciót, a késői utódoknak pedig példát teremtettek, melyet majd ők is követhetnek és elvégezhetnek a leltár rájuk eső részét.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája a 2000. évre

Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája a 2000. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978, 268. és 1979, 362. Az

anyaggyűjtésben nyújtott segítséget köszönöm.

- Akadémiai tagajánlások 2001 ...Kiss Jenő, ...Verő Balázs, Patthy László, ...Verő József, Varga Péter. MT, 45, 2000, T 1-T 115.
- AMI – Sopron 2000. Hírfa 13, 2000. júl. 1. 10. sz. 36.
- Dr. Anda István 1943–2000. Erdészeti Lapok 135, 2000, 192., Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 22., Hírfa 10, 2000. máj. 18. 10. sz. 36., Magyar Asztalos 2000, 6. sz. 40., Profi Fa 2000, 6. sz. 40
- Antal Zoltán: A Fertődi Állami Gazdaság átalakulása. Földrajzi Értesítő 49, 2000, 59–72.
- Apatóczy István: Erdész-tanszak becsület. Erdészeti Lapok 135, 2000, 117.
- Aranydiplomások a Nyugat-Magyarországi Egyetemen. GK. 52, 2000, 12. sz. 33.
- Askercz Éva: Id. Storno Ferenc életrajzi feljegyzése 1868-ból. SSz. 54, 2000, 181–188.
- Askercz Éva: Így éltünk mi. A soproni polgárlakások. Dimenzió 2000, 3. sz. 46–91.
- Askercz Éva: Válogatás az 1999-ben Sopronban rendezett képzőművészeti kiállításokból. SSz. 54, 2000, 176–180.
- 181avar-: Advanta-ház Sopronhorpácson. Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. szept. 13. 37. sz. 10.
- Ádám Magda: Háttér munka Trianonban. Vesztes a boncasztalon. HVG. 22, 2000. jún. 10. 23 (1098). sz. 85–88.
- Állásbörze Sopronban. Profi fa 2000, 3. sz. 12., Erdőgazdaság és Faipar – a Magyar Mezőgazdaság melléklete 2000, január 8.
- Bacsa Gábor: A brennbergi “Ilona akna” elvesztése. H. 28, 2000, 3. sz. 22–28.
- Bakonyi Gábor: SMAFC Roto Elzett kosárlabda csapat az “A” csoportban. Profi Fa 2000, 9. sz. 34–35
- Bakonyi Gábor: A SMAFC Roto Elzett kosárlabda csapata a bútoripar csapata is? Bútor Trend 3, 2000, 4. sz. 36–37.
- Baksa Péter (szerk.): “Szülőföldem szép határa!” Győr-Moson-Sopron megyei irodalmi olvasókönyv. Győr, 2000, Hazánk 312.
- Balogh Lajos: Bük község nevének első előfordulása a történeti forrásokban. Vasi Szemle 54, 2000, 566–568.
- Balogh Lajos: Tilia, V. (1997) és VI. (1998) számok. Vasi Szemle 54, 2000, 576–578.
- Baranyai Lenke: Kultúrtörténeti böngésző a Rábaköz és Beled történetéhez. Sopron, 2000, a szerző kiadása 303.
- Barna Tamás: Kutatói nap Sopronban. Erdészeti Lapok 135, 2000, 89.
- Bartha Dénes: Csapody István köszöntése. SSz. 54, 2000, 307–308.
- Bartha Dénes: Kitaibel Pál – Gombocz Endre – Kárpáti Zoltán állandó emlékkiállítás a Károly-kilátóban. SSz. 54, 2000, 173–174.
- Bartha Dénes (szerk.): Tilia. Vol. VIII., IX. Sopron, 2000, NYME Erdőmérnöki Kar, Növénytani Tanszék 127., 241.
- Bauer, Ute: Der Zusammenstoss von Schattendorf. BglHBl. 62, 2000, H. 1–2. 93–107.
- Bán János: Fertőrákos politikai, gazdasági, egyházi és kulturális története. Fertőrákos, 2000, Fertőrákos község Önkormányzata, Fertőrákosi Német Kisebbségi Önkormányzat 160+16.

- Bán János: A Soproni Katolikus Konvent története 1625–2000. A kötetet szerkesztette és a Konvent történetét kiegészítette: Kovács József László. A könyv szövegét gondozta: Sarkady Sándor. A képeket készítette és reprodukálta: Lobenwein Tamás. Sopron, 2000, Soproni Katolikus Konvent 234.
- Bánkúti Imre: Emlékezés egy alkotó nyárra. SSz. 54, 2000, 213–214.
- F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999). SSz. 54, 2000, 217–223.
- Becht Rezső: A bűvös henger X. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 29–56.
- Becht Rezső: Kert a viharban (részlet). Várhely 6, 2000, 1. sz. 9–17.
- Bedécs Gyula (főszerk.): Vendégváró: látnivalók Győr-Moson-Sopron megyében. Miskolc, 2000, 240.
- Bemutatjuk a szerkesztőbizottság tagjait. Andrásfalvy Bertalan, ... Székely András Bertalan. H. 28, 2000, 1.sz. 85., 89–90.
- 182 Benke István: Bányászattörténeti konferencia Sopronban. BKL–B. 133, 2000, 249–250.
- Benke István: Dr. Roller Kálmán: "...mi is voltunk egyszer az Akadémián". BKL–B. 133, 2000, 623.
- Beretvás Mihályné és mások: Nyugat-Dunántúl. Győr, Szombathely, Zalaegerszeg 2000, KSH 80.
- Berezky Ágnes: Seton-Watson és az "új Európa" (1920–1945). V. 43, 2000, 2. sz. 95–110.
- Berényi János: A GYSEV reformja és kapcsolata az állammal. Közlekedéstudományi Szemle 50, 2000, 10.sz. 361–366.
- Berényi, László: Wolfgang Esterházy (1615–1670). BglHBl. 62, H. 3. 43–52.
- Berühmte Lindenalle unrettbar. NZ. 44, 2000. dec. 8.
- Bidló András – Kovács Gábor – László Richárd: Cseri talajok vizsgálata a TÁEG Rt. Területén. Erdészeti Lapok 135, 2000, 70–72.
- Bircher Erzsébet: Tájékoztató. BKL–B. 133, 2000, 480.
- Bíró Péter: Dr. Ódor Károly. GK. 52, 2000, 2. sz. 44–45.
- Boda László – Orbán Róbert (szerk.): Bük, Csepreg, Sárvár és környékük. Szombathely, 2000, BKLK. 200.
- Bolla Sándor: Magánerdő- (és fa-) gazdálkodásunk szakmai találkozója a Rábaközben. Erdészeti Lapok 135, 2000, 378–379.
- Bolyky Zoltán: Emlékműavatás Brennbergbányán. BKL–B. 133, 2000, 527–528.
- Borközépkorból a XXI. századba. Pannon Agrárkamara 2000, 4. sz. 26–27.
- Boronkai Szabolcs: Haza és hazafiság a 19. századi soproni német nyelvű prédikációkban. SSz. 54, 2000, 239–249.
- Boros Károly: Buda Ernő kőolajbányász-mérnök. Magyar Demokrata 4, 2000. jún. 8. 23. sz. 44–47.
- Bősze Balázs: Horváth Endre: Velencei karnevál II. kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000, 214–218.
- Bősze Balázs: Keresztavató. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 226–227.
- Bősze Balázs: Naplórészletek. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 64–67.
- Bősze Balázs: Találkozás a Mindenség Urával. Horváth Endre: Nyugat-magyarországi templomok az Árpád-kortól napjainkig. Várhely 6, 2000, 4. sz. 134–135.
- Brenner, Wilhelm: Ortschaften und Ortsnamen des mittleren und nördlichen Burgenlandes auf einer Karte

- des Ödenburger Komitatus aus dem Jahr 1795. BglHBl. 62, 2000, H. 4. 3–16.
- Bugár-Mészáros Károly: Eszterháza. Dimenzió 2000, 3. sz. 72–75.
- char: Fortbildung in Ödenburg. Erfolgsstory einer Kindergartenmethode. Busch-Trommel. NZ Beilage für Pädagogen. 6, 2000. ápr. 14. 1. sz. 5.
- A COST Action E 15 Faipari Szárítási 2-ik Nemzetközi Munkaértekezlete “Keménylombos faanyag minőségi szárítása”. 2000. szeptember 11–13. Sopron. Hírfa 10, 2000. jún. 1. 11. sz. 28.
- 183Cs. M.: Hidegség. Köznevelés 56, 2000. jún. 16. 24. sz. 18–19.
- Csanády Etele: CAD–CAM programvásárlások a faipari géptani taszéken. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 3. sz. 163.
- Csatkai Endre: A soproni vendégfogadók a 16/19. században. Várhely 6, 2000, 4. sz. 103–122.
- Csehi István: Faipari Egyetemi Kutatásért Alapítvány. Fa. 48, 2000, 1. sz. 9–10., Magyar Asztalos- és Faipar 2000, 4. sz. 20.
- Cser, Marta: Minderheitenunterricht in der Pannon-Euroregion. Busch-Trommel NZ Beilage für Pädagogen 6, 2000. dec. 8. 3–4. sz. 18–19.
- Cservenka Judit: Tanácskozás az identitástudatról. Európai Utas 11, 2000, 3. (40.) sz. 28–29.
- Csikszentmihályi Péter – Winkler Gábor: Építészoktatás Sopronban. MÉPi. 50, 2000, 259–264.
- Csiszár Attila: “Az alföldre lakni menőkről” Sopron megyei telepések a Bánságban. SSz. 54, 2000, 269–275.
- Csiszár Ágnes: Könyvtári hét Sopronban. Könyvtári Levelező/lap 12, 2000, 10. sz. 12–13.
- Csulak Ervin: Curriculum meum 10., 11., 12., 13. Várhely 6, 2000, 1. sz. 59–75., 2. sz. 49–64., 3. sz. 53–63., 4. sz. 49–60.
- Czövek Zoltán – Perger Péter: A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1999-ben. MKSZ. 116, 2000, 514–526.
- Dalos Margit: Nakonxipáni pörköltzsaft. Liget 2000, 5. sz. 19–17.
- Deák Klára: Az Eszterházi Kastélykápolna restaurálása. MÉPi. 50, 2000, 22–26., M. 44, 2000, 274–278.
- Detrekői Ákos: Tárczy-Hornoch Antal professzor szerepe a geodéziában. GK. 52, 2000, 12. sz. 28–3
- Dér Endre: Ébresztők. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 26–27.
- Diákhagyomány. Balekélet. Erdészeti Lapok 135, 2000, 282.
- Dívós Ferenc – Gyenizse Péter: Fűrészáru szilárdsági osztályozása. Magyar Asztalos- és Faipar 2000, 5. sz. 91–93.
- Domonkos Ottó: A Soproni Múzeum Széchenyi- emlékei. SSz. 54, 2000, 224–228.
- Dosztányi Imre: A példa. Természetbúvár 55, 2000, 2. sz. 18.
- Drávai István: Soproni Füzetek’ 99. Várhely 6, 2000, 1. sz. 118–120
- Dudás Sándor: Díszpolgárok háza. A Vendég 2000, 10. sz. 56.
- Egy kiállítás margójára. Schiller János emlékkiállítás. SSz. 54, 2000, 175–176.
- Egyetemi tanári kinevezések. Erdészeti Lapok 135, 2000, 237.
- Elhunyt dr. Balogh Gábor. Hírfa 10, 2000. máj. 18. 10. sz. 36.
- I. Nemzetközi Kékfrankos Fesztivál. Kertészet és Szőlészet 49, 2000. okt. 5. 40. sz. 2.

- Emlékkülés. Erdészeti Lapok 135, 2000, 295.
- Erdészeti és Faipari Állásbörze. Környezetvédelem 8, 2000, 1. sz. 38.
- 184 Erdőgépfeljesztés felsőfokon. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság melléklete 2000. ápr. 5.
- G. Etényi Nóra: A 17. századi soproni országgyűlések a korabeli német sajtóban. SSz. 54, 2000, 32–53.
- Élő Dezső: Sarród monográfiája. Sarród, 2000, Fertő-Hanság Nemzeti Park 167.
- (f. g.): Az IKEA hazai beszállítója. Profi fa 2000, 1–2. sz. 18–19.
- Fabó Károly: Új székházba költözött a Soproni Körzeti Földhivatal. GK. 52, 2000, 8. sz. 38–39.
- Faforgácslap, a bútortipar meghatározó alapanyaga. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 3. sz. 148–149.
- Faipari Innovációs Társaság. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 1. sz. 52.
- Faiparos találkozó. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 12.
- FALCO – a minőség fontossága. Hírfa 10, 2000. márc. 16. 6. sz. 34–35.
- FALCO – Sopron Irodabútor Kft.: Ahol komplex szolgáltatással várják a vevőket. Profi fa 2000, 5. sz. 24.
- FATE–Ligno Novum–Wood Tech–OEE. Hírfa 10, 2000. aug. 17. 15–16. sz. 80.
- FATE-tanfolyamok. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 3. sz. 33.
- Faragó Sándor – László Richárd – Sándor Gyula: Az erdei szalonka (*Scolopax rusticola*) testméretei, a teríték ivari és korviszonyai 1990–1999 között Magyarországon. Klny. Sopron, 2000, NYME–EMK. 409–461. Magyar Vizivad Közlemények No.6.
- Faragó Sándor (szerk.): Magyar Vizivad Közlemények No.6. Sopron, 2000, NYME Vadgazdálkodási Intézet Magyar Vizivad Kutató Csoport 465.
- Fazekas Csaba: Németh Ildikó (szerk.): Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára 1848–1849-es iratanyaga. Tematikus repertórium. Sopron, 1999. SSz. 54, 2000, 84–88.
- Fábián Tibor: Szárítókezelői tanfolyam Sopronban. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 20.
- Fehér György (főszerk.): A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995–1997. Bp., 1998 [2000]. Magyar Mezőgazdasági Múzeum 575.
- Fehér Katalin: 18. századi irodalmi diáktársaságaink és a sajtó. MKSZ. 116, 2000, 378–389.
- Fehérné Brandisz Katalin: A termékenység kedvezőtlen tendenciái a kilencvenes években Győr-Moson-Sopron megyében. Területi Statisztika 3, 2000, 1. sz. 92–96.
- Fejér Zoltán: Hegyektől hegyekig – Sopron dícsérete. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 57–63.
- Ferenczi Vera – Szabó Imréné: Krónika. 1999. január 1.–december 31. Kisalföldi Könyvtáros 2000. 1. sz. 75–85
- A Fertőtől Közép-Burgenlandig. Győr, 2000, Győr-Moson-Sopron Megyei Idegenforgalmi Igazgatóság 23.
- Fischer, Manfred A. – Fally, Josef: Pflanzenführer Burgenland. Deutschkreutz, 2000, Eigenverlag 312.
- Fortbildung für Deutschpädagogen. NZ. 44. 2000. jan.14.
- 185 Fóti János – Záhonyi Márta: A Statisztikatörténeti Szakosztály XXXVII. Vándorgyűlése Sopronban. Statisztikai Szemle 78, 2000, 9. sz. 768–771.
- Frank Norbert: A természetközeli erdőgazdálkodás erdőművelési módszereinek kidolgozása a Soproni-hegység területén. (Előtanulmány). Erdészeti Lapok 135, 2000, 133.

- Frideczky Frigyes: Magyar művészet. V. 43, 2000, 2. sz. 111–114.
- Fülöp Éva: A Győri Egyházmegye Canonica Visitatio-i. SSz. 54, 2000, 54–70.
- Fülöp Éva Mária: A Győri Egyházmegye Ezer Éve. SSz. 54, 2000, 451–455.
5. Kindertagensymposium. NZ. 44. 2000. márc. 17.
- Füzi Edit (felelős szerk.): Kulturális Almanach 2000. Sopron, Ágfalva, Balf, Fertőd, Fertőrákos, Hegykő, Kópháza, Nagycenk. Sopron, 2000, Azték Reklám és Rendezvényszervező Kft. 76.
- Füzi Edit: Pálhegyi Árpád első önálló kiállításának megnyitójára. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 222–225.
- Fűrészipari konferencia. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság melléklete 2000. júl. 7., Magyar Asztalos- és Faipar 2000, 5. sz. 20.
- G. E.: Városi sínek. MÉ. 2000, 6. sz. 63.
- Gabnai Sándor: Emlékezés báró Dr. Podmaniczky Pál teológiai professzorra halálának 50. Évfordulóján. SSz. 54, 2000, 194–200.
- Gabriel, Theresia: Die zeitgenössische Landschaftsmalerei in der fürstlichen Bildergalerie und in der Kupferstich- und Zeichnungssammlung des Fürsten Nikolaus II. Esterházy. BglHBl. 62, 2000, H. 1–2. 51–92.
- Gabrieli Gabriella: Kiss Gábor – Tóth Endre – Zágorhidi Czigány Balázs: Savaria – Szombathely története a város alapításától 1526-ig. Szombathely 1998. SSz. 54, 2000, 90–94.
- Gedenk-Medaillenserie. NZ. 44, 2000. nov. 24.
- Gedenktafeln. NZ. 44, 2000. okt. 13.
- Gergely Lissette: 12. Nemzetközi Roncsolásmentes Anyagvizsgáló Konferencia. Magyar Asztalos- és Faipar 2000, 12. sz. 132–135., Fa. 48, 2000, 4. sz. 15.
- Gömöri János: Civitas Fidelissima Scarbantia, Sopron, Ödenburg... Dimenzió 2000. 3. sz. 46–48.
- Gömöri János: Sopron és környéke a magyar honfoglalás és államalapítás korában. Gondolatok az új állandó régészeti kiállítás kapcsán. SSz. 54, 2000, 343–373.
- Graczka Gyula: Az országos rádió navigációs műholdas helymeghatározó rendszer. BKL–B. 133, 2000, 282–286.
- Graczka Gyula – Székely Domokos: 100 éve született dr. Milasovszky Béla professzor. GK. 52, 2000, 7. sz. 34–35.
- Grábnerné Bösze Klára: Soproni tudós tanárok és a nőnevelés. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 246–259.
- 186 Grászli Bernadett: Schiller János és a soproni vármegyeháza 1898-as átalakítása. SSz. 54, 2000, 134–136.
- Güntner Péter: Wälder József soproni főmérnök (1862–1913) életútja és tárgyi világa. SSz. 54, 2000, 137–145.
- Gürtler, Wolfgang: Zur Genealogie der Büchsenmacherfamilie Fruehwirth (Zlabings–Forchtenstein–Wien). BglHBl. 62, 2000, H. 3. 27–38.
- Gyapay Gábor: A Soproni Evangélikus Egyházközség levéltárának rendezése 1958-ban. SSz. 54, 2000, 70–72.

- Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltárának statisztikai adatai. Levéltári Szemle 50, 2000, 3. sz. 71.
- Győr-Moson-Sopron megye statisztikai évkönyve. Győr, 2000, KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága 370.
- A Győr-Sopron Ebenfurti Vasút személyszállítása. Közlekedéstudományi Szemle 50, 2000, 395–396.
- Gyurác Ferenc: Bük. Bük, 2000, Száz magyar falu könyvesháza Kht. 197.
- Gyurác Sándor: Dr. Lugosi Armand élete és munkássága. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 7–9.
- H -: Jakab Sándor. Magyar Vadászlap 9, 2000, 3. sz. 23.
- H. K.: Jelet hagyni. Dimenzió 2000, 3. sz. 68–71.
- H. Gy.: Nyereséget terveznek. Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. jún. 7. 23. sz. 19.
- H. Gy.: Soproni és verpeléti borok dícsérete. Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. okt. 25. 3.sz.16.
- Hanzmann Károly: Helyzetrajz és adalékok a soproni ágostai hitvallású evangélikus egyházközség 1900–1950. évi történetéhez. I. rész. A korszak krónikája. Sopron, 2000, A soproni evangélikus gyűjtemények levéltára 275.
- Hábel György: Cornides György aranydiplomás erdőmérnök 1922–1999. Erdészeti Lapok 135, 2000, 160.
- Hárs József: Egy igaz ember elmúlt élete. Dr. Környei Attila (1940. március 26–2000. március 12.). Valóság 6, 2000, 2. sz. 108–110.
- Hárs József: Fertőrákos. Bp., 2000, Száz magyar falu könyvesháza Kht. 207.
- Hiller István: Előljáróban. SSz. 54, 2000, 4.
- Hiller István: Politikai környezetváltozás és alkalmazkodóképesség. Eörsy Zsigmond különös alispánsága Sopron vármegyében. SSz. 54, 2000, 5–18.
- Hírek a FVM központi tervtanácsainak tevékenységéről. 7/2000. sz. állásfoglalás Sopron megyei jogú város településszerkezeti tervéről. Műszaki Tervezés 40, 2000, 5–6. sz. 73–75.
- Holler László: A magyar királyi koronát ábrázoló, 1620–1621. évi festményekről. Művészettörténeti Értesítő 49, 2000, 297–310.
- Hollndonner László: Dr. Környei Attila emlékezetére. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 313–314.
- 187Horn János: A soproni Központi Bányászati Múzeum története dióhéjban. BKL–B. 133, 2000, 614.
- Horn János: Szoboravatás Dr. Tárczy Hornoch Antal emlékére. BKL–B. 133, 2000, 614.
- Horváth Béla: Erdészeti gépfejlesztés és gyártás Magyarországon. Hírfa 10, 2000, 3. sz. 31.
- Horváth Béla: Káldy József (1920–1983) élete és munkássága. Sopron, 2000, NYME Erdőmérnöki Kar 26. (Erdésznagyjaink arcképcsarnoka 9.)
- Horváth Béla: Tudományos ülés az erdőgazdálkodás műszaki fejlesztéséről. Hírfa 10, 2000, 3. sz. 30.
- Horváth Csaba: Bemutatkozik a soproni Széchenyi István Városi Könyvtár igazgatója. Kisalföldi Könyvtáros 2000, 2. sz. 1–6.
- Horváth Csilla: Kilencven éve kezdődött. Kertészet és Szőlészet 49, 2000. nov. 2. 44. sz. 9–10.
- Horváth Dénes: Prof. Dr. Nikolics Károly (1918–2000). SSz. 54, 2000, 439–441.
- Horváth József: Győr-Moson-Sopron megye sajtótörténetének vázlata II. 1919-től napjainkig. Kisalföldi Könyvtáros 2000, 1. sz. 15–25.

- Horváth László: Adatok Klaszekovics István 1596 előtti szentmiklósi prédikátorságáról. SSz. 54, 2000, 420–425.
- Horváth Richárd – Neumann Tibor: Ismeretlen középkori oklevelek a Chernel család levéltárából. Vasi Szemle 54, 2000, 123–136.
- Horváth Zoltán: Ligno Novum Wood Tech 2000. Profi fa 2000, 10. sz. 24–25.
- Horváthné Török Bernadett: Szurokné Strassner Klára kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 219–221.
- (Hőbör) /Tamás/: Az egyetemi kutatásért. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 12. sz. 15.
- (H/őbör/ T/amás/): Milleniumi Ligno Novum. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 9. sz. 33.
- Hrenkó Pál: Gönczy és Kogutowicz 1885. évi első Sopron megye térképe. GK. 52, 2000, 6. sz. 38–40.
- 150 Jahre Ödenburger Post. NZ. 44, 2000. febr. 4.
- ia-: A gazdák érdekében tevékenykednek. Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. máj. 3. 18. sz. 23.
- Idén tizedszer Ligno. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 7. sz. 36.
- Ivicsics Péter – Füle Istvánné – Sáriné Vorák Ágnes (összeáll.): Műemlékfelújítások- és helyreállítások 1998–ban. Műemlékvédelmi Szemle 10, 2000, 1–2. sz. 273–306.
- Jereb Ottó: 1944 decemberében történt. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 275–277.
- Jubilált a FATE. Profi fa 7, 2000, 6. sz. 6.
- Jubilált a Ligno Novum. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság melléklete 2000. szept. 6.
- Jubiläum in Ungarn. 10-Jahres Feier auf der Ligno Novum. Holz Kurier 55, 2000. Szept. 21. 38. sz. 18–19.
- 188 Jubileumi könyv a soproni szakközépiskoláról. Profi fa 7, 2000, 12. sz. 6.
- kb-: Sopronbánfalva/Wandorf. NZ. 44, 2000. szept. 29.
- K. B.: Kulturwoche in Ödenburg. NZ. 44, 2000. szept. 22.
- K+F tanácskozás. Erdészeti Lapok 135, 2000, 72.
- Karner Katalin: 142 évnyi siker. A Gerbeaud. A Vendég 2000, 10. sz. 58.
- Katona Imre: A gazdálkodás formái a kapuvári uradalom néhány falujában a XVI–XVII. században. Agrártörténeti Szemle 39, 1997/2000/, 527–567.
- Dr. Káldy József (1920–1983). Hírfa 10, 2000. Ápr. 6. 6. sz. 51.
- Keglovich István: Tovább a bor útján! Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. máj. 10. 19. sz. 17.
- Kerner, Anett – Kimmel, Karolina: Wien–Ödenburg–Seksard. Jugendbegegnung zwischen Wertheim und Seksard. NZ. 44, 2000. jún. 2.
- Kettinger Gyula: A cukorrépa-nemesítés kezdetei és Sedlmayr Kurt munkássága. Pannon Agrárkamara 2000, 5. sz. 26–27.
- A IX. Természet – Tudomány Diákpályázat díjátadó ünnepe 2000. március 4. Az értelem köszöntése. TV. 131, 2000, 4. sz. XLIX–LII.
- A IX. Természet – Tudomány Diákpályázat díjnyertesei. TV. 131, 2000, 4. sz. LXIV.
- Kirchenerneuerung in Ödenburg. NZ. 44, 2000. júl. 21.
- Kiss Andrea – Paszternák István: Hol volt Urkony? Adalékok a Fertő-vidék középkori

- településtörténetéhez.
- SSz.54, 2000, 402–419.
- Kiss Mária: Tirnitz József: Antworten auf die Neun Fragepunkte der Maria Theresianischen Urbarialregulierung in Komitat Sopron/Ödenburg. I. Deutsche Bekenntnisse (1767). Vasi Szemle 54, 2000, 273.
- A kékfrankosok földjén. Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. nov. 29. 48. sz. 14.
- A 2000. évi Ligno Novum–Wood Tech vásárdíjak értékelése. Fa. 48, 2000, 4. sz. 2.
- Knapp Éva: Az emblematika oktatásának forrásai a magyarországi jezsuita kollégiumokban. MKöSZ. 116, 2000, 1–26.
- Kollányi Katalin: Újabb adatok a magyarországi pannóniai korú nannoplankton elterjedéséhez. Földtani Közlöny 130, 2000, 497–527.
- Konferenzstadt Ödenburg. NZ. 44, 2000. júl.21.
- Koósné Török Erzsébet – Kocsis Péter Csaba (szerk.): Diáktudós XXV. OTDK. XIV, 2001 tavasza. Bp., 2000, 2. sz. 127.
- Korkes Zsuzsa: Könyv a hímzett fejkendőkről. Magyar Múzeumok 2000, 2. sz. 51.
- Kosztka Mikós – Horváth Béla: Szakosztályülések. Erdészeti Lapok 135, 2000, 244–245.
- Kotekné Kalmár Zsuzsanna: Bemutatjuk Beled könyvtárát. Kisalföldi Könyvtáros 2000, 1. sz. 51–58.
- Kovalovszky Márta – F. Mentényi Klára: A társulat [Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat] díjazottainak méltatása, 1995–1999. ...Askercz Éva, ...Dávid Ferenc. Művészettörténeti Értesítő 49, 2000, 311–315.
- 189 Kovács J. Attila – Bartha Dénes: Századvégi botanikai kutatások Nyugat-Dunántúlon. Vasi Szemle 54, 2000, 721–735.
- Kovács József László: Berzsenyi Dániel verseinek elmaradt 1808-as soproni kiadása. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 238–245.
- Kovács József László: Hírlevelek és Neue Zeitungen Sopronban a 16–17. században. SSz. 54, 2000, 19–31.
- Kovács József László: A makacsságtól megnémult soproni asszony esete. Várhely 6, 2000, 1. sz. 110–113.
- Kovács József László: Roza néni siratója. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 69–70.
- Kovács József László: Wiener János csúfalkodó pasquillusa a soproni lányok és asszonyok erkölceiről. Várhely 6, 2000, 3. sz. 110–118.
- Kovács László – ifj. Kovács László: Hazai emlékek országszerte. (Fizikus utikönyv 2000). Fizikai Szemle 50, 2000, 423–435.
- Kovács László – ifj. Kovács László: Magyar emlékek világszerte. (Fizikus utikönyv 2000). Fizikai Szemle 50, 2000, 436–443.
- Kovács Zsolt (főszerk.): A Soproni Egyetem Tudományos Közleményei 46, 2000. Sopron, 2000, SE. 205.
- Kovács Dániel: Kiss Jenő: Mihályi nyolcszáz éves. H. 28, 2000, 1. sz. 100.
- Kós Károly-díj 1999. Alaprajz 7, 2000. jan.–febr. 1. sz. 4., Új Magyar Építőművészet 2000, 1. sz. 4.
- Környei Attila (1940–2000). SSz. 54, 2000, 3.

- Köves Kristóf: Köves Elemér (1912–2000) emlékére. SSz. 54. 2000, 201–203.
- Kövér Tamás: Ami Párizsból nézve sem érthető igazán. Jacques Deval: Tovariss. Rendező: Szombathy Gyula. Várhely 6, 2000, 2. sz. 103–106.
- Kövér Tamás: Mikó, a Magnifico. Ben Jonson: Volpone. Rendező: Szőke István. Várhely 6, 2000, 1. sz. 103–105.
- Kövér Tamás: Mindannyian irigyeltük Török Pétert. Kálmán Imre: Marica grófnő. Rendező: Félix László. Várhely 6, 2000, 4. sz. 94–98.
- Kövér Tamás: Műfajtalán, eklektikus tabló. Tamási Áron: Ábel. Rendező: Szőke István. Várhely 6, 2000, 3. sz. 104–108.
- Kőhalmy Tamás: A soproni vadgazda mérnökök. Magyar Vadászlap 9, 2000, 1. sz. 19.
- Kőhalmy Tamás: Werner Trense a Magyar Vadászrend kitüntetettje. Ni. 88, 2000, 3. sz. 11.
- Kőhegyi Mihály – Szemán Attila: Svaiczter Gábor alsó-magyarországi főkamagróf mint gyűjtő. SSz. 54, 2000, 167–172.
- Krachler, Rudolf – Krachler, Regina – Milleret, Evelin – Wesner, Wolfgang: Limnochemische Untersuchungen zur aktuellen Situation der Salzlacken im Burgenländischen Seewinkel. BglHBl. 62, 2000, H. 1–2. 3–50.
- 190 Krieg oder Frieden. Vom Kult der Gewalt zur Kultur des Friedens 8. Mai–5. November 2000 Burg Schlaining, Stadtschlaining Burgenland. Eisenstadt, 2000, Rötzer Druck 255. (Burgenländische Forschungen, Sonderband XXIII.)
- Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 1999. évi tevékenységéről. SSz. 54, 2000, 433–434.
- Kubinszky Mihály: 1999-ben épült Sopronban. Várhely 6, 2000, 2. sz. 88–93.
- Kubinszky Mihály: Gondolatok 100 év soproni képes levelezőlapjai előtt. Várhely 6, 2000, 4. sz. 139–141.
- Kubinszky Mihály: A XX. századi hazai építéstechnológia fejlődése Sopron város építészetének példáján. Magyar Építőipar 50, 2000, 335–339.
- Kubinszky Mihály: Dr. Langer Herbert (1907–2000). SSz. 54, 2000, 444–445.
- Kubinszky Mihály – Lovász István – Villányi György: Régi magyar villamosok. Bp., 2000, Budapesti Városvédő Egyesület 362.
- Kubinszky Mihály: Medgyesy (Schwartz) Antal, a soproni arcképfestő (1897–1978). SSz. 54, 2000, 283–299.
- Kubinszky Mihály: Mócsényi Mihály: Eszterháza fehéren-feketén. A szerző kiadása, é.n. 175 o.+ CD-Rom lemez. SSz. 54, 2000, 204–205.
- Kubinszky Mihály: Reneszánszát éli a városi villamos? Magyar Szemle 9, 2000, 7–8. sz. 170–176.
- Kubinszky Mihály: Schármár Károly, a soproni építész (1877–1946). SSz. 54, 2000, 115–133.
- Kubinszky Mihály: Visszatekintés a huszadik század magyar építészetére I. Magyar Szemle 9, 2000, 11–12. sz. 94–108.
- Kurucz Gyula (szerk.): Az első határnyitás: Sopron, 1989. augusztus 19. Bp., 2000, Kortárs 232.
- Kurucz Miklós: Dr. Manninger G. Adolf (1880–1954). Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. máj. 3. 18. sz. 23.

- Kücsán József: Varjú Sándor: Nagycenk gazdasági néprajza. Sopron, 1998. 187 p., 130 kép. SSz. 54, 2000, 88–89.
- Lampérth, Gyula – Wild-Vinczepad, Maria: Deutscher Nationalitätenunterricht am Evangelischen Daniel-Berzsenyi Gymnasium (Lyzeum). Busch-Trommel NZ Beilage für Pädagogen 6, 2000. dec. 8. 3–4. sz. 10
- Ligno Novum. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 10. sz. 49–59.
- Ligno Novum. Asztalos-, Faipari Szakkiállítás. Wood Tech Erdészeti Szakvásár. Intarzia 4, 2000, 7. sz. 9, Fa. 48, 2000, 1. sz. hátsó belső, külső borító.
- Ligno Novum augusztus 23–26. Cégvezetés 8, 2000, 6. sz. 74.
- A Ligno Novum és a Wood Tech. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 8. sz. 16–19.
- Ligno Novum Sopron, 2000. augusztus 23–26. Sportszarnok. Szakmai konferenciák. Sopron, 2000. augusztus 24–25. Soproni Egyetem. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 7. sz. 28–31
- 191 Ligno Novum-Wood Tech. Fa. 48, 2000, hátsó belső borító.
- Ligno Novum-Wood Tech 2000. Asztalos, Faipari és Erdészeti Szakkiállítás. 2000. augusztus 23–26. Hírfa 10, 2000. szept. 14. 17. sz. 12–30.
- Lipták József: Nikolics Károly (1918–2000) szakmai életműve. SSz. 54, 2000, 442–444.
- Lovas Gyula: Bán János: A Soproni Katolikus Konvent története 1625–2000. Várhely 6, 2000, 4. sz. 132–134.
- Lovas Gyula: A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút és soproni palotája. SSz. 54, 2000, 146–162.
- Lovas Gyula: Dr. Kubinszky Mihály – Lovász István – Villányi György: Régi magyar villamosok. A történelmi Magyarország közúti vasutai a kezdetektől a II. világháború végéig. Kiadja : Budapesti Városszépítő Egyesület, Bp. (2000). Nyomda: Gyomai Kner Nyomda Rt. 362. P. 440 kép. SSz. 54, 2000, 302-303.
- Lovas Gyula: Lovász – Villányi – Kubinszky: Régi magyar villamosok. Várhely 6, 2000, 2. sz. 115–117.
- Lóvei Pál: Kanizsai Miklós tárnokmester sírköve. SSz. 54, 2000, 163–167.
- Magyarország nyugati kapuja. Környezetvédelem 8, 2000, 1. sz. 9–12.
- Martos Gábor: Ablak-szembenézés. Dimenzió 2000, 3. sz. 66–67.
- Martos Gábor: Kovács-Gombos Gábor oltárképei. Várhely 6, 2000, 1. sz. 90–98.
- Mastalírné Zádor Márta: Felsőoktatási könyvtárak az integráció után. Kisalföldi Könyvtáros 2000, 2. sz. 31–36.
- Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1998. évre. SSz. 54, 2000, 94–111.
- Maurer, Rudolf: Urkundenbuch des Burgenlandes V. Publikationen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung, Siebente Reihe. Herausgegeben von der Burgenländischen Landesregierung, Eisenstadt 1999. BglHBl. 62, 2000, H. 1–2. 109–111.
- Márfi Attila: Mónus Imre: Győr elestének és visszavételének bibliográfiája. Szerkesztő: Bana József. Kiadó: Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 1999. Palatia Nyomda és Kiadó Kft. 66. SSz. 54, 2000, 300–302.
- Márfi Attila: Tisztelgés Thurner Mihály munkássága előtt. Műhely 23, 2000, 1. sz. 90–91.
- Megnyílt a soproni Központi Bányászati Múzeum új kiállítása. BKL–B. 133, 2000, 498.

- A megye gazdasága. Pannon Agrárkamara. 2000, 7. sz. 16–19.
- Messe Sopron in der Hochkonjunktur. Holz-Zentralblatt 126, 2000. szept. 1. 105. sz. 1361.
- Mezei Ottó: Fél évszázad írástudó tanúja. Papp Oszkár festőművész.. Várhely 6, 2000, 3. sz. 127–129.
- Mező Gizi: Néhány elkapott mozzanat a KAS Színház 1999/2000-es évadjából. Várhely 6, 2000, 2. sz. 95–101.
- Mészáros István: Szent Imre Kollégiumok 1902–1948. I. Magyar Felsőoktatás 2000, 9. sz. 43–44.
- 192T. Mérey Klára: A mezőgazdaság helyzete a Dunántúlon 1810–1812-ben egy katonai jelentés alapján. Agrártörténeti Szemle 42, 2000, 1–2. sz. 173–184.
- Mi készül fából? Erdészeti Lapok 133, 2000, 185.
- Mikó Sándor: Diploma 2000. Bútor Trend 3, 2000, 4. sz. 22–23.
- Molnár László: A magyar bányamérnök oktatás Sopronban 1919–1959 között. BKL–B. 133, 2000, 300–303.
- Molnár László: A Rákóczi Baráti kör, a soproni honvéd főreáliskola hagyományainak folytatója. SSz. 54, 2000, 76–80.
- Molnár László: Ünnepi megemlékezés a Hősök Napján (Sopron, május 28.). SSz. 54, 2000, 431–433.
- Mózes Lajos: A bútorkópia-készítés nehézségei Magyarországon. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 10. sz. 32–33.
- (Mózes) /Lajos/: Diplomamunkák “Online”. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 3. sz. 65.
- Mózes Lajos: Ligno Novum 2000. Bútor Trend 3, 2000, 5. sz. 40–41.
- N. G. Iskolafelújítások Sopronban. Köznevelés 56, 2000. szept. 8. 26. sz. 9.
- Náhlík András: A muflonról, másképpen. Nemzetközi muflon szimpózium Sopronban. Magyar Vadászlap 9, 2000, 12. sz. 12–13.
- Nagy Alpár: Gondolatok a magyarok szimfóniájához. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 260–271.
- Nagy Alpár: “Hallod a magyarok szimfóniáját...?” Várhely 6, 2000, 1. sz. 99–100
- Sz. Nagy Sándor: Búcsú Tímár Antaltól. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 311–312.
- L. Nagy Zsuzsa: Reformról reformra. MT.45, 2000, 1051–1053.
- Neuer evangelischer Kirchendistrikt. NZ. 44, 2000. máj. 26.
- Neuer Regionalstudiositz. NZ. 44, 2000. ápr. 28.
- (ny): Fafeldolgozó üzem. Formát adunk a fának. TAEG RT Sopron. Hírfa 10, 2000. febr. 17. 4. sz. 26.
- (ny): Faszárító üzem Sopronban. Hírfa 10, 2000. szept. 14. 17. sz. 35.
- (ny): Óriáslevél. Hírfa 10, 2000. dec. 14. 23–24. sz. 14.
- (ny): Széchenyi István emléknep. Hírfa 10, 2000. nov. 23. 22. sz. 18.
- (ny): Temesvár–Tata–Esztergom–Sopron. Hírfa 10, 2000. nov. 23. 22. sz. 20.
- (ny): Vásári előzetes. Ligno Novum Wood Tech 10. Sopron 2000. augusztus 23–26. Hírfa 10, 2000. júl.1. 18.
- Nyárády Gábor: Huszonegy tudós a huszonegyedik századról. MT. 45, 2000, 1428–1431.
- Nyári László (főszerk.): Soproni Műhely. Az erdészeti, faipari, papíripari nemzetközi ösztöndíjas

- alapítvány lapja 16.szám 2000. július Sopron, 2000, SE. 50.
- Nyugat-magyarországi Egyetem. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 1. sz. 94–95.
- OAFSZ Tanácsadó Szolgálat. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 2. sz. 17.
- 193 Ormos Balázs: Kérdések Koloszár Józsefhez, az egyetem régi-új rektorához. Erdészeti Lapok 135, 2000, 7.
- Ormos Balázs: Szakmánk, a faipar sorsáról van szó. Erdészeti Lapok 135, 2000, 161–162.
- Orosz Iván: Roller Kálmán 56-os tudós és dékán északamerikai kitüntetése. Profi fa 2000, 9. sz. 40–41.
- Oroszi Sándor: Sopron város erdei a XIX. század közepén I. Robert Michlitz és Friedrich Hollan szakvéleménye. Közzéteszi: Frank Norbert. Agrártörténeti Szemle 42, 2000, 1–2. sz. 273–274.
- Országos Erdőgépfelkészítő Központ nyílt Sopronban. Hírfa 10, 2000. ápr. 6. sz. 50.
- Ödenburger Weinstrasse. NZ. 44, 2000. júl. 14.
- Az önkormányzatok céljellégű decentralizált támogatására érkezett pályázatok Győr-Moson-Sopron Megyében. Falu, Város, Régió 2000, 6. sz. 32.
- 50 éve Sopronban az erdészeti szakközépiskola. Profi fa 2000, 11. sz. 8.
- P. H. Zs.: Bányászattörténeti konferencia és kiállítás megnyitó a Központi Bányászati Múzeumban. BKL–B. 133, 2000, 613–614.
- Dr. Pagony Hubert 75 éves. Erdészeti Lapok 135, 2000, 395–396.
- Pallósiné Toldi Márta: Győri Életrajzi Lexikon. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 9, 2000, 3. sz. 50–51.
- Payer Haris, Helene: Hochzeitmarsch in Harkau. NZ. 44. 2000. nov. 24.
- Pájer Imre: A rábaközi lovas nemzetőrség. SSz. 54, 2000, 275–282.
- Pályázati felhívás. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 13., Magyar Asztalos és Faipar 2000, 4. sz. 27.
- Pályázati felhívás a 2000. évi Ligno Novum – Wood Tech Asztalos-, Faipari és Erdészeti Szakkiállítások vásárdíjaira. Hírfa 10, 2000. jún. 1. sz. 4.
- Pápai Gábor: Felavattuk a Dr. Káldy József Erdőgépfelkészítő Központot. Erdészeti Lapok 135, 2000, 146–147.
- Pápai Gábor: A Magyar Tudományos Akadémia jubileumán. Erdészeti Lapok 135, 2000, 339.
- Pápai Gábor: A Soproni Műhely tizenötödik száma. Erdészeti Lapok 135, 2000, 58.
- Pápai Gábor: Wood Tech Erdészeti Szakkiállítás és Konferencia. Erdészeti Lapok 135, 2000, 271–274.
- Pesztenlechner Ottó: Vízügyesek az egyetemi oktatásban 1. Észak-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság, Győr. Vízükör 40, 2000, 1. sz. 15.
- Pheasants in the Western Pallartic and Nearctic held in Sopron, Hungary 26–29 October 1998. Sopron, 2000, NYME–EMK–Vadgazdálkodási Intézet Magyar Fogoly Kutató Csoport 322. Magyar Apróvad Közlemények No. 5.
- Pintér István: Egyetemi kitüntetések. Erdészeti Lapok 135, 2000, 296.
- Pintér László: Látomások a múltból. Bp., 2000, Tarsoly 560.
- Pió Márta: Venari necesse est. Magyar Vadászlap 9, 2000, 9. sz. 32.
- 194 Piros Olga (összeáll.): A magyar földtani irodalom repertórium 1999. Földtani Közlöny 130, 2000, 337–370.

- Plihál Katalin: "...a haza szeretete hajt minket előre" – Mikoviny- emlékkiállítás a Hadtörténeti Múzeumban. SSz. 54, 2000, 81–83.
- Polgár Tamás: Rábaköz honismereti évkönyv 1998. (szerk: Pájer Imre) Pájer Imre saját kiadása, Csorna–Kapuvár, 1999. 104 p. SSz. 54, 2000, 206–207.
- Prickler, Harald: Castellum Paris und Pfeferei. Beiträge zur Kunst-, Gewerbe- und Industriegeschichte des Nordburgenlandes. Eisenstadt, 2000, Burgenländisches Landesarchiv 132. (Burgenländische Forschungen 80.)
- Prickler, Harald: Zur Pfarrgeschichte von Rust. BglHBl. 62, 2000, H. 3. 3–26.
- Prickler, Leonhard: Neusiedler Jahrbuch. Herausgegeben vom Verein zur Erforschung der Stadtgeschichte von Neusiedl am See. Band 1, Neusiedl/See 1998, Band 2, Neusiedl/See 1999. BglHBl. 62, 2000, H. 3. 53–56.
- Radweg um Neusiedler See. NZ. 44, 2000. ápr. 21.
- Ráczné Schneider Ildikó: Az Erdészeti Múzeum 1999-es évéről. Erdészeti Lapok 135, 2000, 48–49.
- Rávai Mihály: Faipari, erdészeti állásbörze. Erdészeti Lapok 135, 2000, 58.
- Robotka Csaba: Csatlakozott katonai segédnépek az Árpád-kori Sopron és Moson megyében. SSz. 54, 2000, 374–401.
- Rohonyi Pál: Informatikai fejlesztések és alkalmazások a Soproni Egyetemen. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 24.
- Román András: A magyar városkép. M. 44, 2000, 17–22.
- Rónai Ferenc (közvetési) – Horváth Emil (szerk.): Nyugat-Magyarországi Egyetem Roth Gyula gyakorló szakközépiskola és kollégium jubileumi könyve az iskola soproni tartózkodásának 50. évében. Sopron, 2000.
- Rónai Ferenc: Ünnepeztünk Sopronban. Erdészeti Lapok 135, 2000, 340–341.
- RÖEE Gewinnbringend. NZ. 44, 2000. jún. 9.
- Rubóczky István: A soproni Zettl-Langer gyűjtemény. Köznevelés 56, 2000, 25. sz. 25.
- Rumpf János: Öregdiákok közgyűlése. Erdészeti Lapok 135, 2000, 351.
- Salamon István: Kell egy zenekar. Csulak Ervinnel beszélgetett Salamon István. Várhely 6, 2000, 3. sz. 83–93.
- (SN): Kerékpárral a Fertő tó körül. Élet és Tudomány 40, 2000. jún. 23. 25. sz. 790.
- Salamon Nándor: Fejér Zoltán életműkiállítása elé. Várhely 6, 2000, 3. sz. 95–97.
- Salamon Nándor: "Sopron gyermekkorom mesevárosa volt". Végvári Lajos: Önarckép tollal. Várhely 6, 2000, 2. sz. 113–115.
- Sarkady Sándor: Becht Rezső emléktáblája előtt. Várhely 6, 2000, 1. sz. 107–109.
- Sarkady Sándor: Dér Endre: Viruló évek. Várhely 6, 2000, 3. sz. 124–125.
- Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. Sopron, 2000, Soproni Kulturális Szövetség 327.
- 195 Sarkady Sándor: Az adventi tárlat elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 211–213.
- Ifj. Sarkady Sándor: 55 éve történt. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 278–280.
- Sass László: Csillagokról és lábjegyzetekről. Várhely 6, 2000, 3. sz. 5.
- Sass László: Levél, távirat, idő. Várhely 6, 2000, 1. sz. 5.

- Sass László: Logók a szeren. Gerencsér Tamás embléma-kiállítása elé. Várhely 6, 2000, 2. sz. 121–125.
- Sass László: Pára a tükrön. Várhely 6, 2000, 4. sz. 5.
- Sass László: Vindó. Várhely 6, 2000, 2. sz. 5.
- Sándor Zsuzsanna: A kirakat sztárja. 168 óra 12, 2000. szept. 14. 37. sz. 28–30.
- Schön István: Első nemzeti intézményeink megalakulása és a szabadkőművesek. MT. 45, 2000, 1339–1351.
- Schuch, Albert: Zur Geschichte des Bergbaus im südlichen Burgenland (18. bis 20. Jahrhundert). Eisenstadt, 2000, Amt der Burgenländischen Landesregierung 192. (Burgenländische Forschungen 81.)
- Schüttler Tamás: Virtuális kirándulás hazai nemzeti parkjainkban. Új Pedagógiai Szemle 50, 2000, 5. sz. 85–86.
- Sedlmayr János: Anjou-kori Magyarországi mérművek. M. 44, 2000, 163–170.
- Simonyi Károly: Köszöntöm. TV. 131, 2000, III. különszám 2–3.
- Solt Herbert építész 1932–1999. Új Magyar Építőművészet 2000, 1. sz. 7.
- Somogyi József: Emlékünnep dr. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus születésének 100. évfordulójára. GK. 52, 2000. 12. sz. 30–31.
- Sopron–Deutschkreutz elektrifiziert. Eisenbahn Österreich 2000, 8. sz. 380.
- Sopron legjobb Kékfrankosa. Magyar Mezőgazdaság 55, 2000. júl. 26. 30. sz. 17.
- Sopron nem ereszt. Erdészeti Lapok 135, 2000, 155.
- Soproni állásbörze. Fagazdasági Híradó 28, 2000. márc. 1. sz. 4.
- Soproni diplomanyertes – Szalay Andrea Anna formatervező-művész. Bútor Trend 3, 2000, 4. sz. 24.
- Soproni Szervezet. Fa. 48, 2000. 1. sz. 5.
- A Soproni Széchenyi István Gimnázium évkönyve 1999/2000-es tanév. Sopron, 2000, Lóver Print 111.
- Sudár Kornélia (összeáll.): Adatok a levéltárakról 1999. Levéltári Szemle 50, 2000, 2. sz. 54–67.
- Sudár Lászlóné Molnár Zsuzsanna (összeáll.): Csepreg régi képes levelezőlapokon és fotókon. Csepreg, 2000, Farkas Sándor Egylet 96.
- Surbán Frang Gizella: Soproni szilánkok. Várhely 6, 2000, 4. sz. 33–36.
- Sylvester Lajos: Soproni portyán. Háromszék 2000. ápr. 8.
- Szabó, Karl: An grosse Germanisten erinnern. NZ. 44, 2000. dec. 8.
- 196 Szakmai konferenciák a Ligno Novumon. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 6. sz. 27–31.
- Szállás Györgyi: Kiegészítés az 1998-as Krónikához. Kisalföldi Könyvtáros 2000, 1. sz. 85–87.
- Szálloda a végeken. Dimenzió 2000, 3. sz. 92–93.
- Szárítási konferencia. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 5. sz. 30.
- Szárító üzem épült Sopronban. Profi fa 2000, 10. sz. 8.
- Szekeres Erzsébet: Emlékülés. Kiállítás. Erdészeti Lapok 135, 2000, 337.
- Szemán Attila: A brennbergbányai bányászlámpák. SSz. 54, 2000, 229–239.
- Szemán Attila: A Központi Bányászati Múzeum új állandó kiállítása. SSz. 54, 2000, 426–431.
- Szende Katalin: Házi Jenő: Pozsony vármegye középkori földrajza. Sajtó alá rend. és szerk: Koncsol

- László, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2000. 624 pp. SSz. 54, 2000, 448–451.
- “Szent József Kupola” – kísérlet egyedi technológiával. Hírfa 10, 2000. nov. 23. 22. sz. 6. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 10. sz. 19.
- Szentkuty Károly: Dr. Környei Attilára emlékezem. Magyar Múzeumok 2000, 2. sz. 60–61., H. 28, 2000, 3. sz. 99–100.
- Szentkuty Károly: Dr. Környei Attila nagyeceni munkássága. SSz. 54, 2000, 435–439.
- Szepesi Attila: Lázár deák földjén. Magyar Szemle 9, 2000, 5–6. sz. 140–145.
- Szerkesztőségi beköszöntő. Ezredek és fordulók. SSz. 54, 2000, 309–310.
- Széchenyi-díj. Magyar Asztalos és Faipar. 2000, 4. sz. 15.
- Széchenyi díjat kapott dr. Winkler András. Erdészeti Lapok 135, 2000, 110.
- Széll Andrea – Vityi Andrea: A környezetmérnök-képzésről. Erdészeti Lapok 135, 2000, 180–181.
- Szikossy Ferenc: Környei Attila (1940–2000). SSz. 54, 2000, 211–213
- Szikszai: “Van még magyar design”. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 5. sz. 54–56.
- Szimon János: A soproni evangélikus nevelőintézmények élete lelkészi szemmel – az elmúlt 10 évben. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2000. 298–307.
- Szita Szabolcs (szerk.): Tények, adatok a cigányok üldöztetésének (1939–1945) tanintézeti feldolgozásához. Sopron, 2000, NYME Tanárképző Intézete Társadalomtudományi Tanszéke 118.
- Szodfridt István: In Memoriam Majer Antal (1920–1995). Botanikai Közlemények 86–87, 1999–2000, 1–2. sz. 7–9.
- Szodfridt István: In Memoriam Vörös István erdőmérnök (1919–1999). Erdészeti Lapok 135, 2000, 33.
- Szőke Béla Miklós: A keresztény térítés kezdetei Pannóniában a Karoling korban. (A petőházi Cundpald kehely és a sopronkőhidai temető helye és szerepe). SSz. 54, 2000, 310–342.
- Szövényi Zsolt: Széljegyzetek egy pályázathoz. Magyar Felsőoktatás 2000, 4. sz. 55.
- 197 Takáts Tamás: Az új vörösborok V. versenye Sopronban, 1999. Pannon Agrárkamara 2000. jan. 12.
- Tamásyné Bánó Margit: A COST Action E15 faipari szárítás. Profi fa 2000, 7–8. sz., 9. sz. 5.
- Tanévnyitó a Faipari Mérnöki Karon. Fa. 48, 2000, 4. sz. 5.
- Tanévzáró ünnepség a Faipari Mérnöki Karon. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 26.
- Tárczy-Hornoch Antal akadémikus 1900–1986. GK. 52, 2000, 12. sz. 31–32.
- Térerő–Sopron, 2000. szeptember 2–17. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 8. sz. 15.
- Tisztelettel meghívjuk a Fűrészipari Konferenciára. Hírfa 10, 2000. jún. 15. 12. sz. 4.
- 10 éves a Ligno Novum asztalos-, faipari és erdészeti szakkiállítás. Fa. 48, 2000, 4. sz. 1.
- Tolnai Krisztina (szerk.): Soproni Tájvédelmi Körzet. Sarród, 2000, Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatósága 8.
- Tompos Lilla: Emlékek. Részletek Tompos Ernő (1907–1989) családtörténeti jegyzeteiből. SSz. 54, 2000, 189–193.
- Tóta József: Térerő. Hírfa 10, 2000. szept. 28. 18. sz. 18.
- Totaj: Kiállít a szomszédom. Magyar Asztalos és Faipar 2000, 9. sz. 84–85.

- Tóth Áron: Sopron és a barokk. *Dimenzió* 2000, 3. sz. 62–65.
- Tóth Éva: Díjazott textilművészek kiállítása a Festőteremben. *Várhely* 6, 2000, 3. sz. 99–102.
- Tóth Éva – Tóth Szabolcs: “Vagyunk, akik voltunk...” In: Sarkady Sándor (szerk.): *Soproni Füzetek* 2000. 281–296.
- Tóth Imre: Adatok a Magyar Élet Pártja soproni szervezetének működéséről. *SSz.* 54, 2000, 73–75.
- Tóth Imre: Környei Attila és a soproni közművelődés. *SSz.* 54, 2000, 214–217.
- Tóth Imre: Stílusváltás – elsőpró győzelemmel(?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935. *SSz.* 54, 2000, 249–261.
- Tóthné Bükki Edit: Felsőoktatási információs nap Sopronban. *MF* 2000, 1–2. sz. 59–60.
- Tóthárpád Ferenc: “Kétkedem, tehát elhamvadok”. Czethoffer Csaba: Csikókortól halóporig. *Pannon folklór.* *Várhely* 6, 2000, 1. sz. 116–118.
- Több nézőpontból. *Természetbúvár* 55, 2000, 2. sz. 19.
- Turbuly Éva: Bán János: Fertőrákos politikai, gazdasági, egyházi és kulturális története. *Fertőrákos*, 2000. 160+16. *SSz.* 54, 2000, 447–448.
- Ubrankovics Pál: 10 éve a fűrészipar szolgálatában. *Hírfa* 10, 2000, 3. sz. 17.
- Varga Domokos: Dér Endre: Viruló évek. In: Sarkady Sándor (szerk.): *Soproni Füzetek* 2000. 322.
- Varga Ferenc: Erdészeti növényvédelmi szakmérnök-képzés Sopronban. *Növényvédelmi tanácsok* 9, 2000. szept. 20–21.
- Varga Ferenc: Kapuvár múltja üzen. *Kapuvár*, 2000, Városi Önkormányzat 206.
- Varga Ferenc: A Szerkesztő Bizottság új tagja: dr. Varga Ferenc professzor. *Növényvédelmi Tanácsok* 9, 2000, 8. sz. 4–5.
- 198 Varga Ildikó: Nádmaradványok makroinvertebrata együttese a Fertőn. *HK* 80, 2000, 391–393.
- Varga Nóra: A soproni levéltári nap délelőttje. *Levéltári Szemle* 50, 2000, 2. sz. 75.
- Vargha Zsuzsa: Próbaszünet. *Várhely* 6, 2000, 4. sz. 91–93.
- Várnai Vera: Az Esterházy-gyűjtemény. *Dimenzió* 2000, 3. sz. 76–77.
- Vásár európai színvonalon. *Erdészeti Lapok* 135, 2000, 310.
- Vásárdíjak a Ligno Novumon. *Magyar Asztalos és Faipar* 2000, 9. sz. 27–31.
- Végzőseink. *Erdészeti Lapok* 135, 2000, 236.
- Vidéki Imre: Társadalomföldrajzi vizsgálatok Sarródon. *Agrártörténeti Szemle* 42, 2000, 1–2. sz. 73–96.
- Vihernikné Locsmándy Erzsébet: A bányászattörténeti szakcsoport ülése. *BKL–B.* 133, 2000, 526.
- Visy Zoltán: A bácskay Vissy család eredete és leszármazása. *SSz.* 54, 2000, 263–269.
- Vukov Konstantin (szerk.): Történeti ablakok, ajtók és kapuk kutatása és megóvása. *Szeminárium*, 1999. május 27–29. Bp., 2000, Gyorsjelentés 186.
- Wágner Tibor: Erdészeti kötélpályák Magyarországon I–II. *Erdészeti Lapok* 135, 2000, 334–336., 364–366.
- Wehner Tibor: Diploma 1999. *Magyar Iparművészet* 2000, 1. sz. 80.
- Welz, Siegfried und Günter: Ein “Linkhanddolch” aus Breitenbrunn. *BglHBl.* 62, 2000, H. 3. 39–41.
- Wild, Robert: Ungarndeutscher Minderheitenunterricht im Komitat Raab-Wieselburg-Ödenburg.

Busch-Trommel NZ-Beilage für Pädagogen. 6, 2000. dec. 8. 3–4. sz. 8.

Dr. Winkler András Széchenyi-díjat kapott. Fa. 48, 2000, 2–3. sz. 9., Hírfa 10, 2000. máj. 18. 10. sz. 8.

Winkler Gábor: Nyugat-magyarországi történeti városok 2000-ben. Építővilág 2000, 3. sz. 28–34.

Wood Tech Erdészeti Szakkiállítás és Konferencia 2000. “A fa hasznosítása”. Sopron, 2000. augusztus 23–26. Erdészeti Lapok 135, 2000, 111.

Zsoldos Attila: Confinium és marchia. Sz. 134, 2000, 1. sz. 99–116.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Közlemény

199Közlemény

A Soproni Városszépítő Egyesület 2001. évi közgyűlésének határozata értelmében a szép építészeti alkotásért évente szeptember 29-én adományozott elismerő táblát ez évtől kezdve Winkler Oszkár emléktáblának nevezzük. Kérjük tagjainkat, olvasóinkat és minden Sopron kulturális fejlődését szemmel kísérő embert, hogy július 31-ig juttassák el címünkre /Sopron, Új u. 4./ javaslatukat, hogy melyik épületnek szánják idén az elismerést. Az építési szakszabványt ezt követően fogja meghozni döntését.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Askercz Éva művészettörténész, Soproni Múzeum 9401. Sopron. Pf. 68.

Boronkai Szabolcs tanár, Bp., 1126. Márvány u. 31.

Dávidházy István műszaki tanácsadó, 9400.Sopron, Deák tér 49.

Dominkovits Péter főlevéltáros, Soproni Levéltár 9401. Sopron. Pf.82.

Gömöri János régész, történettud. Kandidátusa, Soproni Múzeum Régészeti Gyűjteménye. 9400. Sopron, Fő tér 6.

Katona Csaba sajtóreferens, Magyar Országos Levéltár. 1014.Bp., Bécsi kapu tér 2-4

Krisch András levéltáros, Soproni Levéltár. 9401. Sopron. Pf.82.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400. Sopron, Kökényes köz 3.

Kücsán József néprajzkutató, Soproni Múzeum. 9400. Pf. 68.

Langer Róbert orvos, 1141.Bp., Pered u. 20.

Mastalírné dr.Zádor Márta könyvtárigazgató, Soproni Egyetem.9400.Sopron, Bajcsy-Zsilinszky út 4.

Tóth Imre történész, Soproni Múzeum, 9400. Sopron, Pf. 68.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Magyarország története 1790–1848. 1. kötet. Főszerk.: Mérei Gyula. Akadémiai Kiadó, Bp., 1980. 447. p.
Az ide vonatkozó fejezetet Benda Kálmán írta.

2 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Csaba: Napóleon hadai Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Bp., 1987. 9.p.

3 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 25. p.

4 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 25. p.

5 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 39. p. A kiáltványról ld.: Kosáry Domokos: Napóleon és Magyarország. Magvető Kiadó, Bp., 1977.

6 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 52. p.

7 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 61. p.

8 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Az 1804. évi népösszeírás. Bp., 1936. 7. p.

9 (Megjegyzés - Popup)

Az adók fajtáiról és az adókiadás módjáról ld. Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században. Sopron, 1939. 204–205. p.

10 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: A soproni polgárság vagyoni és birtokviszonyai II. József korában. Bp., 1940. 7–15. p.

11 (Megjegyzés - Popup)

Bánfalva, Balf, Kópháza, Harka, Ágfalva, Lépesfalva, Medgyes, Kelénpatak

12 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: A franciák Sopronban 1809-ben. In: Soproni Hírlap 20. évf. 1933. június 4. 6. p.

13 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler János Reichard kis krónikája (1808. július 19-től 1812 végéig) In: Soproni Szemle különnyomata 1943/1. szám. 22. p. A soproni polgárőrség története még nincs feldolgozva. Működéséről sok információt közöl: Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16-18. században. Akadémiai Kiadó. Bp., 1984. Regionális összehasonlításban: Molnár András: Polgárőrsek Magyarországon a napóleoni háborúk idején. In: Hadtörténeti Közlemények 105.évf., 1992/3. szám. Speciális tanulmány egy kevésbé ismert forrás könyv-kötésztörténeti bemutatása: Koncz Pál: Egy soproni könyvkötés 1791-ből. In: SSz. XLV.évf., 1991/3. szám.

14 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer Ernő: Sopron a francia megszállás évében 1809-ben. In: Soproni Napló, 21. évf. 1917. december 2. 3. p.

15 (Megjegyzés - Popup)

Házi J. i. m. 6. p.

16 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer E. i. m. 3. p.

17 (Megjegyzés - Popup)

Házi J. i. m. 6. p.

18 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer E. i. m. 3. p.

19 (Megjegyzés - Popup)

Bünker, Johann Reinhard: Vor hundert Jahren. In: Ödenburger Zeitung, 42. évf. 1909. május 6. 1. p.

20 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 62. p.

21 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler J. R. i. m. 23. p.

22 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre – Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. II. javított és bővített kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp., 1956. 96. p.

23 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 218. p.

24 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 250. p.

25 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 252. p.

26 (Megjegyzés - Popup)

Házi J. i. m. 7. p.

27 (Megjegyzés - Popup)

A hadosztály létszáma a győri csata előtt 8404 főt tett ki. (Veress D. Cs. i. m. 128. p.)

28 (Megjegyzés - Popup)

Házi J. i. m. 7. p.

29 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (továbbiakban SL) IV.A.1026. Neo Registrata Acta (továbbiakban N.R.A.) fasc. 13 nr. 20.

30 (Megjegyzés - Popup)

Szombathely megszállására ld.: Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története. Martineum Nyomda, Szombathely, 1929.

31 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Cs. i. m. 276.p.

32 (Megjegyzés - Popup)

Hangsúlyozni szeretném, hogy itt csak a város belterületén, a lakosság házaiba bekvártélyozott katonaságról lesz szó.

33 (Megjegyzés - Popup)

Ez az épület az Ógabona téren állt, a Lackner Kristóf utca megnyitásakor, 1896-ban bontották le. (A topográfiai meghatározásokra lásd: Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, Székely és társa könyvnyomdája, 1941., illetve Csatkai Endre – Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. II. javított és bővített kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp., 1956.)

34 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer E. i. m. 3.p.

35 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc 14 nr. 52.

36 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Széchenyi tér 1-2.

37 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Várkerület 67.

38 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Orsolya tér 4. Az épület a II. világháborús bombázások során semmisült meg.

39 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer E. i. m. 3.p.

40 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14 nr. 52.

41 (Megjegyzés - Popup)

François Valentin a Durutte hadosztály 1. dandárjának volt a parancsnoka. (Veress D. Cs. i. m. 128. p.)

42 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14 nr. 52/1.

43 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 20/2.

44 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 20.

45 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 3.

46 (Megjegyzés - Popup)

Fabricius Endre: Sopron és a napóleoni háborúk. In: SSz. 3. évf. 1939/3. 140. p.

47 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 5.

48 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 10.

49 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler J. R. i. m. 23. p.

50 (Megjegyzés - Popup)

SL. XV. 3. Tschurl Pál krónikája 1670–1810.

51 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A. 1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 5.

52 (Megjegyzés - Popup)

Házi J. i. m. 7. p.

53 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc.11 nr.2/b.

54 (Megjegyzés - Popup)

messzely = kb. 4 dl.

55 (Megjegyzés - Popup)

soproni font = 0,55 kg.

56 (Megjegyzés - Popup)

Fabricius E. i. m. 140. p.

57 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc.13 nr. 15.

58 (Megjegyzés - Popup)

Pejachevich Károly, 1809-ben a város területén több ingatlant is tulajdonolt: Templom u. 26., Petőfi tér 6.,
Hátulsó u. 9.

59 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 111/b.

60 (Megjegyzés - Popup)

Fabricius E. i. m. 141. p.

61 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14 nr. 52/a.

62 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 12 nr. 22.

63 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 67.

64 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr.70/a.

65 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 70/d.

66 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 12 nr. 25/8.

67 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 12 nr. 25/1.

68 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc.12 nr. 25/18.

69 (Megjegyzés - Popup)

Egy soproni akó = 70,51 liter. Bogdán István: Magyarországi űr- térfogat- súly- és darabmértékek 1874-ig. Akadémia Kiadó, Bp., 1991. 84–85. p.

70 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler i. m. 25. p.

71 (Megjegyzés - Popup)

A szeptember 1–11. közötti kimutatások nélkül, mert ezek elvesztek, nem sokkal a megszállás után.

72 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14. nr. 52., 52/1., 52/2., 24/b.

73 (Megjegyzés - Popup)

A franciák által a polgárságnak okozott károk sem a város költségvetését terhelték, mégis összesítve a városi károkkal, ezekben a kimutatásokban szerepelnek.

74 (Megjegyzés - Popup)

Az 1807/08-esben csak 155.849,- Ft volt a kiadás, míg az 1809/10-esben 594.803,- Ft, az 1810/11-esben 370.399,- Ft, az 1811/12-esben pedig 108.908,- Ft. Meg kell jegyezni, hogy az 1811. február 20-i pátens a pénz értékét egyötödére csökkentette, vagyis a pátens az 1810/11-es költségvetési évet részben, az 1811/12-es évet pedig teljes egészében érintette.

75 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14 nr. 14.

76 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14 nr. 59.

77 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14 nr. 26.

78 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 96/a.

79 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 35.

80 (Megjegyzés - Popup)

Lauringer E. i. m. 2. p.

81 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 12 nr. 1.

82 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Templom u. 24.

83 (Megjegyzés - Popup)

A polgári kórház 1797-ben az Ikvahíd 2. alól a városfalakon kívülre, a Pócsi kapu elé költözött, a későbbi Kórház utcába, a mai Kőfaragó téri lakótelep helyére. (SL. XV. 3. Michel krónika 442–443. p.)

84 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Major köz 3.

85 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Szent György u. 9.

86 (Megjegyzés - Popup)

Nem zárható ki, hogy valamilyen egészségügyi létesítmény üzemelt a Pócsi kapu előtti barakktáborban, de az sem lehetetlen, hogy ezalatt a polgári kórházat értették.

87 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 21/1.

88 (Megjegyzés - Popup)

Némileg ellentmond az itt leírtaknak, hogy a város a megszállás kiadásainak összesítésekor 300 beteg és 800 sebesült kapacitásról tett említést. (SL. N.R.A. fasc. 14. nr. 52.)

89 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 23.

90 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 21/1.

91 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr.21/2.

92 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr.21/3.

93 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr.21/4.

94 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 21/5.

95 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 21/6.

96 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 34/a–c.

97 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 62/1.

98 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 11 nr. 39.

99 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler i. m. 25. p.

100 (Megjegyzés - Popup)

100 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr.103/b.

101 (Megjegyzés - Popup)

101 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 104/6.

102 (Megjegyzés - Popup)

102 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 104/13.

103 (Megjegyzés - Popup)

103 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 104/14.

104 (Megjegyzés - Popup)

104 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 104/1.

105 (Megjegyzés - Popup)

105 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 105/k.

106 (Megjegyzés - Popup)

106 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 14. nr. 24/b.

107 (Megjegyzés - Popup)

107 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 10 nr. 66.

108 (Megjegyzés - Popup)

108 Bünker, J. R. i. m. 2. p.

109 (Megjegyzés - Popup)

109 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr.13/1.

110 (Megjegyzés - Popup)

110 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr.13/3.

111 (Megjegyzés - Popup)

111 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 13/2.

112 (Megjegyzés - Popup)

112 SL. IV.A.1026. N.R.A. fasc. 13 nr. 13/9.

113 (Megjegyzés - Popup)

113 Tomek Ödön: Történelmi helyek és műemlékek Sopron vármegyében. Nyomtatta és kiadja Zollner Dezső, Sopron, 1902. 29. p. (régi feljegyzés nyomán)

114 (Megjegyzés - Popup)

114 Bünker, J. R. i. m. 1. p.

115 (Megjegyzés - Popup)

115 Fabricius E. i. m. 139. p.

116 (Megjegyzés - Popup)

116 Csatkai Endre: Mikor Sopron főhadiszállás volt. In: Sopronvármegye 1923. szeptember 1. 3. p.

117 (Megjegyzés - Popup)

117 Stefánka László: Szilénosztól a poncichterekig (A soproni bor). Escort Könyvkiadó, Sopron, 1997. 59. p.

118 (Megjegyzés - Popup)

118 Veress D. Cs. i. m. 271. p.

119 (Megjegyzés - Popup)

119 Idősebb és ifjabb Petz Dániel krónikája 1778–1839 In: Soproni Szemle kiadványai. 82. szám. Sopron, 1940. 69. p.

120 (Megjegyzés - Popup)

25 soproniként azonosított 19. századi német nyelvű (vagy bilingvis) szerző közül 13 volt evangélikus lelkész (Leopold Wilhelm Artner, Gottlieb Gamauf, Moritz Kolbenheyer, Leopold Petz, Poszvék Sándor, Poszvék Keresztély, Poszvék Gusztáv, Andreas Prinner, Romy Károly György, Emmerich Schwartner, Gustav Stiegler, Ugróczy Mihály, Johann Friedrich Wagner – természetesen közülök többen más foglalkozást is űztek, pl. tanítottak), 3 katolikus pap (Johann Berger, Michael Berghofer, Laurenz Hohenegger), Király József Pál az evangélikus líceum igazgatója volt, Emanuel Ludig pedig evangélikus teológiát tanult. Csupán heten nem álltak intézményes kapcsolatban az egyházzal (Therese Artner, Alexander Bertók, Dóczi Lajos, Andreas von Fabricius, Frankenburg Adolf, Ernst Marbach, Ludwig Richard Zimmermann).

121 (Megjegyzés - Popup)

A *Morgenstern* történetéhez lásd: Hammerl Lajos: Események a Morgenstern c. lap körül Sopronban. In: SSz. XIX. (1965), 372–373. p. és Hammerl Lajos: Újabb adatok a Morgenstern c. soproni lapról. In: SSz. XX. (1966), 50–53. p.

122 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Volksblatt I/1 (1893.03.19.), 1.p.

123 (Megjegyzés - Popup)

Az *Oedenburger Post* és az *Oedenburger Volksblatt* történetéhez lásd: Bertalan Judit: A soproni német nyelvű sajtó történetéből. In: SSz. L. (1996), 46.p.

124 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Festpredigt bei der am 14. September 1867 begangenen, dreihundertjährigen Jubelfeier der evangelischen Gemeinde Augsb. Conf. zu Oedenburg und der damit verbundenen Einweihung des neugebauten Thurmes. [Ünnepi beszéd a soproni evangélikus egyházközség 1867. szeptember 14-én megtartott háromszázadik jubileuma és az ezzel egybekötött toronyszentelés alkalmából]. Oedenburg, 1867, 14.p. Lásd még: Ordnung des Gottesdienstes. [Az istentisztelet rendje]. Oedenburg, 1867. A vers szabad fordításban: „Mi, emberek jövünk és megyünk/Idelell nincs állandóság/Csak Isten művei, melyekért dolgozunk/Maradnak meg az utókornak.”

125 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Erinnerung an das [...] 100jährige Jubelfest der evangelischen deutschen Kirche in Preßburg. [Emlékezés a pozsonyi német evangélikus templom 100. jubileumára]. Preßburg, 1876, 31.p.

126 (Megjegyzés - Popup)

Stiegler, Gustav: Predigt gehalten bei Gelegenheit der vierhundertsten Geburtsfeier Dr. Martin Luther's. [Dr. Luther Márton születésének négyszázadik évfordulóján tartott prédikáció]. Oedenburg, 1883 és Kolbenheyer, Moritz: Lied zur vierhundertjährigen Geburtsfeier Dr. Martin Luthers. [Dal Dr. Luther Márton születésének négyszázadik évfordulójára]. Oedenburg, 1883.

127 (Megjegyzés - Popup)

Poszvék, Alexander: Die Hilfsanstalt im Dienste der vaterländischen evangelischen Kirchenpolitik. [A segélyegylet a hazai evangélikus egyházpolitika szolgálatában]. Oedenburg, 1888, 11.p.

128 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Predigt am Jubel-Feste seiner fünfundzwanzigjährigen Amtswirksamkeit an der hiesigen evangelischen Gemeinde. [Prédikáció az itteni evangélikus egyházközségnél töltött szolgálat huszonötödik évfordulója alkalmából]. Oedenburg, 1871 és Kolbenheyer, Moritz: Gedächtniß-Predigt zum 40. Jahrestage des Amtsantrittes. [Emlékbeszéd a lelkeszi pályára lépés 40. évfordulóján]. Oedenburg, 1876.

129 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz – Freytag, Victor: Gedächtniß-Predigt und Grab-Rede bei der Beerdigung weiland Sr. Hochwürden, des Herrn Johann Friedrich Wagner, Pfarrers der evangelischen Gemeinde zu Oedenburg. [Emlék-prédikáció és sírbeszéd Johann Friedrich Wagner tiszteletes úr, a soproni evangélikus gyülekezet lelkésze temetésén]. Oedenburg, 1873 és Stiegler, Gustav: Leichenrede bei der Beerdigung des Hochwürdigern Herrn Moriz Kolbenheyer, weil. evang. Pfarrers zu Oedenburg. [Halotti beszéd Moriz Kolbenheyer tiszteletes úr, soproni ev. lelkész temetésén]. Oedenburg, 1884.

130 (Megjegyzés - Popup)

A temetés részletes leírása Kolbenheyer életrajzának vázlatával, búcsúversekkel stb. megjelent az *Oedenburger Zeitung*-ban, amiből különnyomat is készült: Separat-Abdruck aus Nr. 5 und 6 der „Oedenburger Zeitung”. Oedenburg, 1884.

131 (Megjegyzés - Popup)

(Poszvék, Gustav): Festrede gehalten in der Loge Verbrüderung im Oriente. [Ünnepi beszéd a Testvérülés páholyban]. Oedenburg, 1869, 6.p. (Fordítás B.Sz.)

132 (Megjegyzés - Popup)

(Poszvék, Gustav): Rede zum Winterjohannisfeste. [Beszéd János evangélista ünnepén]. Oedenburg, (1869). A szabadkőművesek vallásosságát minden évben megült két nagy ünnepük is bizonyítja. A „Sommerjohannisfest” Keresztelő Szt. János, a „Winterjohannisfest” pedig János evangélista emlékét idézi.

133 (Megjegyzés - Popup)

Poszvék, Gustav: Es ist höchste Zeit! [Legfőbb ideje!]. Wien, 1875, 5.p.

134 (Megjegyzés - Popup)

Poszvék Gusztáv: A szabad kőművesség lényege és feladata, különös tekintettel honi viszonyainkra. Sopron–Győr, 1877. és Poszvék, Gustav: Wesen und Aufgabe der Freimaurerei mit besonderer Rücksicht auf Oesterreich–Ungarn. Hamburg, 1882.

135 (Megjegyzés - Popup)

Bertók, Alexander: Gedichte. [Versek]. Oedenburg, 1859 és Bertók, Alexander: Gedichte. Zweite Folge. [Versek. Második rész]. Oedenburg, 1860.

136 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 12.p. A vers szabad fordításban: „És ha a hit az árbocom/A szeretet a kormányosom/A remény lesz utam során a horgony/Akkor bizalommal vitorlázom a jövőbe”.

137 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Vierzeilen. [Négysorosok]. Pest, 1870, 2. kötet, 29. p. A vers szabad fordításban: „Teljes volt bennünk az egység/Német és magyar, evangélikus és református/A szerelem volt a vallásunk/És meghagytuk másoknak fétiseiket”.

138 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 2. kötet, 22. p. A vers szabad fordításban: „Durva a férfi. A nő lány és szelíd/Ezért mondta a Kecske-szigeti agg:/Ábrázoljátok az istenséget asszony képében/Akár vésővel, akár ecsettel”.

139 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 2. kötet, 27. p. A vers szabad fordításban: „A fény kihúny. Az öntudatos én/Megmarad-e a halálban? Ez a kérdés lényege/A szikra pattan és ez megnyugtat/Mikor acéllal és kovával csiholom”.

140 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 2. kötet, 25. p. A vers szabad fordításban: „Szőlőt termeszték, de magam nem iszom/A nedűből. Hirdetem az ígét/Szörnyű lenne, ha amit mondok/Saját lelkem épülésére nem szolgálna”.

141 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 15. p. A vers szabad fordításban: „Itt van nekem Isten és a gyerekeim/A kertem és az evangélium/A műzsa, ha kérdezem, nem hallgat/Ezek enyhítik kínjaim”.

142 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Vom Krankenpühle. [A betegágyból]. Oedenburg, 1883, 1. kötet, 23.p. A vers szabad fordításban: „Ehhez a kicsi, szegény Földhöz tartozna/Egyedül a világok kormányzója?/Galilei óta hangosan kiáltja/Minden csillagkórus: Hozzánk is! Hozzánk is!”.

143 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 27.p. A vers szabad fordításban: „Micsoda hangzavar! Mondd csak, mit lármáznak ezek?/Barátom, áll a majom-elmélet/A majomtól az ember felé haladt a teremtés/Most hátrál vissza, emberekből lesznek majmok”.

144 (Megjegyzés - Popup)

Király von Barcsfa, Joseph Paul: Ernst und Scherz. [Komoly és vidám]. Eisenstadt, 1885, 14. p. A vers szabad fordításban: „Mióta Darwin meghalt, minden ember majom/A legjobb példa ő maga volt/Csak egy valamiben hibázik a hasonlat/Ő maga volt a szellem, az emberek viszont üresek”.

145 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 182. p. A vers szabad fordításban: „A teste itt van, a szelleme mindenütt/Így szól a szellem egy bajnokának sírfelirata/A tiéd pedig így: a tested mindenütt (por az űrben)/Szellemed viszont sehol sem találni”.

146 (Megjegyzés - Popup)

Ludig, Emanuel: Gedichte. [Versek]. Oberwarth, 1892, 47. p. A vers szabad fordításban: „Speier, tornyaid/Szellemem a múltba vezetik/Figyelmeztetnek a tiltakozó szóra/Boldogok, ki soha meg nem inganak/Szorítsa őket bár a szükség/Testvéreim, legyetek szilárdak hitetekben!”.

147 (Megjegyzés - Popup)

Zimmermann, Ludwig Richard: Aus meinem „Katechismus”. [Katekizmusomból]. Oedenburg, 1871.

148 (Megjegyzés - Popup)

Fabricius, Andreas von: Sinnen und Minnen. [Elmélkedés és szerelem]. Oedenburg, 1899, 1. kötet, 198. p.

149 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 175. p. A versszakok szabad fordításban: „”Aki a mi hitünket akarja/Gyakorolni, annak tilos gyűlölnie/”Szeressétek egymást/”Tanította Krisztus” és „A Talmud bosszút követel/Minden elszenvedett sérelemért/És valóban, ez az a nyelv/Amit ért az emberi szív”.

150 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 172. p. A vers szabad fordításban: „Ti tisztelendők jólétben és dicsőségben éltek/Pedig a feladatotok az emberek felvilágosítása lenne/De sokan csak a saját üdvötök szolgáljátok/Ami pedig tisztetek ellentéte/De ha tényleg lenne bátorságotok minket megszabadítani/A szellem éjszakájából, úgy a múltéi lennétek”.

151 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 76. p.

152 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 179. p. A vers szabad fordításban: „Az üres fejeket és gyenge szíveket vigasztalja a hit/Az erős jellemnek és tiszta szellemnek nincs rá szüksége/A nemes lélek a cselekvésben találja meg a hit pótlékát/Mert felismeri saját keblében az alkotó istenséget”.

153 (Megjegyzés - Popup)

U.o. 1. kötet, 172. p. A vers szabad fordításban: „A gyengék vigasza vagy, a remény fényének sugara/Bár lennének mindannyian erősek és jók, – semmivé lennél”.

154 (Megjegyzés - Popup)

Zadjeli Schlactha Etelka soproni naplója 1838–1842. S. a. r. és jegyz.: Csatkai Endre. Sopron, 1943. 1–155. p.

155 (Megjegyzés - Popup)

Schlacta Etelka életrajzi adatainak többségét a fenti közlésből merítjük, ezért erre a továbbiakban – az onnan vett idézetektől eltekintve – nem hivatkozunk.

156 (Megjegyzés - Popup)

Mi újság? = Vasárnapi Ujság, 1880. 36. sz. 602. p.

157 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai E.: i. m. 3. p.

158 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai E.: i. m. 9. p.

159 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. Zadjeli Schlachta Etelka naplója. XII. kötet.

160 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai E.: i. m. 10. p.

161 (Megjegyzés - Popup)

Marczaltó 1650 óta a gróf Amadé család birtoka volt. Ny. Nagy István: Pesty Frigyes kéziratos helynévtára. Történelmi Veszprém vármegye. Pápa, 2000. 120. p.

162 (Megjegyzés - Popup)

Helység Veszprém vármegyében.

163 (Megjegyzés - Popup)

Gludovác Risa (Resi), Schlachta Etelka soproni ismerőse.

164 (Megjegyzés - Popup)

A veszprémi papi szeminárium.

165 (Megjegyzés - Popup)

Vélhetően Lackner Alajos soproni szabómester.

166 (Megjegyzés - Popup)

csinos (angol)

167 (Megjegyzés - Popup)

Pintér Mátyás cs. kir. kapitány. A soproni illetőségű Pintér állandó vendég volt Füreden: bizonyos, hogy 1841-en kívül 1842-ben, 1844-ben, 1845-ben és 1846-ban is felkereste a fürdőt. Zala Megyei Levéltár. Közgyűlési iratok. Balatonfüredi fürdőlisták. 1845: 752, 4811, 4567.

168 (Megjegyzés - Popup)

teljes egyszerűséggel (francia)

169 (Megjegyzés - Popup)

Vélhetően Fiáth Ferenc, Fejér megye alispánja és országgyűlési követe, majd Veszprém vármegye főispánja nagybátyja.

170 (Megjegyzés - Popup)

ingerlés (latin)

171 (Megjegyzés - Popup)

derékszalag vagy könnyű sál (francia)

172 (Megjegyzés - Popup)

Értsd: a sétatéren – a mai Gyógy tér.

173 (Megjegyzés - Popup)

kárpótlás (francia)

174 (Megjegyzés - Popup)

A Füreden birtokos nemes Varga család valamelyik tagjának felesége. Személye pontosan nem azonosítható. A továbbiakban csak azokat a személyeket jelöljük lábjegyzetben, akik a napló adatai alapján azonosíthatóak, akkor is, ha olyan közismert családok tagjairól van szó, mint pl. az Esterházy vagy a Czindery, Vay stb. A személyek azonosításához nyert adatokat Csatkai forrásközlésén kívül Kempelen Farkastól, Nagy Ivántól és Szinnyi Páltól nyertük: ezeket külön nem jelöljük.

175 (Megjegyzés - Popup)

Balatonarács: Füred és Csopak között fekvő helység, ma közigazgatásilag Balatonfüred része.

176 (Megjegyzés - Popup)

előkelő világ (francia)

177 (Megjegyzés - Popup)

Vélhetően Ürményi József, Fejér vármegye alispánja és országgyűlési követe 1843–44-ben, később alnádor.

178 (Megjegyzés - Popup)

perkál, karton (francia)

179 (Megjegyzés - Popup)

blúz, ingblúz (francia)

180 (Megjegyzés - Popup)

öltözékben (francia)

181 (Megjegyzés - Popup)

A Dunántúlon birtokos Inkey család valamelyik tagja, vélhetően Inkey László, előbb Somogy vármegye alispánja és országgyűlési követe, majd a megye főispánja.

182 (Megjegyzés - Popup)

Bresztyenszky Béla tihanyi bencés apát.

183 (Megjegyzés - Popup)

Adónisz: a görög mondavilág szépségéről ismert férfialakja

184 (Megjegyzés - Popup)

gógös – itt: büszke (francia)

185 (Megjegyzés - Popup)

jól öltözött, divatos (francia)

186 (Megjegyzés - Popup)

termet, megjelenés (francia)

187 (Megjegyzés - Popup)

Vojna Félix gróf, tábornok, Széchenyi István katonatársa, aki Sopronban gyakori vendége volt a Schlachta-háznak. Etelka iránt gyengéd érzelmeket táplált.

188 (Megjegyzés - Popup)

Divatos és népszerű irodalmi lap.

189 (Megjegyzés - Popup)

Schalchta Etelka vagy saját monogramja alatt, vagy Ligeti Irma álnéven több fordítást közölt a Regélőben.

190 (Megjegyzés - Popup)

Kürthy Lajos korábbi komáromi alispán.

191 (Megjegyzés - Popup)

A tihanyi altemplomról.

192 (Megjegyzés - Popup)

vonzerő, báj (francia)

193 (Megjegyzés - Popup)

testtartásában (francia)

194 (Megjegyzés - Popup)

nemességét (francia)

195 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: elégancé – választékosság (francia)

196 (Megjegyzés - Popup)

A részvénytársasági alapon működő rövid életű Sopron-Vasi Szederegyletet Széchenyi István alapította. Schlachta Etelka maga is részvényese volt az Egyletnek. Működésére nézve összefoglalóan: Bircher Erzsébet: Sopron-Vasi Szederegylet. Előadások Vas megye történetéről II. Szerk.: Tilcsik György. Szombathely, 1993. (Vas megyei levéltári füzetek 6.) 97–105. p.

197 (Megjegyzés - Popup)

A tihanyi visszhang.

198 (Megjegyzés - Popup)

melltű (francia)

199 (Megjegyzés - Popup)

bók

200 (Megjegyzés - Popup)

távcsövek (francia)

201 (Megjegyzés - Popup)

A Nádor nevű vitorlás.

202 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: parthie – multság, szórakozás (francia)

203 (Megjegyzés - Popup)

elősorolta, felsorolta (latin) – valószínűleg téves szóhasználat „előhozakodott” értelemben

204 (Megjegyzés - Popup)

fogat személyzettel (francia)

205 (Megjegyzés - Popup)

kétkerekű kocsi (német/francia)

206 (Megjegyzés - Popup)

híres (latin)

207 (Megjegyzés - Popup)

rondó (rondeau) (francia)

208 (Megjegyzés - Popup)

Zeneszerző, Ludwig van Beethoven tanítványa.

209 (Megjegyzés - Popup)

ruházatom (francia)

210 (Megjegyzés - Popup)

itt: meggyűrődve (francia)

211 (Megjegyzés - Popup)

Gyógyfürdön a fürdőzés mellett a kúra része volt a gyógyvíz ivása is a fürdőorvos által elrendelt adagokban és időközökben. Ezt a németül invalidenschrittnek nevezett lassú, vízivással tarkított sétát szolgálták a kanyargós ösvényű fürdői parkok

212 (Megjegyzés - Popup)

Gosztonyi Miklós a királyi tábla bírása, majd pesti váltótörvényszéki elnök.

213 (Megjegyzés - Popup)

hétszemélynök – a hétszemélyes királyi tábla bírása

214 (Megjegyzés - Popup)

kecses (latin)

215 (Megjegyzés - Popup)

Vélhetően gróf Attems Lipót ulánuskapitány felesége, Schärffenberg Emília grófnő.

216 (Megjegyzés - Popup)

átszúr, átdöf, fogva tart (ti. tekintetével): feltűnően bámul (francia)

217 (Megjegyzés - Popup)

A soproni, vagy a pesti Kaszinóban rendezett bál.

218 (Megjegyzés - Popup)

üveget (francia)

219 (Megjegyzés - Popup)

Székrenyessy József pesti ügyvéd, később Etelka férje.

220 (Megjegyzés - Popup)

visszafordult (latin)

221 (Megjegyzés - Popup)

gyanúsna (francia)

222 (Megjegyzés - Popup)

győzködtem (latin)

223 (Megjegyzés - Popup)

A július 26-i Anna-napon megrendezett Anna-bálra.

224 (Megjegyzés - Popup)

Füreden mindennapos volt mind a legális, mind az illegális szerencsejáték. Részletesen: Katona Csaba: A szórakozás legális és illegális formái Balatonfüreden: éji zene, multság, szerencsejáték, prostitúció. Hedonizmus. Fel. Szerk.: Bana József. Győr, 2001. (Győri Tanulmányok, 25.) 17–28. p.

225 (Megjegyzés - Popup)

terazon

226 (Megjegyzés - Popup)

joggyakornok (latin)

227 (Megjegyzés - Popup)

mindenbe lelket önt, életet visz

228 (Megjegyzés - Popup)

Andrássy Aladár gróf az Első Magyar Általános Hitelbank későbbi elnöke.

229 (Megjegyzés - Popup)

rendezni (francia)

230 (Megjegyzés - Popup)

hanghordozásban, kiejtésben (latin)

231 (Megjegyzés - Popup)

Vélhetően Beöthy Zsigmond Komárom megye aljegyzője, majd szolgabíró és képviselő, később a királyi tábla bírása, majd tanácselnöke.

232 (Megjegyzés - Popup)

kedvességével (latin)

233 (Megjegyzés - Popup)

Vélhetően Rohonczy Ignác, Sopron vármegye főjegyzője, majd főispán-helyettese.

234 (Megjegyzés - Popup)

Ocskay Júlia bárónő.

235 (Megjegyzés - Popup)

csillogóvá – itt: ragyogóvá, vonzóvá (francia)

236 (Megjegyzés - Popup)

Helység Somogy vármegyében.

237 (Megjegyzés - Popup)

fejdísz, frizura (francia)

238 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: Hugonnay. A Vas megyei eredetű Szentgyörgyi Horváth család építette a Gludovác családdal Füred első szállodáját, a Horváth-házat. Részletesen: Feiszt György: Adalékok a balatonfüredi Horváth-ház történetéhez. Műemlékvédelem, 1977. 3. sz. 178–181. p. A család egyik tagja, Szentgyörgyi Horváth Zsigmond 1822-ben nyert grófi címet és ezzel együtt az ág a Hugonnay nevet vette fel. A családból származott az első magyar diplomás orvosnő, Hugonnay Vilma. A naplóban szereplő személy nem azonosítható.

239 (Megjegyzés - Popup)

Bizay Mihály, a „nemzet bárója”. Évtizedeken át a nyarait Füreden töltő „népszórakoztató” ripacs, aki feltűnő külsejével, „elmés” bemondásaival, színházi közönség toborzásával stb. szórakoztatta a fürdővendégeket. A 19. századi Balatonfüred talán legismertebb alakja. Részletesen: Katona Csaba: A „nemzet bárója”, aki már életében legenda lett. Homo ludens I. Fel. szerk.: Bana József. Győr, 2002. (Győri Tanulmányok, 26.) 35–46. p.

240 (Megjegyzés - Popup)

sajkásdal (olasz)

241 (Megjegyzés - Popup)

Itt: a zsidóság egyenjogúsítása.

242 (Megjegyzés - Popup)

ábrándot (latin)

243 (Megjegyzés - Popup)

szimpátiára – itt (kölcsonös) vonzalomra (görög)

244 (Megjegyzés - Popup)

ügyeskedtek – értsd: rávettek, hogy játszom a zongorán (latin)

245 (Megjegyzés - Popup)

önkívületbe – itt: elragadtatásba, lelkesedésbe (francia)

246 (Megjegyzés - Popup)

elbűvölve (francia)

247 (Megjegyzés - Popup)

érzelmes dal (olasz)

248 (Megjegyzés - Popup)

fogás, tartásmód – itt vélhetően: kottázott dallam (francia)

249 (Megjegyzés - Popup)

Az örültet (francia) – dalcím.

250 (Megjegyzés - Popup)

itt: részlet (francia)

251 (Megjegyzés - Popup)

dallam (francia)

252 (Megjegyzés - Popup)

Schodelné Klein Rozália operaénekesnő, a Nemzeti Színház ünnepelt művésze.

253 (Megjegyzés - Popup)

100 Soproni illetőségű hölgy, a helyi zenekedvelő társaság tagja.

254 (Megjegyzés - Popup)

101 itt: honleány (latin)

255 (Megjegyzés - Popup)

102 rossz néven veszem (latin)

256 (Megjegyzés - Popup)

103 Mátray (Rothkrepf) Gábor a Regélő szerkesztője.

257 (Megjegyzés - Popup)

104 Író, a Regélő gyakorta hozta különböző fordításait.

258 (Megjegyzés - Popup)

105 A hangjának csengése az égbe emel minket – de Ön éneklés nélkül is el tud bővölni.

259 (Megjegyzés - Popup)

106 zenei kifejezés: észrevétlen átmenet (francia)

260 (Megjegyzés - Popup)

107 francia keringő (francia)

261 (Megjegyzés - Popup)

108 biztosan – itt: odaígérni (francia)

262 (Megjegyzés - Popup)

109 oszlopba – itt: táncsorba (francia)

263 (Megjegyzés - Popup)

110 kör, forgás (francia)

264 (Megjegyzés - Popup)

111 zavarba hozott (francia)

265 (Megjegyzés - Popup)

112 sálat (német)

266 (Megjegyzés - Popup)

113 Rónay Móric 1848-ban Torontál vármegye alispánja

267 (Megjegyzés - Popup)

114 társaság (francia)

268 (Megjegyzés - Popup)

115 klasszikus (latin)

269 (Megjegyzés - Popup)

116 hozománnyal ellátni, anyagilag támogatni (latin)

270 (Megjegyzés - Popup)

117 füst, pára (olasz)

271 (Megjegyzés - Popup)

118 fiú, ifjú (francia)

272 (Megjegyzés - Popup)

119 Vízkelety Mihály budai tartományi biztos lánya, Schlachta Etelka gyerekkori barátnöje.

273 (Megjegyzés - Popup)

120 Helység Veszprém vármegyében.

274 (Megjegyzés - Popup)

121 ábrándok – itt: titkolt, plátói szerelem (latin)

275 (Megjegyzés - Popup)

122 Vö.: „Ilyenkor láthatja a pesti német és budai magyar színházat.” Csatkai E.: i. m. 5. p.

276 (Megjegyzés - Popup)

123 latinul

277 (Megjegyzés - Popup)

124 megszervezett, elrendezett (francia)

278 (Megjegyzés - Popup)

125 Vélhetően gróf Zichy Caroline, Seilern Crescence gróf Zichy Károllyal kötött házasságából született leánya, gróf Széchenyi István mostohalánya.

279 (Megjegyzés - Popup)

126 Schmerzing Tádé báró kancelláriai fogalmazó, 1861-ben Nyitra vármegye országgyűlési képviselője.

280 (Megjegyzés - Popup)

127 Rónay Lajos 1861-ben Torontál vármegye képviselője az országgyűlésen.

281 (Megjegyzés - Popup)

128 vállra hulló csipke fejkendő (spanyol)

282 (Megjegyzés - Popup)

129 szélhámos (német)

283 (Megjegyzés - Popup)

130 Helyesen: un vie débouche: egy kicsapongó élet (francia).

284 (Megjegyzés - Popup)

131 Helyesen: révanche – bosszú, megtorlás (francia).

285 (Megjegyzés - Popup)

132 Rosty Ágnes később báró Eötvös József felesége (testvére, Ilona Trefort Ágostonhoz ment nőül).

286 (Megjegyzés - Popup)

133 tánclépés (francia)

287 (Megjegyzés - Popup)

134 felvillanyozó (latin)

288 (Megjegyzés - Popup)

135 Az Ágnes becéző alakja.

289 (Megjegyzés - Popup)

136 Helyesen: cela senten – ezen az ösvényen (francia).

290 (Megjegyzés - Popup)

137 mintás (francia)

291 (Megjegyzés - Popup)

138 Vélhetően Hertelendy Károly volt Zala megyei alispán és országgyűlési követ, a balatoni gőzhajózás egyik kezdeményezője.

292 (Megjegyzés - Popup)

139 kacér (francia)

293 (Megjegyzés - Popup)

140 tegeződünk

294 (Megjegyzés - Popup)

141 zavar (francia)

295 (Megjegyzés - Popup)

142 vacsorát (francia)

296 (Megjegyzés - Popup)

143 rendezni (francia)

297 (Megjegyzés - Popup)

144 apropó (francia)

298 (Megjegyzés - Popup)

145 aggályoskodó (francia)

299 (Megjegyzés - Popup)

146 kötelezett (francia)

300 (Megjegyzés - Popup)

147 tragikus (latin)

301 (Megjegyzés - Popup)

148 kártyázik (francia)

302 (Megjegyzés - Popup)

149 Jemelka József soproni orvos.

303 (Megjegyzés - Popup)

150 Bezerédy (Bezerédj) Pál soproni táblabíró és családja.

304 (Megjegyzés - Popup)

151 L. az előző lábjegyzetet.

305 (Megjegyzés - Popup)

152 Bezerédy Pál felelsége, Murray Everilda grófnő.

306 (Megjegyzés - Popup)

153 A Sopronban élő gróf Murray Albrecht szolgálaton kívüli tábornagy családja. Murray Everilda az ő lánya volt.

307 (Megjegyzés - Popup)

154 Hidja. Helység Tolna vármegyében.

308 (Megjegyzés - Popup)

155 Augusz Antal tolnai földbirtokos, később Tolna vármegye alispánja, majd Pest vármegye főispánja, a helytartótanács elnöke, 1875-től báró. Liszt Ferenc barátja. Schalchta Etelkához hasonlóan ő is zenerajongó volt, a lány egy időben viszonzatlan szerelmet érzett iránta.

309 (Megjegyzés - Popup)

156 kurzust (francia)

310 (Megjegyzés - Popup)

157 romba dönti (francia)

311 (Megjegyzés - Popup)

158 A gróf Viczay-család valamelyik tagja, vélhetően gróf Viczay Héder.

312 (Megjegyzés - Popup)

159 szalagcsokrokkal (francia)

313 (Megjegyzés - Popup)

160 Csúzy Pál Zala vármegyei birtokos, később honvéd őrnagy, Világos után közlegényként besorozták, szolgálat közben érte a halál.

314 (Megjegyzés - Popup)

161 tudomást nem venni, hanyagolni (latin)

315 (Megjegyzés - Popup)

162 döllyfnek, gögnek (francia)

316 (Megjegyzés - Popup)

163 A Karácsonyi család Torontál vármegye egyik jeles birtokos családja, amely a megyének a reformkorban többek között alispánt, majd főispánt (K. László), illetve főjegyzőt (K. Antal) adott. A napló feljegyzései közt előforduló ugyancsak Torontál megyei Rónay, illetve a Bács-Bodrog megyei Vojnits (Voynits) család kapcsán érdemes kiemelni, hogy a reformkor éveiben feltűnően sokan látogatták Füredet a déli vármegyék hivatalviselő nemes családjai. A reformkorból fennmaradt füredi fürdőlisták adatai

megegerősítik ezt a képet.

317 (Megjegyzés - Popup)

164 legkecsesebb, legbájosabb (latin)

318 (Megjegyzés - Popup)

165 A Sopronban lakó báró Auersperg Károly hadosztályparancsnok családja. A gróf Murray és a herceg Auersperg család a soproni társasági élet vezető alakjai voltak.

319 (Megjegyzés - Popup)

166 zenekarhoz

320 (Megjegyzés - Popup)

167 kockáztattam (francia)

321 (Megjegyzés - Popup)

168 ütemből (latin)

322 (Megjegyzés - Popup)

169 udvarias (francia)

323 (Megjegyzés - Popup)

170 illendőségre (francia)

324 (Megjegyzés - Popup)

171 kihívó (francia)

325 (Megjegyzés - Popup)

172 pezsgőző (francia)

326 (Megjegyzés - Popup)

173 ti. magyar zenét és táncot

327 (Megjegyzés - Popup)

174 Gludovác József.

328 (Megjegyzés - Popup)

175 nyílt (francia)

329 (Megjegyzés - Popup)

176 ünnepelve (francia)

330 (Megjegyzés - Popup)

177 gőze – itt: dühe (latin)

331 (Megjegyzés - Popup)

178 kényeskedés (latin)

332 (Megjegyzés - Popup)

* A kerek évfordulóhoz és Zetl Gusztáv emléktáblájának elhelyezéséhez kapcsolódva örömmel adunk helyet Dr. Langer Róbert személyes hangú bevezető sorainak és a német nyelvű Önéletírásból készített fordításának. Terjedelmi okokból e helyütt a szövegből csak válogatást közölhetünk, de a soproni helytörténetírás számára igen hasznosnak tartanánk, ha az Önéletírás kétnyelvű, magyarázó jegyzetekkel ellátott kiadása önálló kötetben is megjelenne. *(A szerkesztőség)*

333 (Megjegyzés - Popup)

Fordításomban a kor szokásának megfelelően a német neveket magyar átíratban közöltem (főleg soproni polgárokról lévén szó), ahogy azt nagyapámtól is hallottam és ahogy a cégneveken stb. magyarul szerepelt, kivételt csak a nyilvánvalóan német emberek esetében tettem.

334 (Megjegyzés - Popup)

Az évszám a német szövegből hiányzik.

335 (Megjegyzés - Popup)

VI. századi germán temető Hegykőn. SSz. 1960, 233–241.; 1961, 131–140.; 1963, 136–144.

336 (Megjegyzés - Popup)

Cundpald fecit. A petőházi kehely és a frank térítés kezdetei a Dunántúlon. SSz. 1964, 127-141., 218–233., 319–328; 1965, 32–41.

337 (Megjegyzés - Popup)

A darufalvi ezüstkincs. SSz. 1962, 227–241, 312–318.

338 (Megjegyzés - Popup)

A magyarok és Európa a 9–10. században (Bp. 2000.)

339 (Megjegyzés - Popup)

Beiträge zur Archäologie der Quaden. Acta. Arch. Hung. 15.(1963), 240–307.

340 (Megjegyzés - Popup)

Das Hunnenreich, Corvina – Konrad Theiss Verlag (Stuttgart, 1991.); A hunok és nagykirályaik, (Bp.

1993.)

341 (Megjegyzés - Popup)

Corvina kiadó (Bp. 1974)

342 (Megjegyzés - Popup)

Wachholtz Verlag, Neumünster 1988. 63–73.

343 (Megjegyzés - Popup)

Verlag GNM, Nürnberg 1987. 116–129.

344 (Megjegyzés - Popup)

In: I longobardi. Electa, Milano 1990, 14–19., 34–37., 62–64.)

345 (Megjegyzés - Popup)

Vörös Károlynak hála, a dunántúli helytörténetírásokban ismertté vált személy.